

INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER

MENNESKE-
RETTIGHEDER
I DANMARK

STATUS 2016-17

MENNESKE-
RETTIGHEDER
I DANMARK

STATUS 2016-17

MENNESKERETTIGHEDER I DANMARK
STATUS 2016-17

Redaktion: Jonas Christoffersen (ansv.), Louise Holck,
Ulla Dyrborg, Lise Garkier Hendriksen, Emil Kiørboe
og Christoffer Badse.

ISBN: 978-87-93241-94-7
EAN: 9788793241947

Layout: Hedda Bank
Tryk: toptrykgrafisk

© 2017 Institut for Menneskerettigheder
Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution

Wilders Plads 8K
1403 København K
Telefon 3269 8888
www.menneskeret.dk

Denne publikation eller dele af den må reproduceres
til ikke-kommerciel brug med tydelig angivelse af
kilden.

Vi tilstræber, at vores udgivelser bliver så
tilgængelige som muligt. Vi bruger fx store typer,
korte linjer, få orddelinger, løs bagkant og stærke
kontraster. Vi arbejder på at få flere tilgængelige
pdf'er. Læs mere om tilgængelighed på
www.menneskeret.dk/tilgaengelighed

INDHOLD

	FORORD	4
1	INTRODUKTION TIL MENNESKERETTEN	5
2	GENNEMFØRELSE AF MENNESKERETTEN	7
3	ASYL	10
4	BØRN	15
5	DATABESKYTTELSE	20
6	ETNISK OPRINDELSE	24
7	FAMILIELIV	30
8	FORVALTNINGENS KONTROL	34
9	FRIHEDSBERØVELSE	37
10	HANDICAP	41
11	KØNSLIGESTILLING	45
12	MAGTANVENDELSE	50
13	RELIGION	54
14	RETFÆRDIG RETTERGANG	59
15	RETTEN TIL BOLIG	63
16	STATSBORGERSKAB	67
17	UDDANNELSE	72
18	UDVISNING OG UDLEVERING	77
19	UREGISTREREDE MIGRANTER	81
20	VÆBNET KONFLIKT	84
21	YTRINGS- OG FORSAMLINGSFRIHED	87
22	ÆLDRE	93
	NOTER	98

FORORD

Institut for Menneskerettigheder giver med denne statusrapport et overblik over menneskerettighedssituationen i Danmark.

Vi ser dels på, hvor Danmark menneskerettighedsmæssigt kan gøre det bedre. Og så kaster vi et blik på udviklingen.

Der har i det forgangne år været en række eksempler på lovgivning, retningslinjer og praksis, som vi vurderer konflikter med menneskerettighederne. Det gælder for eksempel fejl i kommunernes behandling af børnesager, overgreb på børn på asylcentre, forhold og vilkår for mennesker på tålt ophold og indskrænkning i ytringsfriheden for religiøse forkyndere. Der er heldigvis også sket flere markante forbedringer. For blot at nævne nogle få, men vigtige: der er udsigt til, at der endelig kommer et generelt forbud mod diskrimination af personer med handicap, mennesker under værgemål har fået stemmeretten tilbage i forhold til kommunalvalg og valg til EU, brugen af isolation er fortsat faldende i fængselsvæsenet, og den nye militærmanual klargør menneskerettighedernes betydning under væbnet konflikt.

En forudsætning for at kunne beskytte og fremme menneskerettighederne er at have overblik over, hvordan det står til på alle

væsentlige områder og systematisk følge udviklingen. At overvåge og rapportere om menneskerettighedssituationen i Danmark er netop en af instituttets helt centrale opgaver som Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution.

Vores statusrapport bygger på 22 delrapporter med emner, der spænder fra asyl, databeskyttelse, familieliv over frihedsberøvelse, køn og til blandt andet udvisning og ældre, som vi opdaterer med nogle års mellemrum. Hertil kommer denne rapport, der i kort form giver et opdateret indblik i udviklingen på de 22 områder og de vigtigste anbefalinger. Delrapporterne, der hver er på 25-50 sider, kan hentes på vores hjemmeside: menneskeret.dk/status.

Vi lægger vægt på at være i dialog med vores omverden. Derfor opfordrer vi interesserede til at sende forslag til emner og tilføjelser, som kan forbedre statusrapporten. Du kan skrive til os på statusrapport@menneskeret.dk.

Vi håber, at Status 2016-17 vil bidrage til at sætte fokus på og styrke arbejdet med menneskerettigheder i Danmark.

Jonas Christoffersen
Direktør

Louise Holck
Vicedirektør

KAPITEL 1

INTRODUKTION TIL MENNESKERETTEN

DANMARKS MENNESKERETLIGE FORPLIGTELSE

Danmark er bundet af en række menneskeretlige forpligtelser. Nationalt beskytter grundloven en del centrale menneskeretligheder. Internationalt har Danmark indgået aftaler (konventioner og traktater) om beskyttelse af menneskeretligheder. Aftalerne hører under forskellige organer, særligt FN, Europarådet og EU. I delrapporten 'Introduktion til menneskeretten' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om Danmarks menneskeretlige forpligtelser.

TO FORMER FOR RETTIGHEDER

Der skelnes i menneskeretten mellem civile og politiske rettigheder på den ene side og økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder på den anden side. Rettighederne hænger sammen og er alle lige vigtige, men der er væsentlige forskelle på, hvordan de forskellige former for rettigheder bliver gennemført. Uanset hvilke rettigheder der er tale om, må der ikke diskrimineres. Ytringsfrihed, forsamlingsfrihed og retten til en retfærdig rettergang er eksempler på civile og politiske rettigheder. Økonomiske, sociale og kulturelle

rettigheder er for eksempel retten til sundhed og retten til en tilstrækkelig levestandard.

FORTOLKNING AF MENNESKERETTIGHEDER

Den internationale menneskeret er baseret på principper om, at statens indgreb i rettigheder skal være lovlige, saglige og proportionelle.

Kravet til lovligheden (legalitetsprincippet) indebærer, at indgreb i de beskyttede rettigheder skal have grundlag i national ret og være offentliggjort, så retstilstanden er forudsigelig for borgerne.

I proportionalitetsvurderingen indgår på den ene side hensynet til beskyttelsen af rettigheder og på den anden side hensynet til modstående samfundsmæssige interesser. Afvejningen beror på en juridisk vurdering af betydningen af de modstående interesser: hvor vigtig er rettigheden, hvor alvorligt er indgrebet i individets rettighed, hvor vigtigt er det forfulgte formål/den modstående interesse, og hvor stor betydning har indgrebet for varetagelsen af formålet/den modstående interesse.

Diskriminationsforbuddet betyder, at en person eller en persongruppe ikke må behandles ringere end andre uden saglig begrundelse.

OVERVÅGNING AF MENNESKERETTIGHEDERNE

Når en konvention eller en traktat er blevet vedtaget i en international organisation, for eksempel FN eller Europarådet, skal organisationens medlemsstater beslutte, om de vil bindes af aftalen. Det sker, når de ratificerer aftalen. Herefter er staten forpligtet til at efterleve aftalens indhold i den nationale lovgivning og praksis.

I FN-regi bliver der holdt øje med, at medlemsstaterne overholder de menneskeretlige forpligtelser, som de har påtaget sig. Det sker navnlig via komitéer knyttet til konventionerne og gennem FN's Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR) og FN's særlige procedurer. Overvågningen sker ved generelle vurderinger af menneskerettighedstilstanden eller ved individuelle afgørelser.

Under Europarådet er der etableret flere overvågningsorganer, for eksempel Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og Europarådets menneskerettighedskommissær. Domstolen er speciel, fordi enkeltpersoner, som mener, at deres rettigheder er blevet krænket, kan få prøvet dette ved en international domstol, der afsiger juridisk bindende domme efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

I EU kaldes menneskerettigheder oftest for grundlæggende rettigheder. EU-Domstolen sikrer, at EU-lovgivningen (og EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder) bliver fortolket og anvendt på samme måde i alle EU-landene. Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder yder rådgivning til beslutningstagere i EU og medlemsstaterne om grundlæggende rettigheder.

Danmark beskytter, overvåger og håndhæver menneskerettighederne på flere niveauer. Enhver kan kræve, at de internationale aftaler, som Danmark har ratificeret, bliver overholdt af offentlige myndigheder, og der kan rejses sag ved de danske domstole, hvis en eller flere bestemmelser i aftalerne er krænket. Rettighederne kan påberåbes af parterne og anvendes af danske domstole. Dette gælder også krænkelser af menneskerettigheder, der følger af grundloven og anden national lovgivning.

Institut for Menneskerettigheder har også til opgave at overvåge overholdelsen af menneskerettighederne i Danmark og har til formål at bidrage til at beskytte og fremme menneskerettighederne. Det sker i samspil med de internationale kontrolmekanismer samt andre nationale overvågningsorganer.

GENNEMFØRELSE AF MENNESKERETTEN

DEN MENNESKERETTLIGE UDVIKLING I 2016

I løbet af 2016 har der været politisk debat om, hvorvidt og i hvilket omfang Danmark fortsat skal beskytte alle de konventionssikrede menneskerettigheder. Debatten er særligt opstået i kølevandet på det store antal flygtninge, som søgte til Europa, herunder Danmark, særligt i sommeren og efteråret 2015. Også spørgsmålet om udvisning af kriminelle udlændinge har været et centralt tema i debatten om, hvorvidt menneskerettighederne i Danmark skal begrænses.

Debatten om menneskerettigheds-konventionerne har også sat sit aftryk i regeringsgrundlaget fra november 2016. Her fremgår det blandt andet, at Danmark har en klar interesse i en stærk international retsorden, herunder respekt for menneskerettigheder, og at regeringen ønsker at indgå i et aktivt internationalt samarbejde og overholde de internationale konventioner. Det fremgår dog også, at regeringen ser et behov for at se kritisk på Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols dynamiske fortolkningsstil, som sikrer, at menneskeretten følger med tiden, men som dermed også udvider

rækkevidden af dele af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.¹

Af regeringsgrundlaget fremgår det desuden, at regeringen vil afholde en international ekspertkonference om konventionen som led i det kommende danske formandskab for Europarådet i 2017.

I oktober 2016 fremsatte Dansk Folkeparti et forslag til folketingsbeslutning, der pålagde regeringen at fremsætte forslag om at ophæve inkorporeringsloven, der i 1992 gjorde Den Europæiske Menneskerettighedskonvention til en del af dansk lovgivning. Beslutningsforslaget pålagde også regeringen at tage initiativ til at tage forbehold over for konventionen for at sikre, at den danske regering fremover kan føre den udlændingepolitik, der er flertal for i Folketinget.² Der var lagt op til, at forbeholdet skulle ske ved, at Danmark skulle udtræde af konventionen og derefter genindtræde med et forbehold, der gav mulighed for at udvise kriminelle udlændinge i tilfælde, hvor det i dag ville være i strid med retten til familieliv. I december 2016 blev beslutningsforslaget imidlertid forkastet af Folketingets øvrige partier.

Højesteret afsagde i december 2016 dom i den såkaldte Ajos-sag.³ Sagen er principiel, fordi den handler om forholdet mellem dansk ret og EU-retten, når der er modstrid mellem disse regelsæt. Højesteret fandt, at det EU-retlige princip om forbud mod forskelsbehandling på grund af alder ikke kunne føre til tilsidesættelse af en dansk lovbestemmelse i en konflikt mellem private parter.

I delrapporten 'Gennemførelse af menneskeretten' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om, hvordan menneskerettighederne implementeres i Danmark. Du kan blandt andet læse om de organisationer og strukturelle rammer, som kan medvirke til at sikre en effektiv menneskerettighedsbeskyttelse og om menneskerettighedskonventioners status i dansk ret, herunder beskyttelsen af menneskerettigheder i grundloven.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Det fremgår af regeringsgrundlaget fra 2016, at landets love skal være brugervenlige og understøtte det danske retssamfund. Forudsætningen for borgeres og virksomheders retssikkerhed er blandt andet en klar, enkel og overskuelig lovgivning, der er nem at forstå og administrere. Regeringen har derved lagt op til at nedbringe og forenkle regelmængden og åbner op for, at der på udvalgte områder sker en større brug af såkaldte solnedgangsklausuler i lovgivningen (dvs. at love har en udløbsdato, medmindre de fornyes).

NYE UDFORDRINGER

- Instituttet oplever fortsat, at lovforslag sendes i ekstern høring med korte høringsfrister.
- Instituttet konstaterer, at der i nogle lovforslag slet ikke eller i et begrænset omfang er foretaget en vurdering af, om lovforslagene forholder sig til menneskeretten. Det er desuden sjældent, at relevante domme fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol bliver inddraget i vurderingen, eller at der tages stilling til de forpligtelser, der følger af FN's menneskerettighedskonventioner.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). Danmark modtog i alt 199 anbefalinger på en bred vifte af områder. Ud af de 199 anbefalinger har Danmark i april 2016 accepteret 120 anbefalinger fuldt ud, mens 14 anbefalinger er blevet delvist accepteret.⁴
- I foråret 2016 var FN's Særlige Rapportør for religions- og trosfrihed på officielt besøg i Danmark. Rapportørens endelige rapport om danske forhold for religionsfrihed vil blive fremlagt for FN's Menneskerettighedsråd i 2017.⁵
- I juni 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedskomité, der overvåger staternes implementering af FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder. I juli 2016 afgav komitéen sin konkluderende rapport, der indeholder komitéens bekymringer på en række områder samt en række anbefalinger til at styrke gennemførelsen af konventionen i Danmark. Komitéen anbefaler blandt andet, at Danmark indfører et generelt diskriminationsforbud.⁶

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen:

- tager initiativ til at indføre et forbud mod diskrimination uden for arbejdsmarkedet på grund af handicap, religion, seksuel orientering og alder.
- i samarbejde med Færøerne etablerer en national menneskerettighedsinstitution for Færøerne.
- tager initiativ til at inkorporere FN's menneskeretlige kernekonventioner i dansk ret.
- indarbejder et fast punkt i alle lovforslag om forslagens konsekvenser i forhold til menneskeretten.
- udarbejder en national handlingsplan for menneskerettigheder, der blandt andet følger op på internationale anbefalinger om menneskerettigheder, og som er forankret tværministerielt.

KAPITEL 3

ASYL

MENNESKERETTIGHEDER OG ASYL

Enhver stat har som udgangspunkt ret til at kontrollere udlændinges, herunder asylansøgere, indrejse og ophold i staten. Dette kan imidlertid begrænses af staternes internationale forpligtelser. Det følger blandt andet af FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder, at enhver har ret til at søge og nyde asyl mod forfølgelse i andre lande. Det såkaldte forbud mod refoulement indebærer, at en stat ikke må udsende en udlænding, hvis den pågældende derved risikerer at blive udsat for overgreb, for eksempel politisk forfølgelse eller tortur. Dette princip følger af en lang række menneskerettighedskonventioner, blandt andet Flygtningekonventionen og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Staterne kan derfor være forpligtet til at acceptere udlændinges ophold i landet. I delrapporten 'Asyl' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om flygtninges rettigheder.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Det store antal flygtninge, der er søgt til Europa, herunder Danmark, siden 2015 har medført diskussioner om flygtninges rettigheder.

I slutningen af 2015 var der 65,3 mio. fordrevne på verdensplan, heraf 40,8 mio. internt fordrevne, 21,3 mio. flygtninge og 3,2 mio. asylansøgere. Ud af de 21,3 mio. flygtninge hører 16,1 mio. under FN's Flygtningehøjkommissariats (UNHCR) mandat, der gælder mennesker, som opholder sig uden for deres hjemland, og som har behov for beskyttelse på grund af blandt andet forfølgelse og konflikt. 86 procent af flygtningene under UNHCR's mandat befandt sig i nærområderne. Den største gruppe af flygtninge er fra Syrien (4,9 mio.).⁷

Siden 2015 er der sket en kraftig stigning i antallet af flygtninge, som rejser mod Europa. Fra januar til september 2016 søgte ca. 950.000 førstegangsansøgere asyl i EU. Det var en stigning på ca. 120.000 i forhold til samme periode i 2015.⁸ I 2016 faldt antallet af asylansøgere i Danmark markant fra 21.316 i 2015 til 6.235 personer.⁹

Håndteringen af flygtningesituationen har været højt på dagsordenen i hele Europa. EU indgik i marts 2016 en meget omdiskuteret aftale med Tyrkiet om blandt andet at sende asylansøgere retur fra Grækenland og om

genbosætning i EU af syriske asylansøgere, der opholder sig i Tyrkiet.¹⁰ Derudover fremsatte kommissionen i maj 2016 et forslag til nye regler om, hvilket EU-land der skal behandle en asylansøgning (ny Dublin-forordning). Forslaget har blandt andet til formål at forhindre asylansøgere bevægelser mellem landene inden for EU og indeholder en fordelingsmekanisme, som skal sikre en ansvarsfordeling mellem landene.¹¹ Forslaget har blandt andet været kritiseret for ikke at kunne løse de udfordringer, EU-landene står over for, samt for ikke at være tilstrækkeligt solidarisk.¹²

I Danmark har der i 2016 været en række tiltag eller forslag til at kunne håndtere flygtningesituationen.¹³ Den tidligere Venstre-regering besluttede i september 2016 at suspendere modtagelsen af ca. 500 kvoteflygtninge årligt.¹⁴ Af regeringsgrundlaget fra november 2016 fremgår det blandt andet, at regeringen vil indføre en såkaldt nødbremse, så man kan afvise asylansøgere ved grænsen, hvis der opstår en krisesituation, der sætter de danske grænser under pres. Af regeringsgrundlaget fremgår også, at regeringen vil prioritere hjælp til nær-områderne og vil arbejde for et helt nyt asylsystem i Europa, hvor flygtninge søger om asyl fra et land uden for Europa i stedet for at rejse til Europa for at søge asyl.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- I december 2016 fremsatte udlændinge- og integrationsministeren et lovforslag om at overføre en række opgaver fra ministeriet til Flygtningenævnet og Udlændingenævnet.¹⁵ Flere organisationer pegede på, at det var positivt, at opgaverne blev foreslået overført til uafhængige domstolslignende organer, samt at der i nogle sager oprettes en klageadgang.¹⁶
- Efter en længere periode med uklarhed om forholdet mellem udlændingeloven og serviceloven udgav det daværende Social- og Indenrigsministerium i juni 2016 en analyse om, hvornår udlændinge med processuel eller manglende opholdsret har adgang til ydelser efter serviceloven. Sammen med analysen sendte ministeriet et brev til kommunerne for at skabe klarhed for kommunerne. Analysen slog blandt andet fast, at asylansøgere er omfattet af serviceloven.¹⁷ På baggrund af analysen er en ny vejledning til serviceloven ved at blive udarbejdet.

NYE UDFORDRINGER

- I februar 2016 meddelte den daværende udlændinge-, integrations- og boligminister, at asylansøgere under 18 år ikke må bo med en ægtefælle eller samlever på asylcentre.¹⁸ Institutet kritiserede dette, blandt andet fordi det ikke i den enkelte sag blev vurderet, om en adskillelse var i overensstemmelse med retten til familieliv.¹⁹ Praksis er efterfølgende blevet ændret igen, så der nu foretages en konkret vurdering. På baggrund af debatten og kritikken har myndighederne udarbejdet retningslinjer for indkvarteringssituationen og et notat om fortolkningen af menneskeretten på området.²⁰ Ombudsmanden er i gang med at undersøge sagen.²¹
- Folketingets Ombudsmand var i februar 2016 sammen med DIGNITY og instituttet på et uanmeldt besøg i det nedlagte statsfængsel i Vridsløselille, hvor udlændinge, som skal rejse ud af Danmark, eller udlændinge, hvis sag om asyl skal behandles af myndighederne, kan være frihedsberøvet for at sikre deres tilstedeværelse. Ombudsmanden udtrykte alvorlig bekymring over forholdene. Der var en række kritikpunkter, blandt andet manglende information, kommunikation og menneskelig kontakt. Ombudsmanden anbefalede blandt andet, at der blev indført screeninger for torturofre og risiko for selvmord. På baggrund af et nyt besøg i juni 2016 og efterfølgende oplysninger udtalte Ombudsmanden i september 2016, at forholdene var blevet markant bedre. Ombudsmanden følger dog fortsat udviklingen.²²
- I oktober 2016 blev et børnecenter lukket, blandt andet fordi der var mistanke om seksuelle overgreb. Efterfølgende har tilsynet på centrene været omdiskuteret, herunder ansvarsfordelingen mellem kommune og Udlændingestyrelsen, og om tilsynet fungerer tilfredsstillende. Sagen førte til et åbent samråd i december 2016, hvor udlændinge- og integrationsministeren oplyste, at der var behov for et nyt koncept for tilsynet.²³
- Siden oktober 2015 har en række sager om overførsel til Ungarn efter Dublin-reglerne været sat i bero af udlændingemyndighederne. Dette skyldes blandt andet usikkerhed om, hvorvidt ansøgerne i strid med deres rettigheder risikerer at blive udsendt fra Ungarn til Grækenland eller Serbien. En opgørelse fra slutningen af november 2016 viste, at de 10 procent af ansøgerne, som havde ventet længst på en afklaring i deres sag, gennemsnitligt havde ventet i 526 dage på at få en afgørelse. En stor gruppe af ansøgerne fik i slutningen af november 2016 at vide, at deres sag ville blive behandlet i Danmark, fordi fristerne for udsendelse udløb i starten af december 2016.²⁴

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). Eksaminationen resulterede i en række anbefalinger på udlændingeområdet, herunder om at inddrage barnets bedste i asylsager, om frihedsberøvelse af børn, adgangen til familiesammenføring og om muligheden for at konfiskere flygtninges værdigenstande.²⁵
- I juni 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedskomiteé, der overvåger staternes implementering af FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder. Komiteén udtrykte i sin konkluderende rapport blandt andet bekymring over forholdene for frihedsberøvede udlændinge, over en lovændring fra 2015, der gav mulighed for at suspendere den automatiske domstolsprøvelse af lovligheden af frihedsberøvelser efter udlændingeloven og af adgangen til at konfiskere asylansøgers værdigenstande.²⁶

EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) har i 2016 haft stort fokus på migrationsområdet og har udgivet en række rapporter om asylområdet:

- FRA havde i sin årlige rapport om grundlæggende rettigheder i EU særligt fokus på asyl og indvandring. FRA udtalte i den forbindelse, at der ikke altid tages hensyn til de nationale børnebeskyttelsesordninger i asyl- og indvandringsprocedurer, og at der skal gøres mere for at lukke hullerne i beskyttelsen. Derudover opfordres alle relevante aktører til at samarbejde om at beskytte flygtningebørn og især afhjælpe problemet med forsvundne uledsagede børn.²⁷
- Siden september 2015 har FRA haft regelmæssige rapporteringer om migrationssituationen i EU og siden januar 2016 på månedlig basis. Danmark har været en del af FRA-undersøgelserne siden november 2016. Rapporterne beskriver situationen i udvalgte lande, peger på en række udfordringer og fremhæver positive tiltag. December-rapporten havde en særskilt rapport om børn, hvor FRA blandt andet pegede på de danske problemerne med adskillelse af unge par og tilsyn på asylcentre.²⁸

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at Justitsministeriet:

- sikrer, at frihedsberøvelse af asylansøgere mv., herunder mindreårige og andre særligt sårbare personer, sker under passende forhold, og at frihedsberøvelse undlades, hvis der ikke kan findes passende faciliteter og forhold.
- sikrer, at der forud for eller i umiddelbar tilknytning til frihedsberøvelsen bliver foretaget en obligatorisk og mere omfattende helbredsundersøgelse af alle asylansøgere, herunder inddrager læger, psykologer mv., samt sikrer adgang til kvalificeret tolkning. Resultatet af undersøgelsen skal indgå i vurderingen af, om den pågældende kan frihedsberøves og under hvilke forhold.

Vi anbefaler også, at regeringen:

- undersøger, hvilke konsekvenser det har for uledsagede mindreåriges udvikling og velvære at få midlertidig opholdstilladelse, der som udgangspunkt ophører ved det fyldte 18. år, samt overvejer, om reglerne på den baggrund skal ændres.

KAPITEL 4

BØRN

BØRNS MENNESKERETTIGHEDER

Børn har særlige behov for beskyttelse og omsorg. Menneskerettighederne gælder for ethvert menneske og dermed også for ethvert barn. De nationale retssystemer og retsregler har imidlertid traditionelt været tilpasset voksne. Siden vedtagelsen af Børnekonventionen i 1989 er det blevet almindeligt anerkendt, at børn har selvstændige rettigheder og skal respekteres på linje med voksne som ligeværdige individer. I delrapporten 'Børn' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om børns menneskerettigheder.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Hvert femte år skal den danske regering indsende en rapport til FN's Børnekomité, der overvåger gennemførelsen af Børnekonventionen i Danmark. Den danske regering indsendte sin rapport til Børnekomitéen i begyndelsen af 2016.²⁹ Rapporten indgår som baggrundsmateriale for en eksamination i 2017. Ved eksaminationen møder danske myndigheder op for Børnekomitéen for at drøfte, hvordan børns rettigheder bedst sikres i Danmark, og hvordan myndighederne har taget

hånd om de anbefalinger, Børnekomitéen gav Danmark i forbindelse med den foregående rapportering, som fandt sted i 2011. Institut for Menneskerettigheder,³⁰ Børnerådet og et netværk af børneorganisationer, kaldet Samarbejdsgruppen om Børnekonventionen, har også udarbejdet rapporter, som alle er blevet indsendt til Børnekomitéen i efteråret 2016. Disse rapporter supplerer regeringens rapport og påpeger typisk også forhold, som organisationerne anser for kritiske i forhold til de rettigheder, børn skal have i henhold til konventionen. Børnekomitéen har diskuteret de supplerende rapporter med repræsentanter for de organisationer og institutioner, der står bag, ved et møde i Geneve i februar 2017.

Forældreansvarsloven og serviceloven er i 2016 blevet ændret,³¹ så Statsforvaltningen fremover skal tage stilling til, hvem der skal have forældremyndighed over barnet, hvis den ene forælder har forvoldt den andens død, og der ikke er andre end den tilbageblevne forælder, der anmoder om forældremyndigheden. Statsforvaltningen skal her tage stilling til, hvad der er barnets tarv. Sammen med barnets kommune vil de kunne finde en egnet alternativ forældremyndighedsindehaver,

hvis det er bedst for barnet, at det ikke er den tilbageblevne forælder, som har forældremyndigheden.

Med virkning fra oktober 2016 har regeringen indført det såkaldte kontanthjælpsloft.³² Ordningen indebærer, at det især er børnefamilier, der bliver ramt økonomisk. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd har beregnet, at enlige forsørgere mister mellem 10 og 39 procent af deres rådighedsbeløb, hvis de rammes af kontanthjælpsloftet. Sammen med integrationsydelsen, som blev indført i 2015 og udvidet i 2016, vil kontanthjælpsloftet medføre næsten en fordobling, til ca. 15.000, af børn, som lever under den fattigdomsgrænse, som blev sat af den tidligere regering.³³

Overgrebspakkens regler trådte i kraft den 1. oktober 2013. Pakken skal styrke kommunernes beredskab og håndtering af sager om overgreb mod børn. I 2016 blev udgivet to store undersøgelser af forekomsten af forskellige typer af overgreb mod børn i hjemmet: Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI, har spurgt knap 2.000 børn i 8. klasse, om de har været udsat for fysisk, psykisk eller seksuel vold i hjemmet i det foregående år.³⁴ Børnerådet har foretaget en tilsvarende undersøgelse, som bygger på svar fra godt 4.000 børn i 7. klasse.³⁵ Af begge analyser fremgår, at fysisk og psykisk vold mod børn forekommer i ganske mange familier. SFI's undersøgelse viser, at 7 procent af børnene har været udsat for fysisk vold flere gange i løbet af et år. I Børnerådets undersøgelse har

godt 9 procent været udsat for grov vold, dvs. slag eller spark, mens begge undersøgelser kommer frem til, at 8 procent er udsat for et mønster af psykisk vold. Det kan være at blive kaldt ting, der gør børnene kede af det, ignoreret med tavshed i lang tid eller trusler af forskellig art.³⁶

Instituttet har i 2016 udgivet to analyser, som undersøger forskellige aspekter af Overgrebspakken fra en menneskeretlig vinkel, herunder den praktiske implementering i kommunerne. Instituttet peger blandt andet på, at der er store forskelle kommunerne imellem, både for så vidt angår kommunernes økonomi og antallet af sårbare børn. Det er derfor vigtigt at sikre, at der er de nødvendige ressourcer i de kommuner, som har mange sårbare børn, og som samtidig har et svagt skattegrundlag.

Ved udgangen af 2015 var 11.049 børn og unge (ca. 1 procent af alle børn her i landet) anbragt uden for hjemmet – det laveste antal i perioden 2010-2015. Stadigt flere bliver anbragt i plejefamilier. Ved udgangen af 2015 var 62 procent af alle anbringelser plejefamilieanbringelser.³⁷

I august 2016 afgav statsrevisorerne bemærkninger til Rigsrevisionens beretning om indsatsen over for anbragte børn.³⁸ Det blev blandt andet kritiseret, at Social- og Indenrigsministeriet efter 10 års indsats ikke kunne dokumentere, at kommunernes sagsbehandling i forhold til anbringelser af børn var blevet bedre,

eller at indsatsen havde haft den tilsigtede effekt. Statsrevisorerne kritiserede også, at ministeriet ikke i tilstrækkelig grad har understøttet, at kommunerne indfrier Anbringelsesreformens formål. Et særligt problem var, at kommunernes sagsbehandling i mange anbringelsessager ikke overholder lovens krav om børnesamtaler, handleplaner og børnefaglige undersøgelser. Dertil kom, at det daværende Social- og Indenrigsministerium kun havde givet kommuner og sociale tilbud få redskaber, der kunne hjælpe med at måle og dokumentere effekten af indsatsen over for anbragte børn. Det medførte en risiko for, at kvantitet og økonomi – og ikke kvalitet og effekt – blev bestemmende for, hvordan kommunerne anbringer udsatte børn.³⁹ Ministeriet afgav i den anledning en redegørelse i oktober 2016.⁴⁰ Herefter har Rigsrevisionen afgivet et notat om de initiativer, der er blevet iværksat som følge af beretningen. Rigsrevisionen vil fortsat følge udviklingen og ministeriets indsatser og initiativer, herunder vedrørende forbedrede målinger og dokumentation af effekten af indsatsen over for anbragte børn.⁴¹

Handleplaner for anbragte børn er vigtige arbejdsredskaber, blandt andet fordi de indeholder mål for børnenes udvikling og trivsel. Også Folketingets Ombudsmand har – efter tilsynsbesøg på en række døgninstitutioner for børn – kritiseret, at kommunerne ikke altid udarbejder handleplaner for de anbragte børn og unge eller sørger for at aflevere relevante dele af planerne til børnenes institutioner.⁴²

Den nye lov om voksenansvar for anbragte børn og unge blev vedtaget i juni 2016, og i december 2016 blev der udsendt en bekendtgørelse og en vejledning om voksenansvar for anbragte børn og unge.⁴³ Reglerne træder i kraft den 1. januar 2017, og der er samtidig udarbejdet nye registrerings- og indberetningsskemaer om magtanvendelse mv.⁴⁴

Udviklingen i børne- og ungdomskriminalitet fortsætter med at falde. Antallet af såkaldte mistanker⁴⁵ mod børn under den kriminelle lavalder (10-14-årige) er faldet med 70 procent fra 2006 til 2015, mens der for 15-17-årige er sket et fald på 46 procent.⁴⁶ I samme periode er antallet af afgørelser mod unge i alderen fra 15 til 17 år næsten halveret.⁴⁷

Det nye regeringsgrundlag fra november 2016 indeholder et mere detaljeret udspil til en reform af indsatsen mod ungdomskriminalitet end regeringsgrundlaget fra sommeren 2015.⁴⁸ Det er regeringens målsætning at etablere et helt nyt system for unge kriminelle, forankret i en samlet lovgivning på tværs af det sociale og strafferetlige system. Reformen vil blandt andet betyde, at der i hver enkelt politikreds skal etableres et Ungdomskriminalitetsnævn, som skal udmåle reaktioner i forhold til den unge og en ny særlig Ungekriminalforsorg. Lovforslag på området forventes fremsat i marts 2017.⁴⁹

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Der er afsat 96 mio. kr. i Satspuljeaftalen for årene 2016-2019 til at styrke en tidlig forebyggelse og mere effektiv indsats over for udsatte børn. Pengene skal først og fremmest styrke kommunernes indsats med at udvikle helhedsorienterede, tidlige tilbud til udsatte børn efter svensk inspiration.
- Satspuljeaftalen har bevilget Ombudsmandens børnekontor ekstra 2,2 mio. kr. årligt for perioden 2016-19.⁵⁰
- Satspuljen har endvidere afsat 9 mio. kr. for årene 2016-19 til indsatser for børn som pårørende til psykisk eller alvorligt somatisk syge forældre.
- De nye regler om voksenansvar for anbragte børn og unge er vedtagne og træder i kraft fra 2017.
- Reglerne for videoafhøring af børn i straffesager blev ændret med virkning fra den 1. april 2016. Der kan fremover altid ske videoafhøring af børn i alderen 13-14 år i sager om seksualforbrydelser eller vold begået inden for familien. Også andre børn og unge under 18 år skal kunne videoafhøres i særlige situationer. Som udgangspunkt fritages barnet eller den unge fra at afgive forklaring som vidne under hovedforhandlingen.⁵¹
- Antallet af straffelovsovertrædelser begået af børn og unge fortsætter med at falde.⁵²

NYE UDFORDRINGER

- I ganske mange børnesager sker der alvorlige fejl i den kommunale sagsbehandling. Kommunerne gennemfører ikke børnesamtaler og børnefaglige undersøgelser eller udarbejder og reviderer handleplaner, som loven foreskriver. Det er påvist i flere praksisundersøgelser fra Ankestyrelsen samt ved Ombudsmandens inspektionsbesøg på anbringelsessteder.⁵³

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). Eksaminationen resulterede i en række anbefalinger om børns rettigheder, herunder om at styrke mandat og midler til børnekontoret hos Folketingets Ombudsmand, styrke indsatsen over for udsatte børn og børn, der er udsat for vold i hjemmet, samt oprette et uafhængigt organ til at styrke børns rettigheder på Færøerne.
- I juni 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedskomiteé, der overvåger staternes implementering af FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder. I sin konkluderende rapport kritiserede komitéen de danske regler for isolationsfængsling og anbefalede Danmark at afskaffe isolationsfængsling af børn.⁵⁴

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at regeringen:

- tager initiativ til at indføre et forbud mod isolation af børn inden for strafferetsplejen.
- undersøger, om de eksisterende udgiftsbehovskriterier, der bruges i udligningsordningerne, i tilstrækkelig grad tilgodeser det ekstra ressourcebehov, der må forventes i kommuner med en relativ høj andel af sårbare børn kombineret med et svagt skattegrundlag.
- ændrer lovgivningen, så personale i sundhedssektoren sikrer information og relevant støtte til børn, der er nære pårørende til alvorligt syge patienter eller misbrugere.

Vi anbefaler også, at kommunerne:

- sikrer, at deres overgrebsberedskab omfatter psykiske overgreb og vanrøgt på linje med fysiske og seksuelle overgreb.
- sikrer, at alle plejefamilier modtager uddannelse og supervision og får den nødvendige støtte i form af kurser og besøg fra myndighederne.

DATABESKYTTELSE

MENNESKERETTIGHEDER OG DATABESKYTTELSE

Retten til respekt for privatliv er en menneskerettighed, der berører os alle. Rettigheden er tæt forbundet med andre rettigheder som blandt andet ytringsfriheden, men kommer ofte i konflikt med legitime hensyn til offentlig sikkerhed og kriminalitetsbekæmpelse.

Retten til privatliv er beskyttet i en række menneskerettighedskonventioner, blandt andet FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder indeholder en særskilt bestemmelse om retten til beskyttelse af personoplysninger. I delrapporten 'Databeskyttelse' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om databeskyttelse.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Retten til privatliv er under øget pres, fordi der afgives, opsamles og udveksles en stadig stigende mængde af personlige oplysninger digitalt. Privatliv og databeskyttelse har derfor fyldt meget i den danske og internationale debat de seneste år og medført øget politisk fokus, både i Danmark, i EU og internationalt.

FN's Menneskerettighedsråd udnævnte i 2015 den første Særlige Rapportør for retten til privatliv.⁵⁵ Han offentliggjorde sin første rapport i marts 2016⁵⁶ og besøgte Danmark i juni 2016.⁵⁷

Data- og privatlivsbeskyttelse har også været højt på dagsordenen i EU. EU-Domstolen erklærede i oktober 2015 den amerikanske Safe Harbor-ordning om overførsel af data mellem EU og USA for ugyldig, blandt andet på grund af de amerikanske efterretningstjenesters adgang til overførte data.⁵⁸ EU-Kommissionen og USA indgik i juli 2016 en ny aftale, 'Privacy Shield',⁵⁹ men der blev allerede i september anlagt sag ved EU-Domstolen om den nye ordnings forenelighed med EU-retten, herunder EU's Charter for Grundlæggende Rettigheds beskyttelse af retten til privatliv og retten til beskyttelse af personoplysninger.⁶⁰ Samtidig verserer også en sag om lovligheden af EU-Kommissionens standardkontrakter for dataoverførsler.⁶¹

EU-Rådet vedtog i april 2016 den nye EU Databeskyttelsespakke. Pakken består af databeskyttelsesforordningen og et direktiv om politiets og andre retshåndhævende myndigheders behandling af persondata

(Retshåndhævelsesdirektivet), som begge træder i kraft i maj 2018.⁶² Forordningen har til formål at styrke databeskyttelsesniveauet i EU, blandt andet gennem krav om "privacy by design", hvor privatlivsbeskyttelse er tænkt ind i udformningen af IT-systemer, et øget fokus på individets rettigheder, IT-sikkerhed, risikostyring og et bødeniveau på op til 20 mio. euro. Justitsministeriet har igangsat et storstilet arbejde med at implementere forordningen, som forventes afsluttet i første kvartal 2017.⁶³ Direktivet er omfattet af det danske EU-retsforbehold, men Folketinget har besluttet at tiltræde direktivet.⁶⁴

Regeringen arbejdede i efteråret 2015 på at genindføre sessionslogging uden forinden at evaluere de gældende regler, hvilket førte til stor debat i starten af 2016.⁶⁵ I marts 2016 meddelte regeringen imidlertid, at det ville være for dyrt at indføre sessionslogging i det omfang, den havde ønsket. Justitsministeriet har efterfølgende – i samarbejde med politiet og teleindustrien – arbejdet videre på at finde et billigere alternativ,⁶⁶ og revisionen af logningsreglerne er udskudt til Folketingssamlingen 2016-17.⁶⁷ I juli 2016 blev de gældende logningsregler sendt i høring, efterfulgt af en høring i retsudvalget⁶⁸ og en række møder i Justitsministeriet med eksperter og organisationer. EU-Domstolen afsagde i december 2016 dom i en sag om de svenske og britiske logningsregler.⁶⁹ Domstolen udtalte, at en generel logningsforpligtelse, der hverken stiller krav om sammenhæng mellem de data, der bliver logget, og truslen mod den offentlige sikkerhed, eller som begrænses til

et bestemt tidsrum, et geografisk område og/eller en bestemt persongruppe, der kunne tænkes at være involveret i alvorlig kriminalitet, er i strid med EU-retten. Det vil fortsat være muligt at benytte målrettet logging, men det er instituttets opfattelse, at en generel logningsforpligtelse som den, der gælder efter dansk ret, ikke er forenelig med EU-retten.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Det fremgår af regeringsgrundlaget fra november 2016, at regeringen giver persondatabeskyttelse høj prioritet og ønsker at styrke den. Regeringen vil udarbejde en samlet strategi for persondatabeskyttelse, herunder styrke Datatilsynet.⁷⁰ Der er lagt op til at styrke Datatilsynet med 2 mio. kr. årligt fra 2017 og frem, hvilket svarer til en bevillingsforøgelse på ca. 10 procent.⁷¹
- Justitsministeriet gennemførte i 2016 en høring (evaluering) over de gældende logningsregler som led i arbejdet med at udforme nye regler. Ministeriet lagde op til at differentiere mellem forskellige former for loggede data og til at forkorte opbevaringsperioden for nogle af disse data.⁷² Regeringen vil i så fald imødekomme nogle af instituttets anbefalinger. Med EU-Domstolens dom om de svenske og britiske logningsregler er spørgsmålet imidlertid, om de påtænkte ændringer er tilstrækkelige til at bringe de danske logningsregler i overensstemmelse med EU-retten.

NYE UDFORDRINGER

- 1. januar 2016 trådte bekendtgørelsen om Automatisk Nummerpladegenkendelse (ANPG) i kraft.⁷³ Justitsministeriet anførte i sit høringsnotat, at ANPG kan udgøre et indgreb i borgernes ret til respekt for privatliv, og spørgsmålet er derfor, om ANPG ikke i stedet burde reguleres direkte ved lov.⁷⁴
- I juli 2016 kom det frem, at et anbefalet brev fra Statens Serum Institut, der indeholdt to cd'er med ca. 5 mio. danskeres sundhedsoplysninger, ved en fejl blev afleveret til Chinese Visa Application Centre.⁷⁵ Sagen er et beklageligt eksempel på mangelfuld sikkerhed omkring håndteringen af borgernes persondata.
- Folketinget vedtog i december 2016 en ændring af PET-loven. Loven ophæver PET's pligt til at slette oplysninger om en person, selvom oplysningerne ikke længere er nødvendige for PET's arbejde, men også pligten til løbende at vurdere behovet for fortsat registrering af personoplysninger, så længe slettefristerne ikke er overskredet.⁷⁶ Konsekvensen er, at oplysninger, der er unødvendige, forkerte eller forældede, ikke bliver slettet. Lovændringen har derfor mødt kritik fra blandt andre instituttet.⁷⁷
- Siden befolkningen stemte nej til at afskaffe det danske EU-retsforbehold, har regeringen forsøgt at indlede forhandlinger om tiltrædelse af EU-direktivet om passageroplysninger (PNR) via en såkaldt parallelaftale. PET har tidligere indsamlet PNR-oplysninger via SKAT uden hjemmel, men Folketinget vedtog i 2015 en lov, der giver PET hjemmel hertil.⁷⁸ Loven blev i december 2016 udmøntet ved bekendtgørelse.⁷⁹ Instituttet gentog i den forbindelse sin tidligere bekymring om, at ordningen medfører en forvaltningsretlig kompetenceforskydning, idet SKAT tildeles en efterforskningskompetence på et område, hvor SKAT ikke selv varetager myndighedsopgaven. Det må af samme grund anses for tvivlsomt, om indsamlingen lever op til kravet om dataminimering, når SKAT indsamler oplysninger, der ikke er nødvendige for varetagelsen af egne myndighedsopgaver.⁸⁰

UNDERSØGELSER FRA INTERNATIONALE ORGANER

- EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) har i 2016 haft stort fokus på retten til privatliv og databeskyttelse. I maj 2016 udgav FRA sin årlige rapport om grundlæggende rettigheder, som belyser en række fælleseuropæiske udfordringer inden for blandt andet databeskyttelse.⁸¹ FRA udtaler, at medlemsstaterne bør indarbejde beskyttelsen af menneskerettighederne i national lovgivning om efterretningstjenesterne, at de bør sikre datatilsynsmyndighedernes uafhængighed ved at tilføre dem tilstrækkelige ressourcer samt sikre, at nationale logningsregler tager højde for den såkaldte 'Digital Rights Ireland'-dom fra EU-Domstolen.

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen:

- erstatter den generelle danske logningspligt med en pligt, der lever op til de strenge krav til nødvendighed og proportionalitet, som EU-Domstolen har fastsat i dommene 'Digital Rights Ireland' og 'Tele2 Sverige og Watson', samt – ved opstilling af konkrete alternativer – viser, at de reviderede regler er nødvendige og proportionale.
- tager initiativ til en samlet gennemgang af den danske antiterrorlovgivning.
- foretager en kortlægning og systematisk vurdering af det samlede tilsyn med efterretningstjenesterne, herunder Center for Cybersikkerhed.

ETNISK OPRINDELSE

MENNESKERETTIGHEDER OG ETNICITET

Menneskeretten beskytter alle menneskers rettigheder, og forbuddet mod diskrimination står derfor centralt i menneskeretten. Diskriminationsforbuddet fremgår enten direkte eller indirekte i alle menneskerettighedskonventioner. FN's Racediskriminationskonvention beskytter specifikt mod diskrimination på grundlag af race, hudfarve, afstamning, national eller etnisk oprindelse.

Ethvert menneske, uanset race eller etnisk oprindelse, har krav på lige adgang til de til enhver tid gældende rettigheder uden diskrimination. Lighedskravet indebærer, at staten har en forpligtelse både til at sikre ligebehandling og til at forhindre diskrimination. Etniske minoriteter kan også være særligt udsatte i en lang række forhold på grund af fordomme og stigmatisering. I delrapporten 'Etnisk oprindelse' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om nogle af de udfordringer og problematikker, der berører personer med anden etnisk oprindelse end dansk.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Dansk lovgivning indeholder et forbud mod diskrimination på grund af race eller etnisk oprindelse, som gælder både inden for og uden for arbejdsmarkedet. I praksis oplever mange imidlertid at blive udsat for diskrimination på grund af deres etniske oprindelse.⁸² Fordomme og negative stereotyper kan øge risikoen for ikke alene diskrimination af individer, men også polarisering og stigmatisering af en hel befolkningsgruppe.

Mangel på lige muligheder for personer med etnisk minoritetsbaggrund er fortsat den væsentligste udfordring på etnicitetsområdet. På uddannelsesområdet havde 58 procent af de 20-24-årige indvandrere og efterkommere med ikke-vestlig oprindelse gennemført en ungdomsuddannelse i 2015, mens den tilsvarende andel blandt unge med dansk oprindelse var 71 procent.⁸³ På arbejdsmarkedet er beskæftigelsesgabets mellem ikke-vestlige indvandrere og etniske danskere fortsat stort. Mandlige og kvindelige ikke-vestlige indvandreres beskæftigelsesfrekvenser er henholdsvis 53 procent og 46 procent, mens beskæftigelsesfrekvensen blandt etniske

danskere er 76 procent blandt mændene og 73 procent blandt kvinderne.⁸⁴ Samtidig viser en undersøgelse, at personer med etnisk minoritetsbaggrund i gennemsnit skal sende 52 procent flere ansøgninger for at blive indkaldt til det samme antal samtaler som personer med dansk etnisk baggrund.⁸⁵

I november lancerede instituttet en ny undersøgelse af erhvervsskoleelevers adgang til praktikpladser. Undersøgelsen viser, at op mod hver tredje praktikkonsulent på landets erhvervsskoler jævnligt er i kontakt med virksomheder, der fravælger unge med etnisk minoritetsbaggrund, når de skal besætte praktikpladser.⁸⁶

En kortlægning fra Ankestyrelsen af det private boligmarked for lejeboliger konkluderede i 2015, at diskrimination af personer med etnisk minoritetsbaggrund finder sted. Kortlægningen viste, at ansøgere med mellemøstligt klingende navne i gennemsnit skal sende 27 procent flere ansøgninger end ansøgere med dansk klingende navne for at have lige så gode chancer for at få et positivt svar.⁸⁷

Ifølge det såkaldte Integrationsbarometer har 43 procent af indvandrere og efterkommere med ikke-vestlig oprindelse oplevet at blive diskrimineret på grund af deres etnicitet.⁸⁸

Der har det seneste år pågået en intens politisk og offentlig debat om danskhed og om, hvornår man er dansk, og hvad det indebærer. Debatten har primært handlet om, hvorvidt man bliver

dansk af at være født i Danmark, eller om man skal tilegne sig et bestemt sæt af værdier og holdninger.

Danskhedsdebatten blev særlig aktuel i forbindelse med, at det kom frem, at et gymnasium havde valgt at klasseinddele elever ud fra etnicitet. Det blev efterfølgende diskuteret, hvorvidt etnicitet havde været et kriterium i forbindelse med opdelingen, eller om der alene var blevet lagt vægt på faglige og pædagogiske hensyn. Instituttet har valgt at indbringe sagen for Ligebehandlingsnævnet, da der er behov for at få afklaret, hvilke kriterier der reelt blev inddraget i opdelingen, samt hvornår skoler og gymnasier må lave en sådan opdeling.

I sommeren beskrev en lang række medier problemer med lejre af udenlandske hjemløse, der skabte utryghed og ordensmæssige problemer. Lejrene blev både i pressen, af politikere og ministre omtalt som romalejre.⁸⁹ I december 2016 sendte Justitsministeriet en ændringsbekendtgørelse i høring, der skal kriminalisere etablering og ophold i lejre. Udtalelser fra Venstres retsordfører om, at kriminaliseringen alene skal ramme 'romalejre' og ikke danske hjemløse, fik blandt andre instituttet til at rejse kritik af brugen af begrebet 'romalejre'.⁹⁰ Instituttet finder det problematisk, at man knytter en etnisk gruppe til en bestemt og problematisk adfærd, da det kan medføre diskrimination og yderligere stigmatisering. Se også kapitel 19 nedenfor om 'Uregistrerede migranter'.

I november 2016 skabte det debat, da Københavns Politi i et tweet skrev: "Der er flere udlændinge (zi.....), som vil have din pinkode. Nu er den gal på Vesterbro, hvor tyveknektene vil hjælpe dig – sig pænt nej." Københavns Politi mødte kritik for, at parentesens skulle forstås, som 'sigøjnere', der anses for at være et nedladende ord om den etniske gruppe roma. Københavns Politi beklagede udtalelsen og mente, at der i stedet burde have stået 'romaer' i tweetet. På Twitter skrev Københavns Politi: "En finke røg af panden. Bedst for kommunikationen kun at bruge eet ord om østeuropæiske omrejsende kriminelle: romaer". Københavns Politis udtalelser mødte massiv kritik fra blandt andre Amnesty International, der kritiserede udtalelserne for at stigmatisere en i forvejen sårbar gruppe. Københavns Politi har beklaget udtalelserne og gjort klart, at det var en fejl at omtale etnicitet.⁹¹ Den daværende justitsminister har erklæret sig tilfreds med, at Københavns Politi har beklaget udtalelserne.⁹²

MÆNNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Regeringen indgik i foråret 2016 en aftale med arbejdsmarkedets parter (trepartsaftale) om bedre integration af flygtninge på det danske arbejdsmarked.
- På baggrund af trepartsaftalen vedtog Folketinget i 2016 at indføre en ny integrationsgrunduddannelse (IGU).⁹³ Integrationsgrunduddannelsen har til formål at sikre arbejde og opkvalificering af flygtninge og familiesammenførte til flygtninge, hvis kvalifikationer og produktivitet endnu ikke står mål med kravene på det danske arbejdsmarked. Det er hensigten, at uddannelsen skal danne grundlag for, at flygtninge og familiesammenførte til flygtninge opnår kvalifikationer, der giver grundlag for at påbegynde en erhvervsrettet uddannelse eller opnå varig beskæftigelse på det danske arbejdsmarked. Virksomheder, der etablerer og gennemfører integrationsgrunduddannelser, modtager en særlig bonus. Integrationsuddannelsen er indført som en 3-årig forsøgsordning.⁹⁴
- På baggrund af trepartsaftalen vedtog Folketinget i 2016 også, at staten kan udbetale en bonus til virksomheder, der i perioden fra den 1. juli 2016 til den 30. juni 2019 ansætter en flygtning eller familiesammenført til flygtning, såfremt ansættelsen sker, senest 2 år efter at personen er meddelt opholdstilladelse. Der skal være tale om ordinær beskæftigelse af et omfang på over 19 timer om ugen.⁹⁵
- Regeringen har udarbejdet en ny national handlingsplan om æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol, der løber fra 2017 til 2020.⁹⁶

NYE UDFORDRINGER

- I marts 2016 vedtog Folketinget med virkning fra 1. juli 2016 at udvide kredsen af modtagere af den såkaldte integrationsydelse. Det betyder, at alle personer, som ikke har opholdt sig i Danmark i sammenlagt syv ud af de seneste otte år, ikke længere er berettigede til uddannelses- eller kontanthjælp, men alene til den lavere integrationsydelse. Integrationsydelsen kan suppleres med et dansktillæg. Det kræver, at man har bestået en prøve i dansk på et vist niveau. I praksis er det langt sværere for udlændinge end danskere at få tillægget, fordi danske statsborgere generelt vil have lettere ved at dokumentere de fornødne dansk kundskaber.⁹⁷
- Folketinget vedtog i marts 2016 at indføre et loft over ydelsen til modtagere af integrationsydelse, uddannelseshjælp eller kontanthjælp. Der blev samtidig indført et krav om, at en modtager af disse ydelser – når personen har modtaget hjælp i sammenlagt et år – skal dokumentere mindst 225 timer i ordinær, ustøttet beskæftigelse inden for de seneste 12 måneder for at bevare retten til fuld hjælp. Reglerne trådte i kraft den 1. oktober 2016.⁹⁸ 225-timersreglen antages særligt at ramme personer, der ikke er født i Danmark.⁹⁹
- I foråret 2016 vedtog Folketinget at ændre reglerne, så kommunerne ikke længere skal tilbyde alle nye flygtninge og familiesammenførte til flygtninge en helbredsmæssig vurdering hos en læge, senest tre måneder efter de visiteres til en kommune. Ændringen betyder, at det i dag er overladt til de kommunale sagsbehandlere at vurdere, hvem der måtte have behov for en helbredsvurdering. Institutet har kritiseret ændringen, da det er for vanskeligt for sagsbehandlerne at vurdere, hvem der måtte have brug for en helbredsvurdering.¹⁰⁰
- I 2013 nedsatte Justitsministeriet Udvalget for analyser af tolkeområdet, som har til opgave at vurdere kvaliteten og administrationen af tolkebistand i Danmark. Foreløbig har udvalgsarbejdet ført til udarbejdelsen af en tolkehåndbog, en vejledning og en revideret indberetningsblanket. Der er imidlertid ikke taget fat om problemets kerne: at Danmark mangler en tolkeuddannelse rettet specifikt mod de mest anvendte flygtninge- og indvandrersprog. Tidsfristen for udvalgets afrapportering er blevet udskudt flere gange.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). Eksaminationen resulterede i en række anbefalinger om diskrimination og ligebehandling i forhold til race eller etnisk oprindelse.¹⁰¹ Danmark blev anbefalet at styrke bekæmpelsen af diskrimination og racisme samt at promovere tolerance, inklusion og interkulturel forståelse, blandt andet ved at udarbejde en national handlingsplan mod racisme og fremmedfjendskhed.
- I juni 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedskomité, der overvåger staternes implementering af FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder. I sin konkluderende rapport udtrykte komitéen blandt andet bekymring over manglende helbredsundersøgelser af asylansøgere, der kan have været udsat for tortur i deres hjemland.¹⁰²

EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) har med en række publikationer i 2016 sat fokus på etniske minoriteters forhold og rettigheder:

- EU-MIDIS II-rapport om romaer konkluderer FRA på baggrund af undersøgelser i ni

forskellige EU-lande, at en tredjedel af romabørn går sultne i seng mindst en gang om måneden, mens 50 procent i alderen 6-24 år ikke går i skole. Danmark var ikke en del af undersøgelsen. Rapporten konkluderer, at romaer, som EU's største etniske gruppe, fortsat møder diskrimination, manglende ligebehandling samt manglende adgang til grundlæggende ydelser.¹⁰³

- I 2016 udgav FRA en rapport om antisemitisme, hvor FRA har samlet data om antisemitiske hændelser i 28 EU-lande – herunder Danmark – i perioden 2005-2015. Undersøgelsen viser, at antallet af antisemitiske hændelser har været stigende de seneste år.¹⁰⁴
- FRA udgav også en rapport om tilskyndelse til diskrimination, had eller vold mod bestemte grupper i medieindhold samt i den politiske diskurs. Rapporten konkluderer, at medierne og den politiske diskurs – både online og offline – har en tendens til at tilskynde til diskrimination, had eller vold mod forskellige grupper. FRA udtrykker blandt andet bekymring over, at muligheden for at sprede usande påstande, som tilskynder til had, er stærkt stigende, når internettet fungerer som primær kilde for mange.¹⁰⁵

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen:

- udarbejder en national handlingsplan til bekæmpelse af hadforbrydelser.

Vi anbefaler også, at:

- Uddannelses- og Forskningsministeriet fremmer, at der oprettes en tolkeuddannelse rettet specifikt mod de vigtigste flygtninge- og indvandrersprog. Formålet med uddannelsen er at sikre et højt sprogligt niveau, kendskab til relevante fagudtryk samt færdigheder i tolkning, herunder tolketeknik og tolkeetiske regler.
- Udlændinge- og Integrationsministeriet etablerer en certificeringsordning, så det bliver klart, hvilket niveau de tolke, der allerede i dag arbejder som tolke, befinder sig på.
- Udlændinge- og Integrationsministeriet ændrer integrationsloven, så alle nye flygtninge og familiesammenførte til flygtninge igen får tilbudt en helbredsmæssig vurdering ved en læge efter boligplacering i en kommune.

FAMILIELIV

RETTE TIL FAMILIELIV

Retten til familieliv er en af de menneskerettigheder, der berører os alle. Retten til familieliv beskytter blandt andet forholdet mellem forældre og børn, mellem ægtefæller og samlevende og mellem nære familiemedlemmer. Rettigheden er beskyttet i en lang række menneskerettighedskonventioner og beskytter primært mod statens indgreb i familielivet, men kan også medføre positive forpligtelser for staten til at etablere forhold, hvor familielivet kan udøves. Retten til familieliv er afspejlet mange steder i den danske lovgivning. I delrapporten 'Retten til familieliv' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du blandt andet læse mere om retten til familieliv i forhold til adgangen til familiesammenføring.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Retten til familieliv og særligt konsekvenserne af denne rettighed på udlændingeområdet har været genstand for debat i 2016. Spørgsmålet om de begrænsninger, retten til familieliv medfører i mulighederne for at udvise kriminelle udlændinge, bliver behandlet nedenfor i kapitel 18 om 'Udvisning og udlevering'. Ligesom i 2015 har der i 2016

været fokus på familiesammenføringsområdet i forhold til at gøre det mindre attraktivt for udlændinge at søge til Danmark, men også i forhold til at sikre integration af de familiesammenførte. Regeringen ønsker at stramme familiesammenføringsreglerne for de udlændinge med ringe forudsætninger for at blive integreret i samfundet.¹⁰⁶

Pres på asylområdet har blandt andet betydet, at Udlændingestyrelsen i februar 2016 forlængede den forventede maksimale sagsbehandlingstid i blandt andet sager om familiesammenføring.¹⁰⁷

I april 2016 fandt EU-Domstolen i den såkaldte Genc-sag, at en dansk familiesammenføringsregel var i strid med nogle aftaler mellem EU og Tyrkiet. Reglen betød, at man ikke vurderer integrationspotentiale for børn over seks år, hvis der søges familiesammenføring, senest to år efter den herboende forælder opfylder betingelserne for at søge.¹⁰⁸ Et lovforslag, som afskaffede denne toårsregel, blev hastebehandlet i Folketinget for at bringe dansk ret i overensstemmelse med dommen. Lovforslaget blev vedtaget i juni 2016. Grænsen for vurdering af integrationspotentiale blev samtidig ændret fra seks til otte år.¹⁰⁹

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- I november 2016 fremsatte regeringen et lovforslag om ændring af reglerne for, hvornår man må blive gift i Danmark, og for hvornår ægteskab indgået i udlandet skal anerkendes.¹¹⁰ Selvom lovforslaget også gav anledning til kritik, særligt om afskaffelse af dispensationsadgang for børn under 18 år til at undgå ægteskab i Danmark,¹¹¹ er det positivt, at spørgsmålet om anerkendelse af indgåelse af ægteskab indgået i udlandet foreslås fastsat ved lov.

NYE UDFORDRINGER

- I januar 2016 vedtog Folketinget en lovændring, som blandt andet betyder, at retten til familiesammenføring for personer med midlertidig beskyttelsesstatus som udgangspunkt udskydes fra et år til tre år. Derudover blev gebyrer på ansøgninger om familiesammenføring genindført.¹¹² Særligt udskydelsen i adgangen til familiesammenføring mødte stor kritik, både nationalt og internationalt.¹¹³ Reglen er i løbet af 2016 blevet brugt af myndighederne, hvilket har store konsekvenser for de berørte. Instituttet vurderer, at det er en krænkelse af deres ret til familieliv og er derfor gået ind i en retssag til støtte for en udlænding med midlertidig beskyttelsesstatus, der har fået afslag på familiesammenføring på grund af de nye regler.

- I februar 2016 meddelte den daværende udlændinge-, integrations- og boligminister, at asylansøgere under 18 år ikke må bo med en ægtefælle eller samlever på asylcentre.¹¹⁴ Instituttet kritiserede dette, blandt andet fordi det ikke i hver enkelt sag blev vurderet, om en adskillelse var i overensstemmelse med retten til familieliv.¹¹⁵ Praksis er efterfølgende blevet ændret, så der nu bliver foretaget en konkret vurdering. På baggrund af debatten og kritikken har myndighederne lavet retningslinjer for indkvartering og et notat om fortolkningen af menneskeretten på området.¹¹⁶ Ombudsmanden meddelte i maj 2016, at han på baggrund af kritikken ville påbegynde en undersøgelse af sagen. Undersøgelsen lå klar i februar 2017, men kunne ikke afsluttes, da der var blevet stillet forslag om ny lovgivning på området i Folketinget.¹¹⁷ Konklusionen i den foreløbige undersøgelse var dog klar: Efter Ombudsmandens vurdering var ministerens instruks om rutinemæssigt at adskille unge asylpar ulovlig. Den indebar samtidig en betydelig risiko for, at der blev truffet forkerte afgørelser i konkrete sager om adskilt indkvartering. Sammenfattende fandt Ombudsmanden, at Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriets fremgangsmåde i sagen var særdeles kritisabel.¹¹⁸
- I maj 2016 afsagde Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols stor-kammerdom i Biao-sagen (Biao mod Danmark) om den såkaldte 28-årsregel (nu 26-årsregel), som fritager personer, der har haft dansk statsborgerskab i

28 år (nu 26 år), fra tilknytningskravet i familiesammenførings-sager. Tilknytningskravet betyder, at parternes samlede tilknytning skal være større til Danmark end til et andet land. Flertallet af dommerne fandt, at reglen var diskriminerende.¹¹⁹ Dommen overlod det til regeringen at vedtage nye regler, som ikke var diskriminerende. I juni 2016 meddelte ministeren, at Udlændingestyrelsen skal se bort fra 26-årsreglen, indtil en lovændring er gennemført.¹²⁰ Dette er ifølge instituttet ikke lovligt.¹²¹ I oktober 2016 sendte ministeriet et udkast til lovforslag i høring. Hvis lovforslaget fremsættes og vedtages, vil det betyde, at danskere i udlandet og danskere, som er vendt hjem fra udlandet, fremover også vil skulle opfylde tilknytningskravet og dermed få sværere ved at opnå familiesammenføring.¹²² Der er ved udgangen af 2016 endnu ikke fremsat lovforslag.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). Danmark modtog i alt 199 anbefalinger, herunder også vedrørende udskydelse af familiesammenføring for personer med midlertidig beskyttelsesstatus i tre år.¹²³
- I april 2016 afsagde EU-Domstolen dom i den såkaldte Genc-sag. Som nævnt ovenfor fandt EU-Domstolen, at en dansk familiesammenføringsregel var i strid med nogle aftaler mellem EU og Tyrkiet.¹²⁴
- Som nævnt ovenfor fandt EMD's storkammer i maj 2016, at den danske 26-årsregel var diskriminerende.¹²⁵
- I juni 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedskomiteé, der overvåger staternes implementering af FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder. I sin konkluderende rapport kritiserede komitéen blandt andet treårsreglen for familiesammenføring.¹²⁶

EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) har generelt i 2016 haft stort fokus på migrationsområdet, herunder også familiesammenføring:

- I FRA's årlige rapport om grundlæggende rettigheder var fokus på asyl og indvandring. FRA udtalte i den forbindelse blandt andet, at det for at respektere retten til familieliv og for at undgå ulovlig indrejse i EU er nødvendigt at overkomme en række praktiske og lovbestemte hindringer, der umuliggør eller i vid udstrækning forhæler familiesammenføringer, samt at EU-landene undlader at indføre nye.¹²⁷
- Siden september 2015 har FRA haft regelmæssige rapporteringer om migrationssituationen i EU, og siden januar 2016 har dette været på månedsbasis. Danmark har været med siden november 2016. I september 2016 havde rapporten fokus på eftersøgning af familiemedlemmer og familiesammenføring. December-rapporten havde en særskilt rapport om børn, hvor FRA blandt andet fremhævede udfordringerne i Danmark ved indkvarteringen af unge par på asylcentre.¹²⁸

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen:

- tager initiativ til at ophæve udlændingelovens regler om, at personer med midlertidig beskyttelsesstatus som udgangspunkt ikke kan opnå familiesammenføring de første tre år.

FORVALTNINGENS KONTROL

MENNESKERETTIGHEDER OG FORVALTNINGENS KONTROL

Som borger i en retsstat har man ret til privatlivsbeskyttelse og til at eje privat ejendom. Staten kan kun under nærmere angivne betingelser foretage indgreb i borgernes rettigheder. Det følger både af grundloven og af de internationale menneskerettigheder. Adgangen til at foretage indgreb tilkommer ikke kun politiet. Også forvaltningsmyndigheder kan – under visse betingelser – foretage kontrolbesøg hos virksomheder og borgere samt overvåge borgere.

Forvaltningsmyndighedernes kontrolbeføjelser er ikke nødvendigvis underlagt samme stærke beskyttelsesgarantier, som straffeprocessuelle indgreb efter retsplejeloven. Ud over at sætte rammerne for indgreb i den enkelte borgers rettigheder pålægger menneskeretten staterne at iværksætte undersøgelser af mulige brud på de menneskeretlige forpligtelser og sikre, at det er muligt at få prøvet eventuelle krænkelse ved nationale instanser. I delrapporten 'Forvaltningens kontrol' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om menneskerettigheder og forvaltningens kontrol.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Myndighedernes adgang til privat ejendom kræver efter grundloven som udgangspunkt en retskendelse. Dette udgangspunkt kan dog fraviges ved lov. Gennem årene har myndighederne fået stadigt flere muligheder for at skaffe sig adgang til privat ejendom uden retskendelse. I februar 2016 var antallet af lovhjemler, som fraveg kravet om retskendelse, det hidtil højeste, nemlig 271 (i 2015 var antallet 266).¹²⁹

Justitsministeriets årlige redegørelse om tvangsindgreb viser, at der i 2015 blev vedtaget 16 bestemmelser vedrørende forvaltningens adgang til at gennemføre tvangsindgreb. Fem var nye, otte udvidede området, og to ophævede adgangen til tvangsindgreb.¹³⁰ Lovhjemlerne bliver særligt brugt på områder, der vedrører fødevarer, beskæftigelse, skat, konkurrence og miljø. På trods af at udgangspunktet i lovgivningen ofte er, at kontrolbesøg fra myndighederne skal ske med varsel, er det i praksis et yderst begrænset antal af kontrolbesøgene, der gennemføres med varsel inden for de nævnte områder.¹³¹

I visse tilfælde gennemfører myndighederne fælles kontrolundersøgelser. Når myndighederne gennemfører kontrolundersøgelser i fællesskab, er der en risiko for sammenblanding i de enkelte myndigheders hjemmelsgrundlag, herunder at myndighederne foretager indgreb, de ikke har hjemmel til.¹³²

I 2015 blev der etableret et nyt IT-organ, Den Fælles Dataenhed, under Udbetaling Danmark. Enheden skal afdække socialt bedrageri eller fejludbetalinger ved samkøring af data fra forskellige registre hos offentlige myndigheder og a-kasser. Indtil august 2016 har oprettelsen af Den Fælles Dataenhed dog kun ført til, at der er krævet et mindre beløb tilbagebetalt.¹³³

Siden etableringen af Udbetaling Danmark i 2012 er adgangen til at samkøre oplysninger vedrørende den enkelte borger løbende blevet udvidet. Ved registersamkøring behandles data, som er indsamlet med ét bestemt formål, til et nyt og andet formål. Udbetaling Danmarks omfattende adgang til at samkøre borgeres data er fra et menneskeretligt synspunkt betænkeligt.

Udbetaling Danmark udbetalte i 2015 ydelser til i alt 2,75 mio. ydelsesmodtagere. Ankestyrelsen, som er klageinstans for klager over afgørelser truffet af Udbetaling Danmark, skal én gang årligt udarbejde en redegørelse om klagesager vedrørende Udbetaling Danmark.¹³⁴ Redegørelsen for 2015 viste, at antallet af klagesager er faldet med omkring 25 procent i forhold til 2014.

79 procent af afgørelserne blev stadfæstet. Det er en forbedring i forhold til året før, hvor 65 procent af sagerne blev stadfæstet. Til sammenligning blev 48 procent af sagerne stadfæstet, da områderne hørte under kommunerne.¹³⁵ Redegørelsen viser imidlertid også, at der i flere sager har været væsentlige sagsbehandlingsfejl, herunder mangelfuld partshøring eller begrundelse, ved Udbetaling Danmarks sagsbehandling. Der er store forskelle inden for de enkelte sagsområder. Særligt sager om boligydelse og sociale pensioner har udløst kritik og bemærkninger, også selvom afgørelserne er blevet stadfæstet. For eksempel blev der udtalt kritik i over halvdelen af sager om boligstøtte, selvom afgørelserne blev stadfæstet.¹³⁶ Knap 10 procent af sagerne på dette område blev hjemvist til fornyet behandling.

Som følge af de daværende regler om gensidig forsørgelsespligt for samleverer fik en stor gruppe kontanthjælpsmodtagere i 2014 skåret i deres kontanthjælp på grund af samleverens indtægt. Flere kommuner gjorde kontanthjælpsmodtageren bekendt med afgørelsen om gensidig forsørgelsespligt, men ikke samleveren. Afgørelserne var ugyldige, og sagerne måtte genoptages. Ombudsmanden udtalte i juli 2016, at kommunerne havde pligt til selv at genoptage ugyldige afgørelser, hvis de kan finde sagerne frem, og det ikke medfører for store administrative vanskeligheder.¹³⁷

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Den tidligere Venstre-regering indgik i maj 2016 aftale med Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti, Liberal Alliance, Radikale Venstre og Konservativt Folkeparti om øget retssikkerhed på skatteområdet (Retssikkerhedspakke II). Aftalen indeholder flere initiativer på skatteområdet, herunder at oprette et skattekontor hos Folketingets Ombudsmand for at styrke borgernes retssikkerhed, genindføre adgangen til omkostningsgodtgørelse for udgifter til sagkyndig bistand mv. for skattepligtige selskaber og fonde, ændre den frist, der begrænser indbringelse af sager for Ombudsmanden, samt etablere et Skattelovråd.¹³⁸
- Folketinget har i december 2016 i forlængelse af aftalen genindført omkostningsgodtgørelse for udgifter til sagkyndig bistand mv. for skattepligtige selskaber og fonde.¹³⁹
- Regeringen fjernede i 2016 de årlige lufthavnskontroller, som blev indført med henblik på at afdække socialt bedrageri. Instituttet har kritiseret de tidligere regler på området for at give adgang til vilkårlige indgreb over for alle rejsende.¹⁴⁰ Flere af folketingets partier har dog foreslået, at lufthavnskontrollerne bliver genindført.¹⁴¹

NYE UDFORDRINGER

- Antallet af hjemler for forvaltningsmyndigheder til at gennemføre kontrolbesøg uden retskendelse er steget fra 264 i 2014 til 271 i februar 2016.

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at regeringen:

- tager initiativ til at lovregulere kommunernes observation i det offentlige rum af borgere, der modtager sociale ydelser. Kontrollen er i dag alene begrænset af det forvaltningsretlige proportionalitetsprincip.
- tager initiativ til at ændre lov om Udbetaling Danmark, så der bliver fastsat regler om orientering af borgeren, når denne figurerer på en såkaldt undringsliste, samt særlige regler for berigtigelse og eventuel sletning af oplysningerne på listen. Det vil give borgeren mulighed for at forhindre opstart af en egentlig kontrolsag.

FRIHEDSBERØVELSE

MENNESKERETTIGHEDER OG FRIHEDSBERØVELSE

Frihedsberøvelse er et af de mest intensive indgreb, en borger kan blive udsat for. Retten til personlig frihed indebærer et forbud mod vilkårlig frihedsberøvelse og et grundlæggende princip om, at frihedsberøvelse kun bør anvendes som en sidste udvej. Beskyttelsen af den personlige frihed sker først og fremmest ved, at menneskeretten afgrænser de tilladte grunde til at frihedsberøve individer. Menneskeretten stiller også en række processuelle krav, der skal overholdes ved frihedsberøvelser, eksempelvis domstolskontrol, så frihedsberøvelse kun sker under betryggende retsgarantier og ud fra en samfundsmæssig nødvendighed. Også grundloven beskytter retten til personlig frihed.

Menneskeretten fastslår også det helt centrale og grundlæggende princip, at alle, der bliver berøvet deres frihed, skal behandles humant og med respekt for menneskets naturlige værdighed. I delrapporten 'Frihedsberøvelse' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om frihedsberøvelse.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Det er en positiv tendens, at det overordnede antal af fængselsdomme er faldende. Denne udvikling skal dog også ses i lyset af en øget brug af alternativer til fængselsstraf i form af samfundstjeneste og elektronisk fodlænke. Den højere andel af brugen af alternativer til fængsel betyder samtidig, at klientellet i de danske fængsler er blevet hårdere.

Et stigende antal fængselsbetjente oplever at blive udsat for vold eller trusler fra indsatte. Foreløbige tal for de første ni måneder i 2016 viser, at 522 ansatte var udsat for vold eller trusler om vold.¹⁴² Til sammenligning var tallet 538 ansatte for hele 2015. Hovedparten af episoderne foregik i lukkede fængsler og arresthuse.

Kriminalforsorgens brugerundersøgelse for 2015 viser, at 75 procent af de indsatte vurderer forholdet til fængselspersonalet positivt.¹⁴³ Undersøgelsen viser imidlertid også, at 22 procent af alle indsatte har svaret, at de er blevet udsat for trusler fra personalet. For indsatte i lukkede fængsler gælder det 33 procent. Tilsvarende har 11 procent svaret, at de

er blevet udsat for vold fra personalet. I lukkede fængsler udgør andelen 19 procent.

Folketinget har i 2016 vedtaget to lovforslag vedrørende radikaliserings og ekstremisme i fængsler. Lovforslagene vedrører henholdsvis udveksling af oplysninger om tegn på radikaliserings og ekstremisme¹⁴⁴ og såkaldt sektionering af radikaliserede og ekstremistiske indsatte.¹⁴⁵ Det er blevet lettere at udveksle oplysninger imellem myndighederne om indsatte, hvis de ”skønnes at være radikaliserede eller i risiko for at blive det”. Sektionering af indsatte kan ske med henblik på, at deres adgang til at påvirke andre indsatte til ekstremistiske handlinger begrænses mest muligt. Instituttet har blandt andet kritiseret lovforslagene for ikke at være tilstrækkeligt klare og præcise.¹⁴⁶

Indsatsen mod ulovlige mobiltelefoner i fængsler er blevet væsentligt skærpet i 2016. Der er indført obligatorisk disciplinærstraf, strafskærpelse (herunder forhøjes perioden for strafcelle fra to til fire uger) og udgangs-karantæne til indsatte, der overtræder forbuddet mod mobiltelefoner.¹⁴⁷ Instituttet har kritiseret ændringen og påpeget, at Danmark risikerer international kritik for at øge brugen af strafcelle.¹⁴⁸

Frihedsberøvelse af asylansøgere og deres forhold under frihedsberøvelse har været diskuteret i 2016. Ombudsmanden udtrykte i februar 2016 på baggrund af et uanmeldt besøg i Vridsløselille sammen med Dignity

og instituttet alvorlig bekymring over forholdene for de frihedsberøvede udlændinge i Vridsløselille. Efter et senere genbesøg konstaterede Ombudsmanden i en udtalelse af 20. september 2016, at forholdene for udlændinge var blevet markant forbedret i Vridsløselille. Udlændingene er ikke længere låst inde i fængselsceller næsten hele døgnet – de kan nu færdes og have samvær på fællesarealer. Desuden har de fået aktivitetstilbud og mulighed for beskæftigelse.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Forholdene for frihedsberøvede asylansøgere i Vridsløselille er blevet markant forbedret efter Ombudsmandens to besøg i fængslet.
- Antallet af varetægtsfængslinger i 2015 faldt med 11,8 procent sammenholdt med antallet i 2014 og udgjorde 4.404. Samtidig faldt antallet af langvarige varetægtsfængslinger med 7,8 procent i forhold til 2014. Derimod steg den gennemsnitlige varighed af disse fængslinger i 2015 med 0,6 måneder sammenlignet med 2014.¹⁴⁹ En varetægtsfængsling anses som langvarig, hvis den strækker sig over mere end tre måneder.
- Brugen af varetægtsfængsling i isolation fortsætter med at falde. Fra 2001 og frem til 2006 lå antallet nogenlunde konstant på omkring 500 årlige isolationsfængslinger.

Herefter og indtil 2011 varierede antallet betydeligt, mellem 327 i 2008 som det højeste antal og 127 i 2010 som det laveste. Særligt fra 2011 og indtil nu er antallet faldet markant – fra 186 i 2011 til kun 32 i 2015, svarende til 0,7 procent af det samlede antal varetægtsfængslede.¹⁵⁰

- Antallet af indsatte i såkaldt frivillig isolation (frivillig udelukkelse fra fællesskabet) i danske fængsler og arresthuse faldt til 382, det laveste antal i de seneste 10 år, hvor antallet har svinget mellem 512 som det laveste og 788 som det højeste antal. Det er dog fortsat et højt tal. Også antallet af disciplinære sanktioner, herunder isolation i form af ubetinget strafcelle, faldt i 2015.¹⁵¹
- Der blev i 2015 afsagt 842 foranstaltningsdomme, svarende til et fald på næsten 7 procent i forhold til 2014, hvor der blev afsagt 901 domme.¹⁵²

NYE UDFORDRINGER

- Trods et fald i antallet af varetægtsfængslinger udgør varetægtsfængslede stadig næsten en tredjedel af indsatte i Kriminalforsorgens institutioner. Samtidig var gennemsnitligt omkring 45 procent af de varetægtsfængslede undergivet brev- og besøgskontrol, som udgør et hårdt og indgribende indgreb for den enkelte varetægtsfængslede.¹⁵³ Der kan samtidig konstateres betydelige forskelle i de enkelte politikredse. I én politikreds var 72 procent underlagt brev- og besøgskontrol.
- Kriminalforsorgen havde i 2015 en gennemsnitlig kapacitet på 3.777 pladser, som i gennemsnit var belagt med 90,6 procent, en væsentlig forbedring i forhold til de forudgående år, hvor den gennemsnitlige belægningsprocent lå på omkring 97 procent og i visse perioder oversteg 100.¹⁵⁴ Nye tal fra Kriminalforsorgen viser imidlertid, at kapaciteten i 2016 blev nedbragt til 3.590 pladser, og at den gennemsnitlige belægningsprocent herefter er steget til 95,3.¹⁵⁵
- Trods faldet i brugen af ubetinget strafcelle som disciplinærstraf i 2015 ligger antallet fortsat på et højt niveau og markant over niveauet i begyndelsen af dette årtusinde.¹⁵⁶
- Et væsentligt antal indsatte bliver udsat for vold eller trusler fra medindsatte, og kvindelige indsatte er i fare for seksuel chikane fra medfanger. Indsatte udsættes også for vold og trusler om vold fra fængselspersonalet.¹⁵⁷
- Et stigende antal fængselsbetjente oplever at blive udsat for vold eller trusler fra indsatte. Der har i 2016 været eksempler på alvorlige angreb mod fængselsbetjente begået i deres fritid, herunder skudattentater.

- Et meget stort antal indsatte i Kriminalforsorgens institutioner har psykiske problemer, og et væsentligt antal er psykisk syge.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- Danske forhold blev i 2016 vurderet af henholdsvis FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR)¹⁵⁸ og FN's Menneskerettighedskomiteé ved eksaminationen af Danmarks implementering af FN's Konventionen om Borgerlige og Politiske Rettigheder.¹⁵⁹ Begge organer anbefalede blandt andet at forbyde isolationsfængsling af børn. Samme anbefaling kom fra FN's Torturkomité i 2015.¹⁶⁰
- EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) har i november 2016 udgivet en rapport om de menneskeretlige aspekter i forhold til overførsel af frihedsberøvede mellem EU-landene. Rapporten beskriver anvendelsen af de EU-retlige udleveringsregler og samspillet med beskyttelsen af grundlæggende rettigheder i alle 28 EU-lande, herunder Danmark.¹⁶¹

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at regeringen:

- tager initiativ til at reformere straffelovens regler om straffrihed og andre retsfølger end straf i forhold til personer med psykisk sygdom for at sikre proportionalitet mellem den konkrete lovovertrædelse og den fastsatte foranstaltning.

- tager initiativer til at minimere brugen af alle former for isolation i de danske fængsler.

Vi anbefaler også, at:

- Kriminalforsorgen sikrer varetægtsfængslede en bedre adgang til meningsfyldt social kontakt og meningsfyldte aktiviteter.
- Kriminalforsorgen gennemfører en grundig undersøgelse af omfanget og karakteren af vold og trusler i Kriminalforsorgens institutioner med henblik på senere forebyggende tiltag.

Se også anbefalinger vedrørende frihedsberøvelse af asylansøgere ovenfor i kapitel 3 om 'Asyl'.

KAPITEL 10

HANDICAP

MENNESKERETTIGHEDER OG HANDICAP

Personer med handicap blev som gruppe overset, da både FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder blev vedtaget i 1948, og da FN's to store konventioner om menneskerettigheder blev vedtaget i 1966. I princippet er personer med handicap omfattet af de almindelige menneskerettigheder, men i praksis har det vist sig, at personer med handicap ofte ikke nyder godt af dem. Handicapkonventionen fra 2006 er den første retligt bindende konvention, som alene omhandler personer med handicap. Den slår fast, at staterne skal fremme lige muligheder for personer med handicap på alle livsområder, som reguleres af menneskerettighederne. I delrapporterne 'Handicap' og 'Familieliv' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om rettighederne for personer med handicap og om forældre med handicaps ret til at få støtte til at kunne være forældre.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Mellem 18 og 30 procent af befolkningen har et handicap, forstået som en længerevarende sygdom eller funktionsnedsættelse.¹⁶² Personer med handicap udgør en meget

sammensat gruppe. For nogle medfører et handicap ikke ulige muligheder, men for mange gør det.

Mangel på lige muligheder og inklusion i samfundet for personer med handicap er fortsat den væsentligste udfordring på handicapområdet.

Personer med handicap har generelt en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet, tager kortere uddannelser, lever sjældnere i parforhold, får færre børn og er mindre socialt aktive end personer uden handicap.¹⁶³ 23 procent af personer med et større fysisk handicap og 32 procent af personer med et større psykisk handicap oplever, at de bliver diskrimineret på grund af deres handicap.¹⁶⁴ Til trods herfor findes der ikke et generelt forbud mod diskrimination på grund af handicap.¹⁶⁵ Regeringen har imidlertid i februar 2017 tilkendegivet, at man vil indføre et sådant forbud.¹⁶⁶

Selvom der også er forbedringer, er der stadig massive problemer med tvang i psykiatrien. I 2016 har en række tragiske sager om drab på bosteder for personer med

psykisk sygdom medført debat om bedre sikkerhed på bostederne. En arbejdsgruppe nedsat af regeringen med repræsentanter fra en række ministerier, Danske Regioner og Kommunernes Landsforening udgav i september 2016 en rapport, der blandt andet anbefalede etablering af en ny type bosteder for en anslået målgruppe på omkring 150 personer med udadreagerende adfærd, psykisk sygdom og misbrug.¹⁶⁷ Disse personer skal ifølge arbejdsgruppens forslag kunne placeres på bostederne mod deres vilje, og der forslås øget adgang til frihedsberøvelse og magtanvendelse. Selvom forslaget blandt andet har til hensigt at mindske brugen af tvang, har instituttet udtrykt bekymring over, at forslaget sænker kravene for magtanvendelse og frihedsberøvelse.

Efter en række kritiske høringssvar fra blandt instituttet og lægeforeningen m.fl., har regeringen nu tilbagekaldt udkastet til lovforslag. En indførelse af de nye bosteder afventer derfor yderligere politiske forhandlinger, men regeringen har fastholdt ønsket om at oprette en ny type bosted.

I Danmark har alle danske statsborgere over 18 år som udgangspunkt ret til at stemme til folketingsvalg og ved folkeafstemninger. Det gælder dog ikke for personer, som har fået udpeget en værge under værgemålslovens § 6. Når en person får udpeget en værge, sker det for at beskytte ham eller hende mod økonomisk misbrug, herunder for at undgå, at den pågældende selv formøbler sin formue.

Der er ingen forbindelse mellem personens behov for at blive sat under værgemål og hans eller hendes evne til at stemme. Det er instituttets vurdering, at det er i strid med menneskeretten at nægte denne gruppe adgang til at stemme.

Efter seneste folketingsvalg anlagde en række personer under værgemål sag an mod staten for at få anerkendt deres ret til at stemme.¹⁶⁸ Instituttet er i 2016 indtrådt i retssagen for at støtte deres sag. Sagen kompliceres af, at Justitsministeriet har vurderet, at det vil være i strid med grundloven at give disse personer stemmeret til folketingsvalg og ved folkeafstemninger. Instituttet er ikke enig med Justitsministeriet i den vurdering. Landsretten afsiger sin dom i første halvdel af 2017.

Der har de seneste år været øget fokus på retssikkerheden for udsatte grupper i kommunerne.¹⁶⁹ Blandt andet har handicaporganisationerne udtrykt bekymring over, at kommunernes økonomi presser borgernes retssikkerhed i konkrete forvaltningsretlige afgørelser. Ankestyrelsens årsopgørelse for 2015 viste blandt andet, at Ankestyrelsen ændrede eller hjemviste 33 procent af afgørelserne efter serviceloven samt ændrede eller hjemviste 52 procent af afgørelserne efter retssikkerhedsloven.¹⁷⁰

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Folketinget har vedtaget en lovændring, der giver personer under værgemål stemmeret til kommunal-, regional- og europaparlamentsvalg.¹⁷¹
- Der er fremsat forslag til Lov om ændring af lov om valg til Folketinget, lov om valg medlemmer til Europa-Parlamentet og lov om kommunale og regionale valg, hvorefter personer, der ikke selv kan afgive deres stemme, kan vælge, hvem der skal hjælpe dem dermed.¹⁷²
- De seneste tal fra Sundhedsstyrelsen viser, at der på landsplan fortsat ses et fald i anvendelsen af langvarige bæltefikseringer (over 48 timer) i psykiatrien.¹⁷³
- Regeringen, KL og Danske Regioner har udgivet en fællesoffentlig digitaliseringsstrategi, der blandt andet har fokus på, at digitale løsninger fra det offentlige skal være tilgængelige for alle, herunder personer med handicap.¹⁷⁴
- Regeringen har i februar 2017 tilkendegivet, at man vil indføre et generelt forbud mod diskrimination på grund af handicap.¹⁷⁵

NYE UDFORDRINGER

- Der er sket en stigning i antallet af bæltefikseringer af kortere varighed.¹⁷⁶
- Andelen af personer, der får beroligende medicin ved tvang, er nærmest konstant omkring 7,8 procent af de indlagte i psykiatrien i perioden 2011-2015/2016.¹⁷⁷
- Indførelse af kontanthjælpsloftet risikerer at ramme personer med handicap, som er overrepræsenterede i kategorien af personer på kontanthjælp, der ikke er jobparate.¹⁷⁸
- Partierne bag satspuljeaftalen er i oktober 2016 blevet enige om en handlingsplan til forebyggelse af vold på botilbud. Handlingsplanen indebærer et forslag om, at der etableres 150 pladser på en ny type specialiserede socialpsykiatriske afdelinger målrettet borgere med svære psykiske lidelser, misbrug og udadreagerende adfærd. Det kan blive en udfordring at sikre, at oprettelsen af de nye bosteder ikke fører til yderligere anvendelse af tvang over for personer med psykiske lidelser.¹⁷⁹

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at regeringen tager initiativ til at:

- indføre et generelt forbud mod diskrimination på grund af handicap, også uden for arbejdsmarkedet.
- ændre valglovgivningen, så personer, som har fået udpeget en værge under værgemålslovens § 6, fortsat har valgret og er valgbare til folketingsvalg og folkeafstemninger.
- ændre adoptionslovens betingelser for tvangsadoption, så tvangsadoption alene må ske, når der foreligger afgørende hensyn til barnet, men derimod ikke, når de biologiske forældre og barnet har et velfungerende samvær, som er barnets og forældrenes eneste mulighed for at opretholde et familieliv.

Vi anbefaler også, at:

- Transport-, Bygnings- og Boligministeriet og Finansministeriet sikrer effektiv kontrol med efterlevelsen af krav om tilgængelighed til offentligt byggeri, offentlig transport og offentlige hjemmesider.

- Sundheds- og Ældreministeriet indfører en slutdato for anvendelse af lange bæltefikseringer i psykiatrien på over 48 timer, således at bæltefikseringer i psykiatrien over 48 timer udfases.
- Sundheds- og Ældreministeriet ikke indfører mulighed for frihedsberøvelse på de specialiserede socialpsykiatriske afdelinger, som satspuljeaftalen fra oktober 2016 lægger op til at oprette.

KØNSLIGESTILLING

MENNERETTIGHEDER OG KØNSLIGESTILLING

Menneskeretten beskytter alle menneskers rettigheder, og forbuddet mod diskrimination står derfor centralt i menneskeretten. Forbuddet mod diskrimination på baggrund af køn fremgår enten direkte eller indirekte i alle menneskerettighedskonventioner.

Ethvert menneske, uanset køn, har krav på lige adgang til de til enhver tid gældende rettigheder uden diskrimination. Lighedskravet indebærer, at staten har en forpligtelse både til at sikre ligebehandling og til at forhindre diskrimination. Diskrimination af kvinder er et globalt problem, og FN's Kvindekonvention handler specifikt om at sikre kvinder lige adgang til beskyttelse og fremme reel ligestilling mellem mænd og kvinder i samfundet. Der findes også specifikke menneskerettighedskonventioner om eksempelvis vold i nære relationer, der har et særligt fokus på at beskytte kvinder i udsatte situationer. I delrapporten 'Køn' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om menneskerettigheder og kønsligestilling.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

De danske regler om beskyttelse mod kønsdiskrimination og fremme af ligestilling dækker bredt i det danske samfund og har i særlig grad betydning på arbejdsmarkedet. Målet om ligestilling mellem kvinder og mænd favner således bredt og omfatter mennesker med vidt forskellige livsbetingelser, behov, ønsker og adfærd.

For andet år i træk gled Danmark ned ad den internationale rangliste fra World Economic Forum over ligestilling i verden.¹⁸⁰ Danmark gik fra en 14.-plads i 2015 til nummer 19 ud af 144 lande i 2016. Island, Finland, Norge og Sverige er henholdsvis nummer 1, 2, 3 og 4. Årsagen til den lavere rangering af Danmark skyldes ifølge World Economic Forum blandt andet, at Danmark ikke har gjort så store fremskridt i sammenligning med de andre nordiske lande i forhold til eksempelvis barselssystemet og andelen af kvindelige ledere.¹⁸¹

2016 var ligesom året før præget af debat om sexismen og krænkende seksuel adfærd på nettet. En række sager gav næring til debatten om sexismen, som blandt andet omhandlede

mediernes skildring af OL-svømmeren Pernille Blume¹⁸² og forskelsbehandling af kvinder i politik, i kølvandet på tidligere statsminister Helle Thorning-Schmidt, som i 2016 forlod dansk politik med ordene om, at "der er meget mere køn i dansk politik, end man går og tænker over. Det kan handle om vores hår og tasker, og om hvad vi har på, og hvor høje hæle, vi har".¹⁸³

I august 2016 satte DR i programserien 'Ung, nøgen og udstillet' fokus på fænomenet hævnporno, som i 2016 nåede højt op på den politiske dagsorden.¹⁸⁴¹⁸⁵ Debatten og de efterfølgende sager, der har været fremme, tyder på, at problemet med deling af kompromitterende billeder uden samtykke er et mere omfattende problem, end man tidligere har antaget.

Op mod 4 ud af 10 unge mellem 15 og 30 år har sendt eller delt et nøgenbillede af sig selv, mens mere end halvdelen har modtaget et nøgenbillede af en anden person, viste en undersøgelse, analyseinstituttet YouGov foretog i 2016 for DR.¹⁸⁶ Antallet af anmeldelser har været stærkt stigende fra 2011 til 2016, og politiet har haft svært ved at efterforske og retsforfølge gerningsmændene, blandt andet fordi der bliver brugt udenlandske fildelingstjenester.¹⁸⁷

En undersøgelse fra 2012 fra Statens Institut for Folkesundhed viste, at ca. 30.000 kvinder angiver årligt at have været udsat for partnervold, mens antallet af mænd skønnes

at være ca. 13.000. En EU-undersøgelse fra Eurobarometer om vold i nære relationer viste i 2016, at danskerne ligger højere end EU-gennemsnittet, i forhold til hvor mange der kender en i deres nære relationer, som har været udsat for vold i hjemmet. Samtidig vurderer danskerne imidlertid ikke, at vold mod kvinder er særligt udbredt og ligger her langt under EU-gennemsnittet.¹⁸⁸

Regeringen præsenterede i marts 2016 udspillet 'Stop Stalking', som med en bred vifte af initiativer blandt andet skal styrke politiets indsats og forbedre de stalkingudsattes muligheder for at få hjælp. Folketingets Socialudvalg afholdt en høring om stalking i april 2016. Folketinget vedtog i december 2016 et lovforslag om strakstilhold, der skal sikre hurtigere beskyttelse af stalkingofre.

Danmark skal i 2017 for første gang eksamineres af Europarådets Ekspertgruppe, som overvåger staternes implementering af Istanbulkonventionen om vold mod kvinder og vold i nære relationer.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- I november 2016 blev der afsat knap 5 mio. kr. af satspuljemidlerne til en kampagne, der skal få flere mænd til at tage forældreorlov og sikre en mere ligelig fordeling af forældreorloven. Baggrunden var blandt andet instituttets undersøgelse fra 2015, der viste, at hver femte mand er bange for, at en lang barselsorlov får negative konsekvenser for deres job og karriere. Debatten fik daværende minister for børn, undervisning og ligestilling til i 2016 at afholde en møderække med danske virksomheder, arbejdsgiverorganisationer og faglige organisationer om problemet.¹⁸⁹ Møderne resulterede i beslutningen om at søsætte kampagnen, der finansieres af satspuljen, og som en lang række store virksomheder og organisationer, herunder Mærsk, Danfoss, LO og DA, skal være med til at lave.¹⁹⁰
- Folketinget vedtog i juni 2016 et lovforslag, der skal skærpe straffen for voldtægt, falsk anklage og for samleje med børn under 15 år, hvor den voksne udnytter sin fysiske eller psykiske overlegenhed. Ændringerne trådte i kraft den 1. juli 2016 og kom i kølvandet på regeringens udspil fra januar 2016, 'Respekt for voldtægtsofre'. Udspillet har blandt andet til formål at sætte klare rammer for politiets arbejde med voldtægtssager og sikre, at ofre for voldtægt mødes med værdighed. Udspillet indeholder flere initiativer, herunder at der udarbejdes centrale retningslinjer for modtagelse og behandling af anmeldelser om voldtægt, at politiet undervises i afhørings teknik, og at bistandsadvokaternes rolle styrkes ved at indføre særlige bistandsadvokatlister.¹⁹¹
- Mænd udgør 27 procent af de studerende på pædagoguddannelserne, men kun 7 procent af pædagogerne i børnehaverne er mænd, mens tallet for vuggestuerne er helt nede på 3 procent. Samtidig viste en undersøgelse foretaget på vegne af det daværende Ministerium for Børn, Undervisning og Ligestilling, at forældre i høj grad savner mandlige pædagoger. Ministeriet lancerede i 2016 en landsdækkende kampagne for at skabe opmærksomhed om, hvor vigtigt det pædagogiske arbejde er, og hvorfor det er vigtigt at tiltrække og fastholde flere mandlige pædagoger i landets daginstitutioner. Kampagnematerialet nåede ved slutningen af 2016 over 1,5 mio. danskere.¹⁹²
- I forhold til kønsidentitet og -udtryk er trans-kønnethed fra 1. januar 2017 blevet fjernet som en sygdomskategori fra Sundheds-databasen. Det skete på baggrund af Folketingets behandling af et beslutningsforslag, hvor et enigt sundhedsudvalg under udvalgsbehandlingen indstillede til ministeren, at transkønnethed ikke længere skal betragtes som sygdom, lidelse eller seksuel tilstand.¹⁹³ Ministeren tilkendegav i december 2016, at transkønnethed ville blive fjernet som sygdomskategori.¹⁹⁴

NYE UDFORDRINGER

- En stor SFI-undersøgelse viste i 2016, at det danske arbejdsmarked fortsat er meget kønsopdelt. Selv om uddannelsesniveaet stiger, vælger mænd og kvinder med samme uddannelse vidt forskellige karrierer. Kvinder vælger typisk en karriere i den offentlige sektor og mænd typisk i den private. Det er en situation, der ikke har ændret sig meget i de sidste 20 år. Den kraftige kønsopdeling kan blive en stor udfordring. Det gælder for eksempel den kvindedominerede offentlige sektor, hvor gennemsnitsalderen i dag er ganske høj, så der kan komme til at mangle arbejdskraft fremover. Til gengæld er der stor konkurrence om blandt andet ufaglærte job i en del mandsdominerede brancher, hvor der er risiko for arbejdsløshed.¹⁹⁵
- Hævnporno viste sig i 2016 at være et mere udbredt fænomen end antaget, og beskyttelsen af især unge piger og håndhævelsen af straffeloven i sager om deling af billeder har vist sig at være svag. Sagerne efterforskes med udgangspunkt i straffelovens paragraf 264 d om videregivelse af billeder. På grund af stor arbejdsbyrde i 2016 har politiet imidlertid ikke haft mulighed for hurtigt at undersøge anmeldelser om ulovlig deling af billeder, som derfor kan ligge hen i op til et halvt år. Flere politiske partier bakker op om en stramning af lovgivningen, og Justitsministeriet undersøger, hvorvidt

straffeloven skal opdateres for at kunne tackle sagerne tilfredsstillende.¹⁹⁶

- Den lave andel af kvindelige ledere er et af de områder, der trækker Danmark ned i World Economic Forum Gender Index.¹⁹⁷ For at skabe en mere ligelig kønsrepræsentation på ledelsesniveau indførte den tidligere regering i 2012 lov om måltal for at fremme kvinders repræsentation på direktionsgangene og i bestyrelserne. Instituttets analyse fra 2016 viste imidlertid, at loven har haft begrænset virkning. Fra loven trådte i kraft til september 2015, er kun omkring 18 procent af de nye topledere kvinder. Analysen viser dermed, at selv med den mest optimistiske fremskrivning vil der først være ligelig repræsentation på ledelsesniveau i 2074.

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at regeringen:

- tager initiativ til at tilbagerulle forringelsen af den kønsopdelte lønstatistik i ligelønsloven, så virksomheder med mindst 10 – og ikke som nu 35 – ansatte igen bliver omfattet af reglerne.
- iværksætter tiltag med henblik på at øge fædres brug af forældreorloven, så der kan ske en større udvikling i retning af ligestilling på området.

Vi anbefaler også, at:

- Rigspolitichefen sikrer en ensartet og effektiv praksis i de enkelte politikredse i sager om vold i nære relationer, så ofre får tilstrækkelig hurtig beskyttelse, og yderligere eskalering af volden forebygges, herunder ved brug af overfaldsalarmer og sikkerhedsplaner.
- Erhvervsstyrelsen udarbejder en offentlig tilgængelig benchmarking af de virksomheder, der er omfattet af reglerne om måltal for den kønsmæssige sammensætning af ledelsen, med virksomhedernes måltal og aktuelle kønssammensætning.

MAGTANVENDELSE

MENNESKERETTIGHEDER OG MAGTANVENDELSE

FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder, FN's Torturkonvention, Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og Den Europæiske Unions Charter om Grundlæggende Rettigheder indeholder alle bestemmelser, der beskytter mod statens vilkårlige anvendelse af magt. Generelt skal statens anvendelse af magt altid være nødvendig og så skånsom som mulig, og der skal være et rimeligt forhold mellem den magt, der anvendes, og det mål, som søges opnået. I valget mellem flere magtmidler bør et mildere magtmiddel altid foretrækkes frem for et hårdere, og magtanvendelsen må ikke udstrække sig i længere tid end nødvendigt. I delrapporten 'Magtanvendelse' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om emnet.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Med afsæt i Institutets rapport, 'Brug af peberspray i danske fængsler og arresthuse'¹⁹⁸ indskærpede Kriminalforsorgen i 2015 over for fængsler og arresthuse, at peberspray kun må bruges, hvis andre midler ikke virker, herunder

at personalet skal være varsom med at bruge peberspray i lukkede rum. Fængselspersonalet fik dog i maj 2015 en udvidet adgang til at bære peberspray på de særligt sikrede afdelinger og arrestafdelinger (på Politigårdens Fængsel, statsfængslet i Nyborg og Statsfængslet i Østjylland), hvilket ikke stemmer overens med anbefalinger til Danmark fra Den Europæiske Komité til Forebyggelse af Tortur (CPT).¹⁹⁹ Personalets brug af peberspray faldt i 2015.²⁰⁰

I 2016 har Justitsministeriet fremsat et lovforslag, som blandt andet præciserer, at ministeren fastsætter regler om fængselsbetjentes "bæring af magtmidler". Det fremgår af forarbejderne, at denne ændring skal skabe hjemmel til, at fængselsbetjente kan bære peberspray som en del af deres almindelige udrustning. Der er øget risiko for forkert eller ulovlig anvendelse af peberspray, når peberspray bliver en del af den almindelige udrustning. Det er derfor så meget desto vigtigere, at betingelserne for, hvornår peberspray må anvendes, fremgår klart og tydeligt af lovgivningen, hvis der udstedes regler om, at peberspray skal være en almindelig del af fængselsbetjentenes udrustning.²⁰¹

Også politiets brug af peberspray er faldet de seneste år. Rigspolitiet har forklaret faldet med et øget kendskab til virkningerne af peberspray, som betyder, at det i færre tilfælde viser sig nødvendigt at anvende peberspray.²⁰²

En undersøgelse fra tænketanken Justitia viser, at antallet af administrative frihedsberøvelser foretaget af Københavns Politi er steget markant i de seneste 10 år. Et stort antal af de administrative frihedsberøvelser har efterfølgende vist sig at være uberettigede.²⁰³ Rigspolitiet kan ikke forklare stigningen i administrative frihedsberøvelser, men vil undersøge baggrunden.²⁰⁴ Rigspolitiet har desuden i 2016 udvidet den gældende indberetningsordning til at omfatte alle sager om frihedsberøvelse, hvor det efterfølgende har vist sig, at frihedsberøvelsen har været uberettiget.²⁰⁵

I 2016 har politiet fortsat gjort brug af visitationszoner. Der er fra Folketingets side stillet spørgsmål ved effekten af visitationszonerne. Nogle af politikredsene har svaret, at visitationszonerne har en præventiv effekt i forhold til konflikter i rocker- og bandemiljøet, mens andre har svaret, at det er vanskeligt at konkludere noget om visitationszonernes direkte effekt.²⁰⁶

Rigsadvokatens statistik over indgreb i meddeleleshemmeligheden og ransagninger for 2015 viste et fald i antallet af indgreb i meddeleleshemmeligheden fra 2014 – hvor der var foretaget 8.476 indgreb – til 6.576, heraf 5.175 med forudgående retskendelse.

Som begrundelse for faldet anføres blandt andet ændringen af politiets beredskabs- og bevogtningsmæssige opgaver i 2015 og en øget opmærksomhed omkring omkostningerne ved indgreb, da udgifterne bliver afholdt af politikredsene.²⁰⁷ Også ransagninger faldt fra 5.304 i 2014 til 5.162 i 2015. Ud af de 5.162 ransagninger skete 1.312 med forudgående retskendelse.²⁰⁸

I november 2016 påbegyndte Tibetkommissionen forhøret af ansatte hos politiet.²⁰⁹ Tibetkommissionen, der blev nedsat i september 2015, har blandt andet til opgave at undersøge baggrunden for politiets tilbageholdelse af demonstranter med tibetanske flag under det officielle kinesiske besøg i Danmark i 2012.²¹⁰ Du kan læse mere om kommissionens arbejde nedenfor i kapitlet 21 om 'Ytrings- og forsamlingsfrihed'.

Den Uafhængige Politiklagemyndighed havde pr. 31. oktober 2016 modtaget i alt 1.945 sager, herunder 402 anmeldelser om strafbare forhold og 419 klager over politiets adfærd.²¹¹ Politiklagemyndighedens arbejde i beretningsåret 2015 har været præget af flere store og ressourcekrævende sager, og myndigheden har derfor afgjort 1.369 sager, hvilket er lidt mindre end de forgangne år.²¹²

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Politiets anvendelse af peberspray er i 2016 blevet reguleret i politiloven. I instituttets undersøgelse af politiets brug af peberspray anbefalede instituttet blandt andet en sådan regulering. Samtidig har man også lovfæstet indikationsgrundene for anvendelse af peberspray, ligesom loven understreger, at politiet altid skal foretage en konkret nødvendigheds- og proportionalitetsvurdering inden brug af peberspray.²¹³
- Rigsadvokaten har i oktober 2016 opdateret retningslinjerne for politiets rapporter om teknisk observation. Fremover skal det altid fremgå af politirapporten, om observation af en mistænkt er sket ved teknisk hjælp, som for eksempel GPS. Frem til nu har politiets brug af GPS-observationer været hemmelig i de retssager, hvor politi og anklagemyndighed har vurderet, at oplysningerne ikke havde nogen bevismæssig betydning for sagen. Da GPS-observationer ikke længere anses for en teknisk nyskabelse, anser Rigsadvokaten det ikke længere for nødvendigt at hemmeligholde efterforskningsmetoden.²¹⁴
- En ny ordning med markeringsnummer på politiuniformen er trådt i kraft 1. februar 2016.
- Fængselspersonalets brug af magtmidler i form af håndkraft, stav, tåregas, skjold og peberspray er faldet i 2015 i forhold til 2014.²¹⁵

NYE UDFORDRINGER

- På trods af en nærmere regulering af anvendelsen af peberspray i politiloven er der fortsat ikke udarbejdet nogen retningslinjer, der nærmere præciserer, at brugen af peberspray skal begrænses mest muligt, særligt i lukkede rum, og ikke anvendes mod personer, der er bragt under kontrol.²¹⁶

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at Justitsministeriet i samarbejde med Rigspolitiet:

- udarbejder retningslinjer, der nærmere præciserer, at brugen af peberspray skal begrænses mest muligt, særligt i lukkede rum, og ikke anvendes mod personer, der er bragt under kontrol.
- præciserer grænserne for visitationszoners tidsmæssige og geografiske udstrækning.

Vi anbefaler også, at:

- Justitsministeriet i samarbejde med Kriminalforsorgen præciserer anvendelsesområdet for brugen af peberspray i fængsler og arresthuse, herunder at peberspray som udgangspunkt ikke må anvendes i lukkede rum og over for indsatte, der er bragt under kontrol.
- Justitsministeriet i samarbejde med Kriminalforsorgen indfører et retligt hierarki mellem de tilladte magtmidler, herunder at peberspray kun må anvendes, når mindre indgribende magtmidler er åbenbart uegnede i lighed med politilovens regler.
- regeringen sikrer, at politilovens regler om præventiv frihedsberøvelse er forenelige med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention artikel 5.

KAPITEL 13

RELIGION

MENNESKERETTIGHEDER OG RELIGION

Religionsfriheden er en af de klassiske menneskerettigheder. Den omfatter retten til at have, udøve og skifte religion, til at have ikke-religiøse og ateistiske overbevisninger samt retten til ikke at have nogen religion eller tro. Religionsfriheden er tæt knyttet til andre rettigheder som eksempelvis ytrings-, forsamlings- og foreningsfrihed og retten til respekt for privatliv. Religionsfriheden kan også komme i konflikt med andre rettigheder og hensynet til ligebehandling. I delrapporten 'Religion' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om religionsfriheden.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Religionsfriheden har på mange måder været under stigende pres i de senere år, både globalt og i Danmark, blandt andet i form af forfølgelse eller chikane af religiøse minoriteter og i form af religiøst motiveret ekstremisme og terrorisme. Denne udvikling har medført store menneskeretlige udfordringer, også i Danmark.

Den 14. og 15. februar 2015, lidt over en måned efter terrorangrebene i Paris mod satiremagasinet Charlie Hebdo, fandt to

skudattentater sted i København, først ved et debatmøde om 'Kunst, blasfemi og ytringsfrihed' og efterfølgende ved den jødiske synagoge i Krystalgade. Siden terrorangrebet har der især været fokus på sikkerheden omkring den jødiske minoritet og dennes institutioner.

I juni 2016 udkom Rigspolitiets årsrapport vedrørende hadforbrydelser i Danmark i 2015.²¹⁷ Af de 198 sager, som politiet i 2015 registrerede som hadforbrydelser, havde 60 karakter af at være religiøst motiverede hadforbrydelser. Muslimer og jøder er ifølge denne registrering de personer, der altovervejende bliver udsat for religiøst motiveret hadforbrydelser. I 41 af disse sager var hadforbrydelserne rettet mod personer med muslimsk baggrund og fandt ofte sted som hadefulde ytringer og trusler på internettet. 13 sager omhandlede hadforbrydelser mod personer med jødisk baggrund (et højt tal set i forhold til det lille antal jøder i Danmark). En meget stor andel af de registrerede hadforbrydelser er således rettet mod religiøse mindretal.

TV 2-udsendelsen 'Moskeerne bag sløret' gav et formodet indblik i, hvorledes

nogle muslimske religiøse forkyndere propaganderer for værdier og regler, der er i stærk modstrid med danske værdier og love. Foranlediget af udsendelsen indgik regeringen, Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti i maj måned en politisk aftale om initiativer "rettet mod religiøse forkyndere, som søger at undergrave danske love og værdier og understøtter parallelle retsopfattelser".²¹⁸ Aftalen resulterede i en række lovforslag, der blev fremsat i Folketinget i efteråret 2016 og for de flestes vedkommende vedtaget før årsskiftet. Lovforslagene har vakt bekymring blandt andet i trossamfundenes rækker, for generelt at kaste et mistænkeliggørende skær over disse, og for på specifikke områder at begrænse religions- og ytringsfriheden. Bekymringen skal ses i sammenhæng med, at nogle religiøse minoriteter i Danmark i forvejen føler sig under pres i forhold til at praktisere deres religion. Instituttet har udtrykt bekymring i forhold til en række af lovforslagene, da de griber ind i beskyttede menneskerettigheder og samtidig indeholder en række uklarheder. Det er instituttets opfattelse, at tiltagene burde afvente Trossamfundsudvalgets arbejde, se nedenfor.

I 2016 fortsatte det såkaldte Trossamfundsudvalg sit arbejde. Udvalget er et lovforberedende udvalg, der blev nedsat af regeringen med virkning fra 2015, og hvis opgave er at komme med forslag til en lov, der kan skabe ensartede regler for trossamfund uden for folkekirken. Målet er, at en sådan lov

skal opfylde grundlovens § 69 om trossamfund uden for folkekirken. Ifølge kommissoriet skal udvalget sikre, at forslag og anbefalinger er forenelige med grundloven, Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og Danmarks øvrige internationale forpligtelser.²¹⁹

Også i 2016 blev der på nogle af landets asylcentre rapporteret om tilfælde af chikane af kristne asylansøgere.

Religionsfriheden i Danmark oplevede i 2016 international bevågenhed. FN's Menneskerettighedsråds Særlige Rapportør for Religionsfrihed aflagde officielt landebesøg i marts 2016 for at undersøge religionsfriheden i Danmark. Under sit besøg mødtes han med ministre, folketingspolitikere og lokale myndigheder samt en række repræsentanter for trossamfund og andre livsanskuelser, forskere og civilsamfund, se mere herom nedenfor.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Bestræbelserne på at tilvejebringe en sammenhængende regulering af trossamfund, der står uden for folkekirken – og hermed at skabe en lovgivning til udmøntning af grundlovens § 69 om trossamfundene uden for folkekirken – er et positivt skridt i den fortsatte fremme af disse trossamfunds velfungerende virke i det danske samfund. En sådan lovgivning vil kunne give ensartede regler og rettigheder for trossamfundene og fastlægge forpligtelser om for eksempel gennemsigtighed i trossamfundets økonomiske anliggender. I sommeren 2016 sendte Trossamfundsudvalget et oplæg i høring hos alle Danmarks trossamfund samt forskellige trosbaserede organisationer med henblik på at få trossamfundenes input til processen. Det forventes, at Trossamfundsudvalget afslutter sit arbejde i begyndelsen af 2017.
- Institut for Menneskerettigheder fik 1. januar 2016 mandat til at indbringe sager af principiel karakter eller sager af almindelig offentlig interesse for Ligebehandlingsnævnet.²²⁰ Mandatet dækker også sager, der berører religion i forhold til arbejdsmarkedet.

NYE UDFORDRINGER

- Den daværende Venstre-regering, Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti indgik den 31. maj 2016 en politisk aftale om initiativer rettet mod religiøse forkyndere, som søger at undergrave danske love og værdier og understøtter parallelle retsopfattelser. Aftalen resulterede i fem lovforslag, der med en enkelt undtagelse blev vedtaget i december 2016:
  1. Forslag til lov om ændring af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning (Decorumkrav og obligatorisk kursus i dansk familieret, frihed og folkestyre).²²¹
  2. Lovforslag om ændring af straffeloven (kriminalisering af udtrykkelig billigelse af visse strafbare handlinger som led i religiøs oplæring).²²²
  3. Forslag til lov om ændring af folkeoplysningsloven og ligningsloven (Indsats mod foreninger, som modarbejder eller underminerer demokrati eller grundlæggende friheds- og menneskerettigheder).²²³
  4. Forslag til lov om ændring af udlændingeloven (Indførelse af en offentlig sanktionsliste over udenlandske religiøse forkyndere m.fl., som kan udelukkes fra at indrejse).²²⁴
  5. Forslag til lov om ændring af udlændingeloven (Obligatorisk kursus i dansk familieret, frihed og folkestyre for religiøse forkyndere

m.fl. og løfteerklæring om overholdelse af dansk lovgivning).²²⁵

I hørings svar og i den offentlige debat udtrykte instituttet samt en række organisationer og trossamfund kritik af lovpakken, enten i dennes helhed eller komponenter i de enkelte lovforslag. Et eksempel på et forhold, der møder kritik, er udvidelsen af kriminaliseringen af ytringer i dansk ret. Desuden har en række organisationer og trossamfund peget på, at lovpakken i uforholdsmæssig høj grad mistænkeliggør trossamfundene og deres forkyndere.²²⁶

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). En række af anbefalingerne til Danmark angår religionsfriheden og ikke mindst beskyttelsen af religiøse minoriteter. En række stater anbefaler, at Danmark styrker sine bestræbelser på at forhindre diskrimination af religiøse minoriteter. En række stater anbefaler, at Danmark intensiverer sine bestræbelser på at forhindre hadforbrydelser grundet i religiøst tilhørsforhold.²²⁷ Danmark bliver også anbefalet at afstå fra

at forbyde eller sætte en aldersgrænse på ikke-medicinsk begrundet omskæring af drenge. Denne anbefaling er i Danmark primært relevant i forhold til omskæring af drengebørn af religiøse grunde.

- FN's Særlige Rapportør for Religionsfrihed undersøgte i marts 2016 religionsfriheden i Danmark. Ved en pressekonference fremlagde han sine foreløbige konklusioner baseret på besøget.²²⁸ Han understregede behovet for, at regeringen spiller en førende rolle i at udvikle et inkluderende samfund, hvor både medlemmer af forskellige trossamfund og ateister på lige fod kan føle sig som en del af samfundet. Han pegede især på behovet for at skabe en mere inkluderende forståelse af dansk identitet og herved imødegå eksklusion på grund af et særligt religiøst tilhørsforhold, for eksempel Islam. Han understregede også behovet for at udvikle mere forståelse mellem forskellige samfundsgrupper, og for en dialogorienteret debat om forhold, der berører religiøse minoriteter, for eksempel omskæring af drengebørn. Rapportøren roste folkekirkens initiativer til at fremme dialog mellem forskellige religioner. Samtidig understregede han behovet for, at Danmark overvejer folkekirkens særstilling i det danske samfund, der kan skabe en fornemmelse af ulighed blandt ikke-troende såvel som religiøse minoriteter. Endelig understregede han vigtigheden af at fortolke religionsfriheden, ikke kun i

forhold til den danske grundlov, men også i forhold til europæiske og internationale menneskerettighedsstandarder. Dette har ifølge rapportøren for eksempel betydning i forhold til diskussionen om, hvorvidt trossamfund kan fratages deres godkendelse, diskussionen om begrænsninger af ytringsfriheden og i forhold til selve forståelsen af begrebet religion. På baggrund af sit besøg fremlægger FN's Særlige Rapportør sin endelige rapport med anbefalinger til FN's Menneskeretsråd i marts 2017.²²⁹

EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) har i 2016 sat fokus på religiøse minoriteters forhold og rettigheder:

- I 2016 udgav FRA en rapport om anti-semitisme, hvor FRA har samlet data om antisemitiske hændelser i 28 EU-lande – herunder Danmark – i perioden 2005-2015. Undersøgelsen viser, at antallet af antisemitiske hændelser har været stigende de seneste år.²³⁰
- FRA udgav også en rapport om tilskyndelse til diskrimination, had eller vold mod bestemte grupper i medieindhold samt i den politiske diskurs i EU-medlemsstater, herunder Danmark. FRA undersøgte her blandt andet tilskyndelse til had mod religiøse minoriteter. Rapporten konkluderer, at medierne og den politiske diskurs – både online og offline – har en tendens til at tilskynde til diskrimination, had eller vold mod forskellige grupper.²³¹

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at regeringen:

- ved en eventuel fremtidig fremsættelse af en religionslov, der regulerer forholdene for trossamfund uden for folkekirken, foretager en revision af de love, der er vedtaget som resultat af den politisk indgåede aftale om initiativer rettet mod religiøse forkyndere, som søger at undergrave danske love og værdier og understøtter parallelle retsopfattelser.
- fortsat sikrer en systematisk inddragelse af de relevante trossamfunds ledere forud for konkrete tiltag, herunder regulering af religiøst funderede skikke og traditioner samt tiltag mod radikaliserings og ekstremisme.

RETFÆRDIG RETTERGANG

RETEN TIL RETFÆRDIG RETTERGANG

Retten til retfærdig rettergang er en grundlæggende rettighed i alle retsstaten og en klassisk menneskerettighed.²³² Rettigheden indebærer blandt andet, at alle er lige for loven og for domstolene, både som parter i civile retssager og som sigtede eller tiltalte i straffesager. Rettigheden indebærer også, at retssager skal afgøres inden for en rimelig frist ved en offentlig rettergang for en kompetent, uafhængig og upartisk domstol, der er oprettet ved lov. Derudover gælder en række mindstegarantier for personer, som bliver sigtet eller tiltalt i straffesager.²³³ I delrapporten 'Retfærdig rettergang' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om retten til retfærdig rettergang.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Justitsministeriet har offentliggjort rapporten 'Tryghed og holdning til politi og retssystem – Danmark i forhold til andre europæiske lande'. Rapporten bygger på data fra 2014 og viser, at Danmark for syvende gang ligger helt i top blandt lande, hvor befolkningen har størst tillid til retssystemet.²³⁴

Domstolsstyrelsen og Højesteret arrangerede i august 2016 en konference om, hvordan danskernes høje tillid til domstolene kan blive fastholdt. Flere punkter blev identificeret, for eksempel at domstolene bør undgå lange sagsbehandlingstider samt have øget fokus på "svagere" brugere af domstolene og på de dele af befolkningen, der har mindst tillid til domstolene: forurettede, borgere fra udsatte socialgrupper og etniske minoriteter.²³⁵

Byretterne behandler mere end 95 procent af alle sager ved Danmarks Domstole.²³⁶ I første halvår af 2016 modtog byretterne knap 98.000 nye straffesager²³⁷ og knap 24.000 nye civile sager.²³⁸ Antallet svarer omtrent til halvdelen af samtlige indkomne straffesager og civile sager i 2015.

Danmarks Domstole har et overordnet mål om korte sagsbehandlingstider, og der er opstillet mål for sagsbehandlingstiden i byretter og landsretter.²³⁹ For voldssager, voldtægtssager og sager om ulovlig våbenbesiddelse på offentlige steder er målene fastsat politisk, mens øvrige mål er fastsat af bestyrelsen for Danmarks Domstole.²⁴⁰ Sagsbehandlingstiderne for

voldssager, voldtægtssagerne og våbensager steg i 2015, både hos anklagemyndigheden og ved domstolene, et forhold Justitsministeriet fandt "åbenbart utilfredsstillende".²⁴¹ Der blev i efteråret 2016 fremsat lovforslag med henblik på blandt andet at nedbringe sagsbehandlingstiderne i straffesager, herunder om adgang til at forkynde digitalt i borgernes elektroniske postkasse, adgang til udvidet brug af udeblivelsesdomme samt hjemmel til at anvende digital kommunikation i strafferetsplejen.²⁴²

Et af de øvrige fokusområder for 2016 var digitaliseringen af de civile sager, herunder muligheden for digital kommunikation i civile sager med eksterne parter via den digitale sagsportal, Minretssag.dk, som blev taget i brug i oktober 2016 som pilotprojekter ved Retten i Horsens og Vestre Landsret. Herefter forventes sagsportalen i løbet af 2017 implementeret ved de øvrige domstole.

En arbejdsgruppe, nedsat af Danske Advokater og Advokatsamfundet, afgav i december 2016 sin 'Rapport om retshjælp' til bestyrelserne i de to advokatorganisationer.²⁴³ Rapporten vedrører advokatvagter og offentlig retshjælp ved advokat. Baggrunden for at nedsætte arbejdsgruppen er et fald i anvendelsen af retshjælp ved advokat, der tidligere var en central del af det samlede retshjælpstilbud i Danmark. Der er også sket et fald i antallet af advokatvagter, mens der er sket en stigning i antallet af godkendte retshjælpsinstitutioner, ligesom bevillingerne

til retshjælpsinstitutionerne er steget. Rapporten peger på en række problemstillinger ved den nuværende ordning og opstiller en række principper, som et fremtidigt retshjælpssystem bør baseres på. Rapporten indeholder en række anbefalinger til, hvordan det nuværende system kan forbedres, men indeholder også en overordnet anbefaling om, at Justitsministeriet – med inddragelse af alle relevante aktører – foretager en tilbundsående analyse af den samlede retshjælpsordning med henblik på at klarlægge, i hvilket omfang retshjælpsordningen bør ændres for at sikre alle borgere en reel og landsdækkende adgang til retshjælp. Institutet deltog i arbejdsgruppens arbejde.

En arbejdsgruppe under Justitsministeriet har undersøgt, hvordan man bedst muligt sikrer, at lægdommere, som udtages af kommunerne, repræsenterer befolkningen i forhold til køn, alder, etnicitet mv. Det anbefales blandt andet at indføre aldersgrupper og udtage lægdommere svarende til aldersfordelingen i kommunen, som udpeger lægdommere.²⁴⁴

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Reglerne om videoafhøring af børn er fra den 1. april 2016 udvidet, så også børn i alderen 13-14 år i sager om seksualforbrydelser eller vold begået inden for familien altid kan blive videoafhørt.²⁴⁵
- Justitsministeren har i december 2016 lanceret udspillet 'Retfærdighed for ofre'. Det foreslås blandt andet at afskaffe forældelsesfrister i sager om overgreb mod børn og at udvide adgangen til erstatning.²⁴⁶

NYE UDFORDRINGER

- Den øgede digitalisering, herunder brug af digital kommunikation ved domstolene, indebærer en risiko for, at ressourcetsvage brugeres retssikkerhed bliver udfordret, medmindre man tager særlige hensyn til disse grupper.
- Regeringen har i december 2016 fremsat lovforslag om at udvide adgangen til at afsige udeblivelsesdomme samt at ophæve den hidtil gældende ubetingede adgang til at få genoptaget en udeblivelsesdom.²⁴⁷ Institutet kritiserede i sit høringssvar blandt andet den udvidede adgang til at afsige udeblivelsesdomme.²⁴⁸

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I december 2016 afsagde Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) dom i sagen Jensen mod Danmark, der handlede om manglende adgang til at kære spørgsmålet om sagsomkostninger efter kærefristens udløb, selvom kærefristen løb fra et tidspunkt, hvor klager ikke var bekendt med omkostningsbeløbet. EMD frifandt Danmark blandt andet med henvisning til, at klageren havde været til stede under domsafsigelsen, og at han under hele processen var blevet bistået af advokat, og derfor var eller kunne have været bekendt med spørgsmålet om omkostningerne (men ikke deres størrelse). Det fremgik også af domsresultatet i byretten, at han var blevet pålagt omkostningerne.²⁴⁹
- I oktober 2016 udgav European Commission for the Efficiency of Justice, som er en kommission under Europarådet, en rapport, der sammenligner retssystemerne på tværs af Europarådets 47 medlemslande. Rapporten viste, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid på 47 dage i straffesager ved de danske domstole er tre gange hurtigere end gennemsnittet for de øvrige medlemslande. I de civile sager ligger den danske sagsbehandlingstid på gennemsnitligt 177 dage på niveau med Norge og Sverige.²⁵⁰ Rapporten er baseret på data fra 2014.

- I november 2016 udgav EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) en rapport om mistænkte og sigtedes adgang til oversættelser, tolkning og informationer på tværs af EU-medlemsstaterne.²⁵¹ I rapporten er der blandt andet sat fokus på det danske politis brug af uregistrerede tolke og oversættere. Rapporten peger på, at Danmark er et af de lande, hvor der gives den videste adgang til at fravige sigtedes og forsvarerens ret til aktindsigt, idet retten kan fraviges, hvis det er påkrævet ikke alene af hensyn til statens sikkerhed, men også af hensyn til 'fremmede magter'.

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at Justitsministeriet:

- foretager en samlet analyse af retshjælpsområdet for at klarlægge, i hvilket omfang retshjælpsordningen bør ændres for at sikre alle borgere reel adgang til retsvæsenet.

Vi anbefaler også, at regeringen:

- fremsætter lovforslag om ændring af retsplejelovens regler om sagsomkostninger i straffesager med udgangspunkt i anbefalingerne i betænkning 1547/2014 fra Udvalget om forebyggelse og resocialisering.

RETTE TIL BOLIG

RETTE TIL BOLIG

Retten til bolig vedrører det enkelte menneskes mulighed for at kunne leve en tryk og værdig tilværelse. Boligen danner den naturlige ramme om privat- og familieliv og nyder derfor også en særlig menneskeretlig beskyttelse. Retten til en passende bolig er omfattet af en række internationale menneskerettighedskonventioner. I delrapporten 'Retten til bolig' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om retten til bolig.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Der henvises sjældent direkte til økonomiske og sociale menneskerettigheder i dansk lovgivning, i myndighedsafgørelser eller domstolspraksis. Dette gælder også for retten til bolig. Både lovgivning og afgørelser fra myndigheder og domstole har til gengæld ofte betydning for, hvordan retten til bolig sikres i Danmark. Mange forskellige forhold spiller ind på dette område. Samfundets generelle velstand, udviklingen i reguleringen af velfærdssamfundet og udviklingen i boligpriser har betydning for antallet af mennesker, der selv kan tage hånd om deres boligsituation,

men også for, hvilke handlemuligheder staten har for at hjælpe dem, der ikke selv kan.

Der har de senere år været fokus på spørgsmålet om at sikre et tilstrækkeligt antal billige boliger og på sammenhængen med niveauet af sociale ydelser. Der er i en årrække sket et fald i antallet af billige boliger, særligt omkring de større byer.²⁵² Reformen af velfærdsydelser som kontanthjælpsreformen og indførelse af integrationsydelse, rådighedskrav og kontanthjælpsloft har ført til en sænkelse af ydelsesniveauet for en større gruppe mennesker. Dette kombineret med faldet i antallet af små billige boliger har betydning for personer på sociale ydelsers mulighed for at finde en bolig. Udviklingen betyder også, at en række kommuner, særligt omkring de større byer, har begrænsede muligheder for at løse de boligsociale problemer via boliganvisning.

Den væsentligste udfordring i 2016 er fortsat det høje antal hjemløse. Der er over de senere år sket en markant stigning i antallet af hjemløse, herunder i antallet af unge hjemløse og såkaldte gadesovere.²⁵³ Det er først og fremmest en alvorlig menneskeretlig

problemstilling for de hjemløse, men kan også ses som en indikator på strukturelle problemer på boligmarkedet og i den sociale indsats.

Hjemløshed er et komplekst problem, der ikke alene vedrører mangel på en bolig, men ofte også er forbundet med sociale problemer, fattigdom og psykisk sygdom.²⁵⁴ Hjemløshed forudsætter derfor en bred indsats, der både er rettet mod den enkeltes boligsituation og øvrige sociale problemstillinger.

For en del hjemløse foregår en lang række almindelige menneskelige handlinger i det offentlige rum, eksempelvis at spise og sove. Når hjemløshed er tæt forbundet med fattigdom, misbrug og psykisk sygdom, kan hjemløse udgøre et ordensmæssigt problem og dermed også blive genstand for politiets arbejde. Hjemløse anses mange steder for at udgøre et ordensmæssigt problem, særligt i større byer, og mange lande har kriminaliseret handlinger, der relaterer sig til hjemløshed og fattigdom. De seneste år har der været flere forslag om at skærpe straffen markant for at tigge. Det har eksempelvis været foreslået at hæve normalstraffen for såkaldt betleri til 14 dages ubetinget fængsel i førstegangstilfælde.²⁵⁵ Af finanslovsforslaget for 2017 fremgår dog alene, at aftalepartierne er enige om at sætte ind over for organiseret tiggeri.

I december 2016 sendte Justitsministeriet en ændringsbekendtgørelse i høring, der skulle kriminalisere ophold i lejre via

ordensbekendtgørelsen. Udkastet var udformet på baggrund af den politiske aftale om finansloven, der havde til hensigt at forhindre udenlandske hjemløse i at etablere egentlige lejre i det offentlige rum. Instituttet har rejst kritik af, at forbuddet er uklart, og advarer mod at kriminalisere hjemløshed.²⁵⁶

Det er instituttets opfattelse, at man bør afholde sig fra at kriminalisere handlinger, der direkte relaterer sig til hjemløshed og fattigdom, da en sådan kriminalisering rammer en i forvejen sårbar og marginaliseret gruppe.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Regeringen og størstedelen af Folketingets partier har som led i den politiske aftale om revision af servicelovens voksenbestemmelser aftalt at genindføre klageadgang for afgørelser om optagelse og bortvisning mv. på kvindekrisecentre og herberger.²⁵⁷ Instituttet har, ligesom en lang række organisationer, anbefalet dette.
- Af regeringsgrundlaget fremgår, at regeringen vil fremlægge et forslag til en handlingsplan for bekæmpelse af hjemløshed, der bygger videre på erfaringerne fra Hjemløsestrategien.²⁵⁸
- Domstolsstyrelsens opgørelse over udsættelsessager og effektive udsættelser (tvangsmæssige udsættelser ved

fogedrettens bistand) viser, at antallet af udsættelsessager og tvangsmæssige udsættelser af lejere fortsat falder. Antallet af udsættelsessager er siden det historisk høje niveau i 2011 på 21.338 faldet til 14.267 i 2015. Antallet af effektive udsættelser er faldet fra 4.405 i 2011 til 2.551 i 2015.²⁵⁹

- Regeringen og Kommunernes Landsforening har i marts 2016 indgået aftale om at styrke kommunernes muligheder for at finde boliger til blandt andet flygtninge, herunder ved at afsætte 150 mio. kr. til etablering af midlertidige boliger og 640 mio. kr. til etablering af små billige almene boliger.²⁶⁰
- Af regeringsgrundlaget fremgår, at der fortsat er behov for billiggørelse af de almene boliger, og at regeringen i forbindelse med forhandlingerne om kommunernes økonomi for 2018 vil drøfte konkrete initiativer til at understøtte tilvejebringelsen af små billige boliger.
- Ankestyrelsen har i 2016 i to principafgørelser skabt større klarhed om adgangen til at modtage hjælp til dækning af rimelige boligudgifter under afsoning, herunder kommunernes forpligtelser til foretage en konkret og reel undersøgelse af, om den indsattes boligbehov ved løsladelsen kan dækkes på anden måde, også ved længerevarende afsoning.²⁶¹

NYE UDFORDRINGER

- Kortlægninger fra SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd viser, at antallet af hjemløse er steget med 1.140 personer fra 2009 til 2015. Det anslås, at omkring 15.000 mennesker blev ramt af hjemløshed i 2015. Ungdomshjemløsheden er næsten fordoblet og antallet af 'gadesovere' er ligeledes steget.²⁶²
- Rigsrevisionen har fulgt op på sin betænkning fra 2014 om indsatsen over for hjemløse i et notat til Statsrevisorerne fra januar 2016. Rigsrevisionen rejser blandt andet kritik af, at socialministeriet ikke har taget initiativ til at afdække årsagerne til, at opholdstiderne på herbergerne stiger, taget initiativer til at adressere misforholdet mellem antallet af herbergspladser og antallet af hjemløse samt til at sikre alternative opholdssteder til unge hjemløse.²⁶³
- Som følge af stigningen i antallet af flygtninge i 2015 har regeringen og Folketinget i slutningen af 2015 og foråret 2016 lempet kravene for kommunernes forpligtelse til midlertidig indkvartering og permanent boliganvisning af flygtninge.²⁶⁴
- Folketinget har i marts 2016 vedtaget lovforslag om indførelse af kontanthjælpsloft og rådighedskrav²⁶⁵ samt om udvidelse af integrationsydelse til alle, der ikke har opholdt sig i Danmark syv ud af de seneste

otte år.²⁶⁶ De lavere ydelser og faldet i antallet af billige boliger kombineret med antallet af flygtninge, der skal boliganvises, kan have betydning for muligheden for, at personer på de laveste sociale ydelser kan få eller bibeholde en bolig, de kan betale. En lang række høringsparter frygter, at de lave ydelser kan føre til øget hjemløshed og flere udsættelser.²⁶⁷

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen:

- inden for et kortere tidsrum efter vedtagelsen af reglerne om integrationsydelse, kontanthjælpsloft og rådighedskrav foretager en evaluering af lovens konsekvenser, herunder betydningen for antallet af udsættelser og antallet af hjemløse samt eventuelle utilsigtede virkninger for eksempelvis børn, der vokser op i de berørte familier.
- tager initiativ til at afkriminalisere betleri i straffeloven, så det alene er muligt at straffe for tiggeri, når den offentlige orden i den konkrete situation forstyrres.

Vi anbefaler også, at:

- Transport-, Bygge- og Boligministeriet i samarbejde med Børne- og Socialministeriet fastsætter en konkret målsætning for og følger udviklingen i udbuddet af billige boliger, som personer med de laveste indtægter har mulighed for at betale.
- Ligestillingsministeren tager initiativ til at sikre, at private udlejere ikke diskriminerer etniske minoriteter, herunder særligt mænd med etnisk minoritetsbaggrund.
- Børne- og Socialministeriet afklarer, hvilke krav kommunerne kan stille til hjemløse, herunder til dokumentation for ophold i kommunen, så hjemløse ikke uretmæssigt fratages deres grundlovssikrede ret til forsørgelse.

STATSBORGERSKAB

MENNESKERETTIGHEDER OG STATSBORGERSKAB

En stats befolkning består af dens statsborgere og fastboende udlændinge. Normalt er det kun statsborgerne, der nyder de fulde og lige rettigheder i staten. Det er – og har altid været – almindeligt, at staterne reserverer visse rettigheder for deres statsborgere. Det er også anerkendt i menneskerettighedsstandarderne, at staterne i et vist omfang kan forskelsbehandle ikke-statsborgere i forhold til statsborgere, uden at det udgør diskrimination. De væsentligste rettigheder, der kan forbeholdes statsborgere, er valgrettigheder til parlamentsvalg, adgang til visse topjob inden for statsadministrationen, adgang til diplomatisk beskyttelse samt en ubetinget ret til at være i sin stat og til på ethvert tidspunkt at vende tilbage til staten. EU-retten giver også medlemsstaternes statsborgere særlige rettigheder, herunder ret til frit at rejse til alle medlemsstater og tage ophold på deres territorium.

For flygtninge og indvandrere og deres efterkommere kan muligheden for at erhverve værtsstatens statsborgerskab derfor være af stor betydning. Kun derved kan de opnå

fulde rettigheder i staten. I delrapporten 'Statsborgerskab' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om erhvervelse og fortabelse af dansk statsborgerskab.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

I Danmark kan udlændinge kun opnå dansk statsborgerskab (indfødsret) ved lov. Det følger af grundloven. Loven kan være enten generel (som love sædvanligvis er) eller konkret, således at udlændinge oplistes ved navns nævnelse i et lovforslag og tildeles indfødsret ved dets vedtagelse.

I delrapporten 'Statsborgerskab' fra instituttets Statusrapport 2015-16 er der redegjort for de tre konkrete lovforslag om indfødsrets meddelelse, som blev fremsat og vedtaget i folketingsåret 2015-16, og som i høj grad omfattede ansøgere, der var optaget på baggrund af de stramme krav til indfødsrets erhvervelse i cirkulæreskrivelse om naturalisation af 13. oktober 2015.²⁶⁸ Det første af de to lovforslag om indfødsrets meddelelse, som skal fremsættes i folketingsåret 2016-17, blev vedtaget i december 2016. Dette lovforslag omfatter 2.381 ansøgere og ca. 763 børn. Det

betyder, at færre ansøgere blev optaget på lovforslag om indfødsrets meddelelse i 2016 end i 2015. Dog blev der optaget flere i 2016 end i noget år i perioden 2006-2014.

I februar 2016 skete der en ændring af udlændingeloven, der skærpede kravene til tidsubegrænset opholdstilladelse. Nu er det blandt andet et krav, at ansøgere skal have haft ordinær fuldtidsbeskæftigelse i 2,5 år inden for de seneste 3 år.²⁶⁹ Ifølge finanslovsaftalen for 2017 vil dette krav blive yderligere skærpet, så tidsubegrænset opholdstilladelse vil blive betinget af 3,5 års ordinær fuldtidsbeskæftigelse inden for de seneste 4 år.²⁷⁰ Beskæftigelseskravet kan betyde, at unge under uddannelse ikke kan opnå tidsubegrænset opholdstilladelse og dermed heller ikke opnå dansk statsborgerskab, også selvom de måske er født og/eller opvokset i Danmark og i øvrigt opfylder betingelserne for at få indfødsret.

Den 1. april 2016 trådte loven om obligatorisk digital selvbetjening ved ansøgning om indfødsret ved naturalisation i kraft.²⁷¹

I juni 2016 blev den nye indfødsretsprøve fra 2015 brugt første gang.²⁷² Prøven er mere krævende end den tidligere statsborgerskabsprøve, da den indeholder spørgsmål om både danske samfundsforhold, dansk kultur og historie, forudsætter et højere dansksprogligt niveau og indeholder flere spørgsmål, der skal besvares korrekt (32 ud af 40 spørgsmål inden for 45 minutter). I juni

2016 bestod kun 31,2 procent af de i alt 2.359 prøvedeltagere prøven.²⁷³ I december 2016 var beståelsesprocenten mere end fordoblet, idet 67,5 procent af prøvedeltagerne bestod. En analyse fra Styrelsen for International Rekruttering og Integration viste, at der blev fokuseret mere på viden om samfundet end på præcise årstal, og svarmulighederne lå ikke tæt op ad hinanden.²⁷⁴

Den 6. oktober 2016 fremsatte den daværende udlændinge-, integrations- og boligminister forslag om ændring af indfødsretslovens betingelser for, at et barn som biperson ved en forælders naturalisation kan opnå dansk indfødsret.²⁷⁵ Der er tale om to betingelser, som allerede har været stillet i praksis, dels skal den anden forælder give sit samtykke til, at barnet får indfødsret, dels skal barnet, hvis det er fyldt 15 år, opfylde krav om ikke at være sigtet eller straffet (vandelskravet). Lovfæstelsen af kravene giver større klarhed i lovgivningen, hvilket er positivt. Det er imidlertid et problem, at ordningerne kan føre til, at børn ikke får dansk statsborgerskab, uanset at det ville være i deres bedste interesse, jf. Børnekonventionens artikel 3. Det vil kunne ske, hvis en forældremyndighedsindehaver, eventuelt af chikanegrunde, hindrer et barn i at blive dansk statsborger, selvom barnet selv ønsker at blive dansk statsborger, og selvom barnet fortsat skal bo i Danmark. Endvidere kan de generelle, meget strenge vandelskrav udelukke børn fra at få indfødsret sammen med en forælder, og det endda i situationer, hvor en sigtelse for en lovovertrædelse senere bliver frafaldet, eller hvor barnet senere bliver

frifundet i retten. Lovændringen blev vedtaget den 6. december 2016.²⁷⁶

Den 29. november 2016 afsagde Højesteret en principiel dom om frakendelse af dansk statsborgerskab på grund af svig. Frakendelse kunne ifølge en bestemmelse, der var indsat i indfødsretsloven i 2002, ske med tilbagevirkende kraft. Højesteret fandt dette i overensstemmelse med Danmarks internationale forpligtelser. Sagen drejede sig om en asylansøger fra Syrien, som i 1991 kom til Danmark og fik asyl efter at have oplyst at komme fra Irak. Den oplysning var bestemmende både for asylbevillingen og for, at den pågældende i 2000 fik indfødsret. Højesteret afgjorde frakendelsesspørgsmålet efter en proportionalitetsafvejning. På den ene side fandtes den svigagtige adfærd at være af betydelig grovhed. På den anden side havde den pågældende nær tilknytning til Danmark. En frakendelse ville imidlertid ikke automatisk betyde, at han skulle forlade Danmark. Han kunne søge asyl på grund af de aktuelle forhold i Syrien eller søge om opholdstilladelse som ægtefælle til en herboende EU-statsborger. På det grundlag stadfæstede Højesteret landsrettens dom om at frakende den pågældende hans danske indfødsret.

Den 21. december 2016 afsagde Østre Landsret dom i en sag, som 17 herfødte statsløse personer havde anlagt mod Udlændinge- og Integrationsministeriet, fordi deres ansøgninger om indfødsret havde været behandlet i strid med Danmarks konventionsmæssige forpligtelser

(efter Børne- og Statsløsekonventionen). Landsretten tilkendte syv ansøgere en godtgørelse for tort på 20.000 kr. til hver. Ansøgerne havde fået dansk statsborgerskab, efter den retsstridige behandling var erkendt, men den forsinkelse og de gener, som den retsstridige behandling havde medført, begrundede godtgørelsen for tort.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Indfødsretsloven er blevet ændret, så når en person får dansk indfødsret ved erklæring i henhold til lov om dobbelt statsborgerskab, får også dennes børn indfødsret.

NYE UDFORDRINGER

- Der er sket en ophævelse af indfødsretslovens regel om, at ansøgere, som er født og opvokset i Danmark, på visse betingelser har ret til dansk indfødsret, hvis de afgiver en erklæring om dette til Statsforvaltningen.
- Udlændingelovens skærpede krav til tidsubegrænset opholdstilladelse kan udelukke unge under uddannelse fra at opnå dansk statsborgerskab.
- Indfødsretsprøven af 2015, som blev afholdt første gang i juni 2016, var så vanskelig, at mere end to tredjedele dumpede.

- En ændring af indfødsretsloven lovfæster, at børn kan blive udelukket fra at opnå dansk statsborgerskab som bipersoner ved en forælders ansøgning om naturalisation i strid med barnets bedste interesse. Dels på grund af et krav om samtykke fra den anden forælder, dels på grund af meget strenge vandelskrav.
- Nye krav til dokumentation for slægtskab og ægthed af familieretlige dokumenter fra udlandet mv. i indfødsretssager har ført til meget lange sagsbehandlingstider i sager om bevis for indfødsret, bevarelse og generhvervelse af indfødsret. Forsinkelserne skyldes ny praksis med forelæggelse af sagerne for Ankestyrelsen og mulige høringer af danske ambassader og konsulater.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- Den 25. maj 2016 traf Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) afgørelse i Biao-sagen²⁷⁷ og fastslog, at Danmark havde diskrimineret danske statsborgere i familiesammenføringsager. Baggrunden var, at personer, som var født danske statsborgere, kunne undtages fra tilknytningskravet, når de fyldte 26 år, mens ansøgere, som var blevet danske statsborgere senere i livet, først på et senere tidspunkt kunne undtages fra kravet (se nærmere herom ovenfor i kapitel 7 om 'Familieliv').
- Den 6. september 2016 traf EMD afgørelse i sagen Nazari mod Danmark efter en klage til Domstolen af 14. oktober 2011.²⁷⁸ Klageren (Nazari) klagede over, at indfødsretsmyndighederne vilkårligt havde meddelt ham afslag på indfødsret uden begrundelse og med oplysning om, at der ikke var klagemuligheder. Klageren gjorde gældende, at afslaget stred mod Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) artikel 8 om retten til et privat- og familieliv, artikel 14 om forbud mod diskrimination (sammenholdt med artikel 8) samt artikel 13 om retten til effektive retsmidler. EMD afviste den første del af klagen med den begrundelse, at klageren ikke havde udtømt de nationale retsmidler (alle klage- og ankemuligheder). Anden del af klagen blev – af samme grund – afvist som 'manifestly ill-founded'. EMD's begrundelse for afvisningen var, at Højesteret ved dom af 13. september 2013 havde fastslået, at en klager, som ikke var optaget på et lovforslag om indfødsrets meddelelse, kunne anmode de nationale domstole om at vurdere, om der derved var sket et brud på statens internationale forpligtelser, og om vedkommende derfor havde krav på erstatning eller godtgørelse. Domstolen anførte, at denne domstolsprøvelse er et retsmiddel, "der er tilstrækkeligt sikkert ikke bare i teorien, men også i praksis", og at det havde været tilgængeligt for klageren, da han indgav sin klage til EMD. Domstolen understregede i den forbindelse, at hvis klageren havde indbragt sin sag for de nationale domstole, ville disse have

haft kompetence til at undersøge, om indfødsretsmyndighedernes afslag på at optage ham på et lovforslag om indfødsrets meddelelse uden begrundelse udgjorde et brud på statens internationale forpligtelser. I givet fald ville klageren have kunnet få oprejsning gennem erstatning eller godtgørelse. Domstolen fremhævede, at en dom i klagerens favør ville binde myndighederne, herunder ministeriet, såfremt klageren på ny søgte om indfødsret. Det skal bemærkes, at EMD i Nazari-sagen henviste til muligheden for domstolsprøvelse efter grundlovens § 63, selvom denne bestemmelse ifølge højesteretsdommen ikke er anvendelig i sager om tildeling af indfødsret, da der i disse sager ikke er tale om "udøvelse af øvrighedsmyndighed".

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen:

- i samarbejde med Folketingets Indfødsretsudvalg ændrer indfødsretslovgivning og praksis, så afslag på dispensation fra de almindelige krav og afslag efter en sikkerhedsvurdering bliver begrundet.
- tager initiativ til at sikre retten til dansk indfødsret for statsløse personer født i Danmark, som minimum ved at indføre en individuel informationsordning om retskravet på indfødsret, således at forældre bliver informeret ved et statsløst barns fødsel, og herfødte statsløse selv får information om deres retskrav ved det fyldte 18. år.
- i samarbejde med Folketingets udvalg ændrer indfødsretslovgivningen, så kravene til naturalisation, herunder forsørgelses-, sprog- og videnskrav samt vandelskrav, ikke udelukker sårbare grupper, herunder børn, statsløse og flygtninge, fra at få indfødsret.
- tager initiativ til en ændring af indfødsretslovgivningen, således at erhvervelse af indfødsret lettes for alle ansøgere, som enten er født her i landet og/eller har haft fast og lovligt ophold her i en nærmere fastsat periode, før de fyldte 18 år.
- nedsætter en lovforberedende kommission, der skal komme med forslag til en revision af indfødsretslovgivningen.

UDDANNELSE

MENNESKERETTIGHEDER OG UDDANNELSE

Retten til uddannelse er en af de væsentligste og klarest definerede sociale og økonomiske menneskerettigheder.

Retten til uddannelse fremgår både af grundloven og af en række menneskerettighedskonventioner og stiller krav om, at staten gør uddannelse på grundskoleniveau gratis og obligatorisk for alle. I grundloven hedder det, at "alle børn i den undervisningspligtige alder har ret til fri undervisning i folkeskolen". Det følger både af grundloven og den internationale menneskeret, at det samtidig står forældre frit at vælge den form for undervisning, som deres børn skal modtage. FN's Konvention om Økonomiske, Sociale og Kulturelle Rettigheder stiller også krav om, at undervisning svarende til de danske gymnasiale, tekniske og erhvervsrettede ungdomsuddannelser skal gøres alment tilgængelige. Staterne skal desuden sikre lige adgang til professionsrettede mellemlange og videregående uddannelser på grundlag af evner. Menneskeretten indeholder et forbud mod diskrimination i forhold til retten til uddannelse, og Handicap-

konventionen stiller særlige krav om adgang til uddannelsessystemet for personer med handicap, baseret på principper om tilgængelighed og inklusion.

Kendskabet til menneskerettighederne er afgørende for en effektiv menneskerettighedsbeskyttelse. Det er vigtigt, at borgerne kan påberåbe sig deres rettigheder, men det er også vigtigt, at myndigheder og faggrupper som eksempelvis lærere, socialrådgivere og politi kender og kan anvende menneskeretten i deres daglige arbejde. En lang række resolutioner, anbefalinger og generelle kommentarer fra FN, Europarådet og internationale menneskerettighedsorganer understreger, at undervisning i menneskerettigheder er en forudsætning for at realisere menneskerettighederne.²⁷⁹ I delrapporten 'Uddannelse' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om retten til uddannelse og om undervisning i menneskerettigheder.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Danmark står fortsat over for en række udfordringer, når det gælder om at sikre lige muligheder og adgang til uddannelse. Det er for eksempel afgørende for personer med handicap, at de mødes af tilgængelige og inkluderende skoler og uddannelsesinstitutioner.

Retten til uddannelse handler både om adgang til at modtage undervisning, og til at undervisningen og læringsmiljøet i øvrigt lever op til menneskeretlige standarder.

Undervisning i menneskerettigheder er vigtig for, at børn, unge og voksne kender og kan handle ud fra deres rettigheder og pligter. Det er også vigtigt for at sikre opbakning til menneskerettighederne blandt befolkningen, politikere samt offentlige ansatte, der varetager centrale dannelses-, omsorgs-, og myndighedsopgaver på vegne af stat og kommuner. Et godt kendskab til menneskerettighederne hos eksempelvis politi, lærere, socialrådgivere og pædagoger kan have en særlig betydning for, at menneskerettighederne fremmes og beskyttes i den administrative praksis.

En arbejdsgruppe nedsat af den daværende minister for børn, undervisning og ligestilling har udarbejdet en rapport med anbefalinger til en ny styrket pædagogisk læreplan til daginstitutioner. Arbejdsgruppen har som noget nyt beskrevet det pædagogiske grundlag

og ramme for dagtilbudsområdet, hvor Børnekonventionen har fået en central plads.²⁸⁰

Folkeskolereformen fra 2014 og udviklingen mod øget inklusion er positiv, men har også givet en række praktiske udfordringer. Der er fortsat et stort forbedringspotentiale i forhold til at sikre inklusion af elever med handicap i folkeskolen. En undersøgelse fra Danske Handicaporganisationer viser fortsat udfordringer i forhold til den sociale inklusionen af eleverne, samt at mange børn ikke får tilstrækkelig støtte.²⁸¹

Venstre, Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti, Radikale Venstre, SF og Konservative indgik i november 2016 en politisk aftale om at styrke lovgivningen mod mobning i skoler og uddannelsesinstitutioner. Partierne vil blandt andet indføre mulighed for, at børn og unge kan klage over deres skole, hvis den ikke griber tilstrækkeligt ind over for mobning. Det daværende Ministerium for Børn, Uddannelse og Ligestilling sendte i november et udkast til lovforslag i høring, se nedenfor.

Som led i regeringens og KL's aftale i marts 2016 om øget fleksibilitet i kommunernes integrationsindsats har Folketinget i juni 2016 vedtaget et lovforslag om, at kommunerne kan oprette særtilbud til flygtningebørn uden for rammerne af folkeskolen.²⁸² Disse særlige kommunale tilbud vil ikke være underlagt samme krav til kvalitetssikring og retssikkerhed, som gælder for andre skoleelever i Danmark. Instituttet var kritisk over

for forslaget og understregede i sit høringssvar blandt andet, at grundloven stiller krav om et undervisningstilbud, der står mål med folkeskolens, og advarede samtidig mod, at lovgivningen kan føre til diskrimination.

Folketingets Ombudsmand har i 2016 udtrykt bekymring over folkeskolernes vanskeligheder med juridisk at håndtere indgribende reaktioner over for elever. Ombudsmanden udtalte, at folkeskoleelevernes rettigheder ofte bliver glemt i alvorlige sager, hvor skolen er nødt til at gribe til yderliggående reaktioner, eksempelvis hjemsendelse eller overflytning til anden skole. Ombudsmanden beskrev, at han i sin praksis så eksempler på, at skolerne ikke overholder vigtige regler som notatpligt, partshøring og begrundelse over for elev og forældre eller værge. Ombudsmanden har taget kontakt til ministeriet for at finde en løsning.²⁸³

Folketinget vedtog i december 2016 et lovforslag, der samler de tre gymnasiale love om uddannelser til henholdsvis højere handelseksamen (hhx) og højere teknisk eksamen (htx), studentereksamen (stx) og højere forberedelseseksamen (hf-loven) i én lov. Uddannelserne fik med ændringen også samme formålsbestemmelse, hvor menneskerettighederne står centralt. Det fremgår af formålsbestemmelsen, at undervisningen og institutionens virke blandt andet skal styrke elevernes kendskab til og respekt for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder.²⁸⁴

I september 2016 kom det frem, at Langkaer Gymnasium ved Aarhus havde valgt at klasseinddele elever ud fra etnicitet. Det blev efterfølgende diskuteret, om etnicitet havde været et kriterium i forbindelse med opdelingen, eller om der alene var blevet lagt vægt på faglige og pædagogiske hensyn. Instituttet har valgt at indbringe sagen for Ligebehandlingsnævnet, da der er behov for at få afklaret, hvilke kriterier der reelt blev inddraget i opdelingen, samt hvornår skoler og gymnasier må lave en sådan opdeling. Se også ovenfor i kapitel 6 om 'Etnisk oprindelse' vedrørende etniske minoriteter og adgang til uddannelse.

For de professionsrettede uddannelser er det politiuddannelsesområdet, der i 2016 har påkaldt sig opmærksomhed. Fra januar 2016 blev politiuddannelsen forkortet til 2 år. Det er endnu uvist, hvordan og i hvilket omfang undervisning i menneskerettigheder kommer til at indgå i den nye basisuddannelse og i politiets efter- og videreuddannelser. En ny 6-måneders politikadet-uddannelse rejser en række grundlæggende spørgsmål om kompetenceniveau i forhold til at respektere borgernes grundlæggende menneskerettigheder.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- I december 2016 blev grundlæggende friheds- og menneskerettigheder tilføjet i gymnasieskolernes formål. Derved understreger loven, at alle gymnasiale uddannelser, almen, merkantil, teknisk studentereksamen samt hf-eksamen, skal udvikle og styrke kendskabet til og respekten for menneskerettighederne.²⁸⁵
- Den 18. august 2016 offentliggjorde det daværende Ministerium for Børn, Undervisning og Ligestilling en fælles aktionsplan til forebyggelse og bekæmpelse af mobning blandt børn udarbejdet i samarbejde med Red Barnet, Børns Vilkår og Børnerådet.
- Det daværende Ministerium for Børn, Undervisning og Ligestilling sendte i november 2016 et lovudkast i høring, der blandt andet indeholder forslag om at oprette en klageinstans, hvor børn og forældre kan henvende sig, hvis deres skole ikke griber tilstrækkeligt ind over for mobning.²⁸⁶ Udkastet indeholder også forslag om at udvide beskyttelsen mod mobning til at gælde for de mest udsatte børn og unge uden for folkeskolen. Det omfatter blandt andet børn og unge i specialskoler, i dagbehandlingstilbud og på anbringelsessteder mv.²⁸⁷

NYE UDFORDRINGER

- I juni 2016 fik kommunerne mulighed for at oprette særlige skoletilbud for visse udenlandske børn uden for rammerne af folkeskolen. De særlige tilbud er målrettet flygtningebørn.²⁸⁸ Tilbuddene vil ikke være underlagt samme krav til kvalitetssikring og retssikkerhed, som gælder for andre skoleelever i Danmark.
- I juni 2016 blev kravene til folkeskolens modtagerklasser forringet. Det betyder, at der kan ske en forøgelse af klassekvotienten, ligesom klassespændet i en modtagerklasse kan udvides fra tre til fem klassetrin.²⁸⁹
- Politiets grunduddannelse blev fra januar 2016 afkortet til en 2-årig basisuddannelse. Det er endnu uvist, hvordan og i hvilket omfang undervisning i menneskerettigheder kommer til at indgå i den nye basisuddannelse og i politiets efter- og videreuddannelser.²⁹⁰
- I november 2016 blev det vedtaget, at en 6-måneders såkaldt politikadettuddannelse skal oprettes i marts 2017. Politikadetter vil have visse af politiets myndighedsbeføjelser og magtmidler og vil bære politiuniform,²⁹¹ men det er uklart, hvad politikadetternes kompetenceniveau på området for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder vil være.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). Eksaminationen resulterede i en række anbefalinger på uddannelsesområdet, herunder at Danmark:

- intensiverer foranstaltninger, der skal forebygge og tage hånd om mobning i skoler, herunder overvejer at introducere passende monitorering af anti-mobbestrategier i skoler.²⁹²
- tager hånd om uligheden i den juridiske status mellem minoritetssprog og sikrer, at alle børn uanset deres juridiske status har adgang til at modtage den samme kvalitet i undervisningen som børn i den danske folkeskole.²⁹³
- sikrer undervisning i menneskerettigheder for børn i grundskoler og gymnasiale ungdomsuddannelser²⁹⁴ og inkluderer undervisning i mangfoldighed i grundskolernes curricula.²⁹⁵

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at:

- Justitsministeriet og Rigspolitiet sikrer, at undervisning i menneskerettigheder indgår i relevante temaer på politiets nye 2-årige grunduddannelse samt på den nye politikadet-uddannelse.
- professionsuddannelserne styrker undervisning i menneskerettigheder for professioner, der varetager centrale dannelses-, omsorgs- og myndighedsopgaver, herunder skolelærere, pædagoger og socialrådgivere.²⁹⁶
- Undervisningsministeriet sikrer, at det styrkede fokus på undervisning i menneskerettigheder i henholdsvis folkeskolens Fælles Mål og i formålet for gymnasieskolen følges op med understøttende undervisningsmaterialer og kompetenceudvikling af lærere.

UDVISNING OG UDLEVERING

MENNESKERETTIGHEDER, UDVISNING OG UDLEVERING

Enhver stat har som udgangspunkt ret til at kontrollere udlændinges, herunder flygtninges, indrejse og ophold i staten. En udlænding, der har opholdstilladelse i Danmark, kan få inddraget opholdstilladelsen, hvis den pågældende begår kriminalitet eller anses for at udgøre en fare mod statens sikkerhed mv. Udlændingen kan udvises og udsendes af Danmark, hvis det ikke vil være i strid med Danmarks menneskeretlige forpligtelser. Modsat har danske statsborgere en umistelig ret til at bo i Danmark. En dansk statsborger kan ikke udvises af landet.

Det er i strid med menneskerettighederne at udsende en udlænding fra Danmark til et andet land, hvis der er en reel risiko for, at han/hun der vil blive udsat for tortur, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller risikerer dødsstraf. Ud over risikoen for sådanne alvorlige brud på menneskerettighederne i modtagerlandet kan en udsendelse fra Danmark også rejse spørgsmål vedrørende Den Europæiske Menneskerettighedskonventions (EMRK) artikel 8 om beskyttelse af retten til privat- og familieliv i Danmark. I delrapporten

'Udvisning og udlevering' fra instituttets Statusrapport 2015-2016 kan du læse mere om udvisning og udlevering.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Der var i 2016 diskussion om mulighederne for at udvise kriminelle udlændinge. En diskussion, der særligt blev affødt af, at Højesteret i maj 2016 i den såkaldte Levakovic-sag fastslog, at det ville være et uproportionalt indgreb i Levakovics ret til privat- og familieliv efter artikel 8 i EMRK at udvise ham til Kroatien, hvor han har statsborgerskab.²⁹⁷ Levakovic havde opholdt sig i Danmark, siden han var 3 år gammel, havde 27 domme bag sig, hvor han var blevet idømt fængselsstraf på i alt 10 år. Han havde aldrig haft arbejde eller anden tilknytning til det danske arbejdsmarked. Hans mor, nogle søskende og hans fire børn boede i Danmark. Han havde eneforældremyndigheden over to mindreårige børn, der ikke havde kontakt med deres mor. Han havde aldrig været i Kroatien og talte ikke kroatisk.

Højesteret lagde ved proportionalitetsvurderingen især vægt på, at hans mindreårige børn i Danmark, der ikke havde forbindelse

til deres mor, ville få væsentligt vanskeligere ved at bevare kontakten til deres far efter en udvisning. Højesteret lagde også vægt på, at han havde meget begrænset tilknytning til Kroatien, hvor han aldrig havde været, at hans mor, nogle søskende og hans fire børn boede i Danmark, samt at han ikke tidligere var blevet forsøgt udvist.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) afsagde i december 2016 dom i en lignende sag. I den såkaldte FezFez-sag (Salem mod Danmark) fandt EMD – ligesom den danske Højesteret – at det ikke var i strid med retten til familieliv, at Danmark havde udvist en kriminel udlænding til Libanon på trods af hans stærke personlige og familiemæssige tilknytning til Danmark.²⁹⁸ Sagen vedrørte Salem, en 47-årig statsløs palæstinenser født i Libanon. Han kom til Danmark som 23-årig og fik opholdstilladelse som følge af ægteskab med en dansk statsborger af libanesisk oprindelse. Parret fik otte børn (i 2010 var de henholdsvis 14, 13, 12, 10, 9, 7, 6 og 4 år). Salem havde aldrig haft arbejde i Danmark eller i Libanon og fik fra 2004 førtidspension. Han talte og forstod dansk (og arabisk), men kunne ikke skrive og læse dansk. Bortset fra ægtefællen og børnene havde han ingen familie i Danmark, men hans mor og søster boede i Libanon. Salem og hans ægtefælle havde gentagne gange været på ferie i længere perioder i Libanon og havde jævnligt telefonisk kontakt til familie og bekendte i Libanon. Han var bandemedlem og idømt flere domme for vold og forstyrrelse

af den offentlige orden. Han blev i 2010 fra Østre Landsret idømt fem års fængsel for blandt andet narkotikahandel, vold og trusler, afpresning, tyveri og våbenbesiddelse og betinget udvist af Danmark. Ved en dom fra Højesteret i 2011 blev Salem ubetinget udvist for bestandigt af Danmark. Højesteret lagde vægt på, at han havde haft en central og ledende rolle i udøvelsen af vedvarende, organiseret og grov narkotikakriminalitet, og hensynet til hans herboende ægtefælle og børn kunne ikke føre til et andet resultat. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol frifandt Danmark. Domstolen lagde vægt på, at Højesteret omhyggeligt havde afvejet de modstridende hensyn i sagen og inddraget praksis fra EMD. Indgrebet i Salems ret til familieliv fandtes støttet af relevante og tilstrækkelige grunde.

Sagerne vedrørende FezFez og Levakovic illustrerer, at det er muligt at udsende kriminelle udlændinge fra Danmark, selvom de har en særdeles stærk såvel personlig som familiemæssig tilknytning til Danmark, herunder mindreårige børn. De to sager adskiller sig i det væsentligste ved, at Levakovic – der ikke kunne udvises på grund af retten til familieliv i artikel 8 – ikke tidligere var forsøgt udvist og ikke havde nogen personlig eller familiemæssig tilknytning til sit hjemland Kroatien, hvor han aldrig havde været og ikke talte sproget.

Højesterets dom i Levakovic-sagen gav anledning til flere politiske initiativer på udvisningsområdet.

For det første blev udlændingeloven ændret i 2016, således at ordene "med sikkerhed" (på ny) blev indsat i udlændingelovens § 26, stk. 2. Udlændingemyndighederne og domstolene skal herefter udvise kriminelle udlændinge, medmindre udvisningen "med sikkerhed" vil være i strid med Danmarks internationale forpligtelser.

For det andet fremhæves det i regeringsgrundlaget af 27. november 2016, at regeringen vil styrke indsatsen for at få udsendt kriminelle udviste udlændinge og afviste asylansøgere fra Danmark. Det vil blandt andet ske ved, at regeringen i 2017 som led i det danske formandskab for Europarådet vil se "kritisk på den måde, som Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols dynamiske fortolkning har udvidet rækkevidden af dele af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention".

For det tredje står der i regeringsgrundlaget, at regeringen vil undersøge mulighederne for brug af diplomatiske forsikringer i forhold til udsendelser af udlændinge på tålt ophold. En diplomatisk garanti er en aftale med modtagerstaten om, at en udlænding, der ønskes udsendt, ikke vil blive udsat for tortur eller umenneskelig behandling i modtagerstaten. Garantien indeholder også ofte en aftale om, at repræsentanter fra det udsendende lands ambassade eller konsulat regelmæssigt vil have adgang til at besøge den udsendte person i modtagerlandet for at sikre, at vedkommende ikke lider overlast.

Et andet spørgsmål, der har fyldt meget i 2016, er forholdene for udlændinge på tålt ophold med opholds- og meldepligt i udrejsecenter Kærshovedgård. Regeringen fremsatte i november 2016 forslag til en ændring af udlændingeloven for at styrke kontrollen med udlændinge på tålt ophold og kriminelle udviste. Der foreslås indført en ny underretningspligt, ligesom straffen for overtrædelse af de pålagte pligter skærpes, og der etableres hjemmel til afsoning i fodlænke og en særlig adgang til varetægtsfængsling. Lovforslaget forventes 2.-behandlet i februar 2017.

I 2016 blev der anlagt to retssager vedrørende to udlændinge på tålt ophold i udrejsecenter Kærshovedgård. Det gøres blandt andet gældende, at de pågældende udlændinge reelt må anses for frihedsberøvede i strid med artikel 5 i EMRK.

NYE UDFORDRINGER

- Der lægges med den foreslåede ændring af udlændingeloven op til, at forholdene og vilkårene for udlændinge på tålt ophold med opholds- og meldepligt skal skærpes yderligere. Der er efter instituttets opfattelse betydelig risiko for, at de foreslåede skærper i kombination med tidligere skærper vil kunne udvikle sig til at være i strid med Danmarks menneskeretlige forpligtelser. Det gælder retten til personlig

frihed, retten til bevægelsesfrihed, retten til privatliv og retten til ikke at blive udsat for umenneskelig eller nedværdigende behandling.

- Regeringen vil undersøge mulighederne for at bruge diplomatiske garantier. En stat må ikke udsende en person til en anden stat, hvis der er en reel risiko for, at personen vil blive udsat for tortur, umenneskelig eller nedværdigende behandling i modtagerstaten. Internationale menneskeretsorganer har derfor forholdt sig stærkt kritisk til brugen af sådanne garantier, såfremt der er vægtige grunde til at antage, at personen vil blive udsat for tortur i modtagerlandet.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fandt i en dom af 1. december 2016 i den såkaldte FezFez-sag (Salem mod Danmark) – ligesom den danske Højesteret – at det ikke var i strid med artikel 8 i EMRK, at Danmark havde udvist en kriminel udlænding til Libanon på trods af hans stærke personlige og familiemæssige tilknytning til Danmark.²⁹⁹

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen:

- fortsat udviser stor forsigtighed med at anvende diplomatiske garantier og i givet fald nøje inddrager og vurderer de kriterier, Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har opstillet, for anvendelsen.
- genovervejer reglerne om opholds- og meldepligt for udlændinge på tålt ophold, herunder det lovforslag, som blev fremsat i november 2016, der skærper forholdene for udlændinge på tålt ophold, for at sikre, at forholdene for disse udlændinge er i overensstemmelse med Danmarks menneskeretlige forpligtelser.

Vi anbefaler også, at danske myndigheder:

- jævnligt tager konkret og individuelt stilling til, om det vil være i strid med forbuddet mod umenneskelig og nedværdigende behandling og retten til privatliv i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention at pålægge en udlænding på tålt ophold fortsat opholds- og meldepligt.

UREGISTREREDE MIGRANTER

UREGISTREREDE MIGRANTERS MENNESKERETTIGHEDER

Uregistrerede migranter er udlændinge, som opholder sig i Danmark uden myndighedernes viden eller accept. Menneskeretligt er der tale om et retsområde, hvor forskellige retlige principper støder sammen – på den ene side det menneskeretlige princip om enhvers universelle, umistelige menneskerettigheder og på den anden side det folkeretlige princip om, at en stat som udgangspunkt selv kan bestemme, hvilke udlændinge der må opholde sig på dens territorium.

Dette kapitel handler om de menneskeretlige problemstillinger, der opstår, når uregistrerede migranter opholder sig i Danmark, uanset om de har ret til ophold eller ej. I delrapporten 'Uregistrerede migranter' fra instituttets Statusrapport 2015-16 og i instituttets rapport 'Uregistrerede migranternes sundhedsrettigheder', som også er udgivet i 2016, kan du læse mere om uregistrerede migranternes menneskerettigheder.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Uregistrerede migranter er ikke kendt eller registreret af myndighederne, og derfor ved ingen, hvor mange uregistrerede migranter der opholder sig i Danmark. Tal fra 2014 estimerer, at mellem 20.000 og 50.000 personer lever som uregistrerede migranter i Danmark.³⁰⁰

Uregistrerede migranter kan have vidt forskelligt opholdsgrundlag. Nogle har ret til at opholde sig i landet en kortere eller længere periode, mens andre slet ikke har ret til ophold. Alle har de dog det tilfælles, at deres opholdsstatus giver begrænsede rettigheder efter dansk lovgivning eller begrænsede muligheder for at gøre brug af rettigheder uden at risikere registrering, tilbageholdelse og udsendelse. Den ringe retsstilling gør gruppen sårbar i forhold til at få opfyldt basale økonomiske og sociale rettigheder og behov, men gør dem også sårbare over for udnyttelse og overgreb, at blive udsat for menneskehandel mv.

Instituttet har i 2016 udgivet en undersøgelse af uregistrerede migranternes sundhedsrettigheder i Danmark. På baggrund af undersøgelsen konkluderer instituttet, at den nuværende

praksis for uregistrerede gravide og børns adgang til sundhedsydelser ikke er i overensstemmelse med blandt andet Børnekonventionen. Regeringen afviste dog behovet for ændringer i sundhedslovgivningen med henvisning til det daværende Ministerium for Sundhed og Forebyggelses undersøgelse fra 2014, der konkluderede, at den nuværende lovgivning og praksis var i overensstemmelse med Danmarks internationale forpligtelser.³⁰¹ Instituttet er ikke enig i denne vurdering.

Debatten om uregistrerede migranter har i 2016 både knyttet sig til spørgsmålet om, hvor mange uregistrerede migranter der rejser ind og opholder sig i Europa og Danmark som følge af flygtningekrisen og om tilstedeværelsen af fattige og hjemløse udlændinge med opholdsret efter EU-retten.

I forhold til hjemløse udlændinge med opholdsret på baggrund af EU-retten har der været fokus på de ordensproblemer, deres ophold kan skabe. I sommeren beskrev en lang række medier problemer med lejre af udenlandske hjemløse, der skabte utryghed og uorden. Lejrene blev omtalt som "romalejre". Politiet beskrev, at de på baggrund af en dom fra 2014 ikke havde hjemmel til at rydde lejre på offentlige gader, men alene på grønne områder, ligesom politiet i september beskrev, at man havde ryddet i alt 40 lejre i 2016.³⁰² Partierne bag finansloven besluttede at gennemføre en kriminalisering af sådanne lejre og indføre mulighed for zoneforbud ved gentagne overtrædelser. I december sendte

Justitsministeriet en ændringsbekendtgørelse i høring, der skulle kriminalisere ophold i lejre via en ændring af ordensbekendtgørelsen. Instituttet rejste – ligesom flere andre høringsparter – kritik af, at forbuddet var uklart defineret, og advarede mod at kriminalisere hjemløshed.³⁰³ Instituttet har også rejst kritik af brugen af begrebet "romalejre", der knytter en bestemt adfærd til en etnisk gruppe, og advaret mod, at et forbud rettet mod en bestemt etnisk gruppe kan føre til diskrimination og yderligere stigmatisering.³⁰⁴

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- I 2015 etablerede Københavns Kommune et særligt transitprogram, der i samarbejde med frivillige organisationer skal sikre en indsats for særligt udsatte migranter. Med budgetaftalen for 2016 afsatte Københavns Kommune 2,7 mio. kr. årligt i 4 år til programmet. De frivillige organisationer vil som en del af programmet blandt andet tilbyde rådgivning og vejledning, omsorg, kontaktsteder, væresteder, sundheds- og overnatningstilbud til udsatte migranter.

NYE UDFORDRINGER

- Justitsministeriet har i december 2016 sendt et udkast til ændring af ordensbekendtgørelsen i høring om kriminalisering af etablering og ophold i lejre samt om udvidelse af muligheden for at udstede zoneforbud.

UNDERSØGELSER FRA INTERNATIONALE ORGANER

- EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) har i 2016 udgivet et studie af grov udnyttelse af arbejdskraft mod arbejdstagere, der migrerer inden for eller til Den Europæiske Union. Agenturet kommer med en række anbefalinger til forebyggelse og bekæmpelse af udnyttelse af arbejdstagere og til beskyttelse af ofre for grov udnyttelse af arbejdskraft.³⁰⁵

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen tager initiativ til at:

- udarbejde en samlet politik i forhold til uregistrerede migranter i overensstemmelse med menneskeretlige standarder.
- fastsætte regler, der sikrer, at uregistrerede kvinder har ret til kontrol og behandling under graviditet, fødsel og barsel samt adgang til abort.
- præcisere sundhedslovgivningen, således at uregistrerede børn har ret til samme sundhedsydelser som børn med opholdsret i Danmark, herunder til tilbud om børneundersøgelser og børnevaccinationsprogrammer mv.
- sikre akutte overnatningstilbud til hjemløse uregistrerede migranter hele året.

Vi anbefaler også, at Justitsministeriet og Rigspolitiet:

- ophører med at anvende såkaldte straksbøder til udlændinge.

VÆBNET KONFLIKT

MENNESKERETTIGHEDER OG VÆBNET KONFLIKT

Væbnet konflikt er primært reguleret af de fire Genève-konventioner fra 1949, og de såkaldte Haager-konventioner. Genevekonventionerne indeholder regler om beskyttelse af krigsfanger og civile. Haager-konventionerne regulerer, hvilke våben, midler og metoder der lovligt kan anvendes under væbnet konflikt. I 1977 blev der vedtaget to tillægsprotokoller til Genève-konventionerne, som på en række områder præciserer og udvider beskyttelsen under væbnet konflikt. Disse regler kaldes den humanitære folkeret.

Ud over dette regelsæt gælder menneskerettighederne også under væbnet konflikt. Det er blevet fastslået af en række internationale domstole og komitéer og anerkendt af stater. Menneskerettighederne giver ofte en bedre beskyttelse af individet end reglerne i den humanitære folkeret, for eksempel i forhold til retten til liv og retten til frihed. I delrapporten 'Væbnet konflikt' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om menneskerettighedernes anvendelse under væbnet konflikt.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Danmark har i de senere år i betydeligt omfang medvirket i internationale militære operationer – både i egentlige FN-kontrollerede operationer og i FN-autoriserede operationer, herunder også i situationer, hvor der foreligger væbnet konflikt.

Et flertal i Folketinget besluttede i foråret 2016 at indsætte danske specialstyrker og F16-kampfly mod Islamisk Stat i Syrien og Irak. Den aktive danske sikkerheds- og udenrigspolitik er også afspejlet i regeringsgrundlaget fra november 2016. Heraf fremgår:

"Vi står over for et trusselsbillede, som er markant anderledes i forhold til for få år siden. Fra terrorisme og skrøbelige stater samt et Rusland, der skaber ny usikkerhed i Europa. Samtidig står Danmark over for markante udfordringer på cyberområdet og i Arktis. Regeringen vil på den baggrund sikre et substantielt løft ved at tilføre flere midler til Forsvaret i den kommende aftale på forsvarsområdet, der dækker perioden efter 2017. (...) Danmark skal fortsætte med at bidrage aktivt i internationale militære

operationer og stabiliseringsopgaver for at medvirke til øget sikkerhed og for at udnytte dansk Forsvars effektivitet og evne til at arbejde sammen med vore allierede.”³⁰⁶

Forsvarsministeriet og Forsvaret offentliggjorde i september 2016 den første danske militærmanual om folkeret for danske væbnede styrker i internationale militære operationer.³⁰⁷ Manualen, der er mere end 600 sider lang, er blevet til efter et længerevarende arbejde, der har involveret mange personer både i og uden for Forsvaret, herunder Institut for Menneskerettigheder. Manualen beskriver den overordnede folkeretlige referenceramme og vil danne rammen for planlægningen af Forsvarets deltagelse i internationale operationer og fungere som en lærebog for især Forsvarets planlægningsstabe, chefer og militærjurister.

Regeringen besluttede i maj 2016 sammen med et flertal af Folketingets partier at igangsætte en uvildig historisk udredning af baggrunden for og de politiske beslutninger om Danmarks militære engagement i Kosovo, Irak og Afghanistan.³⁰⁸ Undersøgelsen vil dog ikke – som den tidligere Irak-kommission – belyse de folkeretlige spørgsmål, der opstod under de militære operationer, herunder spørgsmål om håndtering og overdragelse af fanger.

Ved en kendelse af 22. august 2016 besluttede Østre Landsret, at den sag, som 23 irakere har anlagt mod Forsvarsministeriet, ikke er

forældet. De 23 irakere fremfører, at de i 2004 blev udsat for krænkende og retsstridig behandling under tilbageholdelse af de danske styrker i Irak og ved overgivelse til irakisk politi, hos hvem de angiveligt blev udsat for tortur samt anden umenneskelig eller nedværdigende behandling. Sagen forventes realitetsbehandlet i 2017.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Den nye danske militærmanual er en væsentlig forbedring. Manualen adresserer og skaber overordnet klarhed over en række af de folkeretlige tvivlsspørgsmål, som er opstået de senere år med Danmarks aktive internationale militære indsats, herunder blandt andet menneskerettighedernes betydning under væbnet konflikt samt frihedsberøvelse og overdragelse af fanger. Det er særdeles positivt, at der nu er opnået en sådan juridisk afklaring.

NYE UDFORDRINGER

- Med færdiggørelsen af den nye danske militærmanual er der klarhed over de danske styrkers folkeretlige forpligtelser. Spørgsmålet er nu, hvordan det sikres, at manualens regler bliver overholdt i praksis, herunder om de eksisterende mekanismer i Forsvaret, ikke mindst den militær juridiske

ordning og Forsvarets Auditørkorps (FAUK), kan sikre en effektiv overholdelse af militærmanualen. Der var i 2015 ni fastansatte militærjuridiske rådgivere i Forsvaret organisatorisk forankret under FAUK. Militærjuristen udsendes sammen med det danske styrkebidrag og yder under konkrete militære operationer specifik rådgivning til de militære chefer om Danmarks folkeretlige forpligtelser. Den militærjuridiske ordning har fungeret siden 1997. Militærjuristerne spiller en afgørende rolle i at sikre, at Danmarks folkeretlige forpligtelser efterleves i praksis. At folkeretten transformeres til konkret handling.

- Det er normalt, at danske styrker under internationale militære operationer indgår i et samarbejde med andre landes styrker, herunder styrker fra den pågældende koalition og styrker fra opholdsstaten. Det sker blandt andet i Irak, hvor danske styrker har trænet og udført fælles operationer med såvel britiske som irakiske styrker. Det er forsat uklart, hvilke forpligtelser der påhviler Danmark under sådanne fællesoperationer, og hvordan det sikres, at styrker, som Danmark træner eller samarbejder med, overholder folkeretlige forpligtelser.

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at Forsvaret:

- gennemfører en evaluering af den danske militærjuridiske ordning for at sikre, at den enkelte udsendte militærjurist har de fornødne rammer og arbejdsvilkår til at sikre en effektiv implementering og overholdelse af den nye danske militærmanual.
- med mulig inspiration fra FN's 'Human Rights Due Diligence Policy on United Nations support to non-United Nations security forces' og den kommende EU 'Due Diligence Policy' udarbejder en politik for rettidig omhu ('due diligence') ved støtte til og samarbejde med andre staters væbnede styrker. En politik, der fastlægger, under hvilke betingelser danske styrker kan støtte eller indlede samarbejde med andre staters styrker, og hvordan samarbejdet løbende skal monitoreres og eventuelt afbrydes, hvis det viser sig nødvendigt.

YTRINGS- OG FORSAMLINGSFRIHED

YTRINGS- OG FORSAMLINGSFRIHED

Ytrings- og forsamlingsfrihed er to helt fundamentale borgerlige og politiske rettigheder i ethvert demokratisk samfund.

Rettighederne er af central betydning for den enkelte, fordi rettighederne dels sikrer individer og grupper i samfundet en ret til at udtrykke egne meninger og modtage information fra andre, dels fordi rettighederne er centrale for alle individers grundlæggende udvikling og selvudfoldelse.

Ytrings- og forsamlingsfriheden har også stor betydning for samfundet. Viden og information påvirker ikke bare de individer, der modtager informationen, men også samfundet som helhed. Den demokratiske proces forudsætter en fri politisk diskussion af relevante samfundsemner, der sætter borgere i stand til frit at vælge deres politiske ståsted. Ytrings- og informationsfriheden sikrer alle borgere, herunder politikere, offentligt ansatte mv. ytringsfrihed og giver samtidig medierne en særlig rolle i forhold til at videreformidle information og holdninger mv. Forsamlingsfriheden har tæt sammenhæng med både ytrings- og foreningsfriheden ved

at sikre, at ligesindede borgere kan samles for blandt andet at forsøge at påvirke den politiske proces, herunder den måde, hvorpå samfundet er indrettet på.

Ytrings- og forsamlingsfriheden er dog ikke absolutte rettigheder og kan begrænses for at tilgodese andre vægtige samfundshensyn eller hensynet til andres rettigheder. Voldelige forsamlinger, opfordringer til vold, had og racistiske ytringer er eksempelvis ikke beskyttet.

Ytrings- og forsamlingsfrihed er beskyttet i en række internationale menneskerettighedskonventioner, herunder i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder samt i den danske grundlovs § 77 og § 79. I delrapporten 'Ytrings- og forsamlingsfrihed' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om ytrings- og forsamlingsfriheden.

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

TV 2-udsendelsen 'Moskeerne bag sløret' gav et formodet indblik i, hvorledes nogle

muslimske religiøse forkyndere propaganderer for værdier og regler, der er i stærk modstrid med danske værdier og love. Udsendelsen betød, at regeringen, Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti i maj måned indgik en politisk aftale om initiativer "rettet mod religiøse forkyndere, som søger at undergrave danske love og værdier og understøtter parallelle retsopfattelser". På baggrund af aftalen vedtog Folketinget i december 2016 en række lovforslag, herunder to forslag, der blandt andet medfører begrænsninger i ytringsfriheden.

Den ene lovændring kriminaliserer udtrykkelig billigelse af visse strafbare handlinger som led i religiøs oplæring.³⁰⁹ Lovændringen betyder, at det fremover vil være strafbart som led i religiøs oplæring udtrykkeligt at billige terror, drab, voldtægt, voldshandlinger, incest, pædofili, frihedsberøvelse, tvang og flerkoneri. Kriminaliseringen gælder, uanset om ytringerne er fremsat i private eller offentlige sammenhænge og gælder både religiøse forkyndere og andre, der i situationen ytrer sig som led i religiøs oplæring.³¹⁰ Instituttet udtrykte i sit høringssvar en række bekymringer over forslaget.

Den anden lovændring er en ændring af udlændingeloven, der giver de danske myndigheder bemyndigelse til at optage udlændinge på en national sanktionsliste, hvis udlændingen har udvist en adfærd, herunder ved handlinger eller ytringer, som giver grund til at tro, at vedkommende vil

udgøre en trussel mod den offentlige orden i Danmark.³¹¹ Lovændringen finder kun anvendelse på religiøse forkyndere samt andre, der udbreder en religion eller tro. Ytringerne eller handlingerne vil være omfattet af bestemmelsen, uanset om de er fremsat i private eller offentlige sammenhænge.³¹² Instituttet udtrykte også i forhold til dette lovforslag en række bekymringer i sit høringssvar.

Den såkaldte SE og HØR-sag har ført til diskussion om grænserne for mediernes arbejde og privatlivets fred. Sagen har blandt andet ført til, at regeringen i regeringsgrundlaget fra november 2016 har bebudet en hårdere kurs mod medier, der krænker privatlivets fred eller bringer æreskrænkende beskyldninger mv.³¹³

I oktober 2016 konkluderede Folketingets Ombudsmand i en generel undersøgelse, at indførelsen af den såkaldte ministerbetjeningsregel i offentlighedsloven i praksis har ført til væsentlige indskrænkninger i retten til aktindsigt, og at der i praksis ofte kun gives adgang til dokumenter og oplysninger, som ikke kan antages at have særlig interesse for offentligheden.³¹⁴ Af regeringsgrundlaget fra november 2016 fremgår, at regeringen vil lempe ministerbetjeningsreglen, når offentlighedsloven skal evalueres i 2017.

I september 2015 iværksatte Den Uafhængige Politiklagemyndighed en efterforskning i den såkaldte Tibet-sag, efter at der blev

afsagt dom i en sag ved Østre Landsret om politiets frihedsberøvelse af en række demonstranter under et kinesisk statsbesøg i 2012. Beslutningen om at iværksætte en efterforskning i sagen skete på baggrund af, at politidirektøren i Københavns Politi indgav en anmeldelse, der angik spørgsmålet om, hvorvidt personale i Københavns Politi eventuelt havde begået strafbare forhold, herunder ved blandt andet at afgive urigtige oplysninger under retssagen. Politiklagemyndigheden modtog herefter en yderligere anmeldelse fra advokaten til de forurettede i sagen om, at to politiledere under Tibet-sagens behandling ved Københavns Byret havde afgivet falsk forklaring i retten. Politiklagemyndighedens efterforskning i sagen førte i oktober 2016 til afhøring og sigtelse af to politiledere for som vidner under Tibet-sagen at have afgivet falsk forklaring i retten.³¹⁵ Uklarhed om andre myndigheders eventuelle rolle i planlægningen af politiets indsats fik i oktober 2015 den daværende justitsminister til at nedsætte en kommission til at undersøge sagen. I november 2016 begyndte Tibetkommissionen forhøret af ansatte hos politiet, og siden har også embedsmænd fra forskellige ministerier og ministre afgivet forklaring for kommissionen.³¹⁶ Kommissionen har blandt andet til opgave at undersøge baggrunden for politiets handlinger i forbindelse med det kinesiske statsbesøg i København i 2012 samt ved to senere kinesiske besøg i København i 2013 og 2014.

En række sager har i 2016 ført til debat om, hvordan man sikrer offentligt ansattes ytringsfrihed. I 2016 kom det eksempelvis frem, at forsvarschefen under et oplæg for de ansatte på en af Forsvarets kaserner havde udtalt, at han havde til hensigt at afskedige ansatte, der udtalte sig illoyalt om Forsvaret på de sociale medier. Ombudsmanden udtalte blandt andet, at forsvarschefens udtalelser ikke gav et retvisende billede af den retsstilling, som de ansatte har efter de gældende regler og principper om offentligt ansattes ytringsfrihed, og at de frem for alt let kunne skabe usikkerhed hos de ansatte om deres ret til på egne vegne at ytre sig kritisk om Forsvaret.³¹⁷

I en anden sag havde en gymnasielærer i december 2015 sendt en e-mail til medlemmer af Folketingets Finansudvalg, hvor han kritiserede ledelsen på sin arbejdsplads for dens økonomiske dispositioner i forbindelse med et byggeri. Kritikken af skolen resulterede i en afskedigede af læreren for "bevidst illoyal optræden". Sagen skabte en del medieomtale, hvilket førte til, at ledelsen sendte et orienteringsbrev til alle skolens medarbejdere, hvori ledelsen udtrykte, at det kunne være i strid med de ansattes loyalitetspligt over for skolen, hvis lærerne offentligt ytrede uenighed i skolens økonomiske dispositioner. Ombudsmanden fandt blandt andet, at gymnasielæreren havde ret til i sin e-mail til medlemmer af Folketingets Finansudvalg at kritisere sin arbejdsgiver, og at ledelsens efterfølgende orienteringsbrev ikke var retvisende.³¹⁸

Østre Landsret tog i maj 2016 principielt stilling til anvendelsesområdet for den såkaldte racismebestemmelse i straffelovens § 266 b. Landsretten slog fast, at bestemmelsen ikke omfatter forhånelser mv. af en persongruppe på grund af deres ideologi.³¹⁹ Landsretten lagde til grund, at ytringerne var rettet mod islamisk ideologi og islamister, men ikke mod muslimer i almindelighed.

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- I efteråret 2016 besluttede regeringen at styrke oplysningsindsatsen om offentligt ansattes ytringsfrihed på baggrund af betænkningen om offentligt ansattes ytringsfrihed og whistleblowerordninger fra 2015.³²⁰ Betænkningen har blandt andet resulteret i, at Justitsministeriet i 2016 offentliggjorde en revideret udgave af ministeriets vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed fra 2006.³²¹ Vejledningen har til formål at styrke både offentligt ansattes og lederes viden om deres ret til at ytre sig. Justitsministeriet har også taget initiativ til et samarbejde med Moderniseringsstyrelsen om at udarbejde et e-læringsforløb i 2017 for alle offentligt ansatte.³²²
- Det fremgår af regeringsgrundlaget fra november 2016, at regeringen vil nedsætte en kommission, som skal vurdere ytringsfrihedens rammer og generelle vilkår i Danmark. Det fremgår videre af regeringsgrundlaget, at ytringsfriheden er en grundlæggende forudsætning for et velfungerende demokrati og for udviklingen af samfundet og det enkelte individ. Videre er det anført, at ytringsfriheden er fundamental for en demokratisk styreform, hvor vælgere kan træffe deres valg på baggrund af en fri politisk debat, hvor idéer og holdninger kan fremføres og blive imødegået. Kommissionen er endnu ikke nedsat.
- Af regeringsgrundlaget fremgår det, at regeringen vil lempe ministerbetjeningsreglens beskyttelse af den interne og politiske beslutningsproces, når offentlighedsloven skal evalueres i 2017.³²³
- I september 2016 oplyste Forsvarsministeriet, at tiltag, der skal fremme ansatte i Forsvarets ytringsfrihed, ville blive overvejet. Forsvarsministeriet oplyste samtidig, at der aktuelt pågår et arbejde, som skal munde ud i en vejledning eller lignende for ansatte inden for Forsvarsministeriets område.³²⁴

NYE UDFORDRINGER

- En analyse fra 2016 udarbejdet af tænketanken Justitia viser, at der generelt er sket en markant forøgelse af det årlige antal frihedsberøvelser foretaget med hjemmel i politiloven, herunder i forbindelse med demonstrationer og forsamlinger. På baggrund af analysen konkluderer Justitia blandt andet, at politiloven ikke yder den fornødne beskyttelse af borgernes frihedsrettigheder, herunder borgernes ytrings- og forsamlingsfrihed.³²⁵
- Folketinget har som led i indsatsen mod religiøse forkyndere, som søger at undergrave danske love og værdier og understøtter parallelle retsopfattelser i 2016, vedtaget to lovændringer, der begrænser ytringsfriheden.
- En række sager fra både statslige og kommunale myndigheder har i 2016 vist behov for at klargøre reglerne for offentligt ansattes ytringsfrihed, herunder omfanget af loyalitetsforpligtelsen over for arbejdsgivere.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). Danmark blev blandt andet anbefalet at afkriminalisere injurier og alene lade det være et civilretligt spørgsmål.

EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) har i flere publikationer i 2016 sat fokus på ytringsfriheden og ytringsfrihedens grænser:

- FRA udgav i november 2016 en rapport om tilskyndelse til diskrimination, had eller vold mod bestemte grupper i medieindhold samt i den politiske diskurs.³²⁶ Danmark nævnes som et af de lande, hvor der i perioden fra 1. januar 2014 til 1. september 2016 har været sager om tilskyndelse til had mod muslimer, jøder og kristne samfund. Rapporten refererer konkret til landsrettens afgørelse fra 2015, hvori en tidligere folketingspolitiker, Mogens Camre, blev fundet skyldig i overtrædelse af racismebestemmelsen i straffelovens § 266 b.
- I november 2016 udgav FRA også en rapport vedrørende trusler og vold mv. mod journalister og andre mediepersoner i EU-medlemsstaterne. Rapporten indeholder et afsnit om, at journalister i forbindelse med udførelsen af deres arbejde kan opleve

voldelig og truende adfærd eller repressalier mv. I den sammenhæng henvises der blandt andet til den danske sag vedrørende dagbladet Politikens fotograf, der i september 2015 blev anholdt af politiet, da han mod politiets anvisninger gik på motorvejen og tog billeder af flygtninge, der gik langs motorvejen.³²⁷

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler blandt andet, at regeringen:

- iværksætter yderligere initiativer med henblik på målet at udbrede kendskabet til reglerne om offentligt ansattes ytringsfrihed, herunder især omfanget af og grænserne for ansattes loyalitetsforpligtelse.
- tager initiativ til at lovgive om delt bevisbyrde og øget godtgørelse ved uberettiget afskedigelse i sager om offentligt ansattes ytringsfrihed.
- overvejer forsøg med whistleblowerordninger på flere udvalgte områder.

Vi anbefaler også, at Justitsministeriet og Rigspolitiet:

- sørger for, at ytrings- og forsamlingsfriheden i højere grad bliver sikret i forbindelse med politiske ytringer og offentlige forsamlinger.

KAPITEL 22

ÆLDRE

ÆLDRES MENNESKERETTIGHEDER

Menneskerettighederne beskytter enhver, og det gælder selvfølgelig også ældre mennesker. De fleste menneskerettighedskonventioner har en bestemmelse om, at der ikke må diskrimineres i adgangen til rettighederne i konventionen. Alder nævnes dog sjældent specifikt som diskriminationsgrund. I EU-regi indgår alder imidlertid som et af de kriterier, der ikke må diskrimineres på baggrund af. I FN er der etableret en arbejdsgruppe, der skal afdække mulighederne for at udvikle en konvention om ældres rettigheder. Arbejdet går dog kun langsomt fremad.

Europarådet vedtog i 2014 en anbefaling til medlemsstaterne med en række principper og mål for ældres velfærd og pleje.³²⁸

Mange ældre lever et aktivt og selvstændigt liv. Når det derimod drejer sig om ældre, der lider under fysisk eller psykisk svækkelse, er FN's Handicapkonvention et vigtigt instrument. Konventionen definerer sin målgruppe som mennesker, der har en langvarig fysisk, psykisk, sensorisk eller motorisk funktionsnedsættelse, og denne definition omfatter for eksempel ældre, der lider af demens. I delrapporten

'Ældre' fra instituttets Statusrapport 2015-16 kan du læse mere om ældres menneskerettigheder

DEN MENNESKERETLIGE UDVIKLING I 2016

Folketinget vedtog i februar 2016 en styrkelse af kravet om en 'værdighedspolitik' for ældreplejen i kommunerne. Herefter skal kommunalbestyrelsen inden for det første år i hver valgperiode vedtage en værdighedspolitik for den kommunale ældrepleje. De kommunale Ældreråd skal inddrages i udarbejdelsen. Værdighedspolitikken skal beskrive, hvordan ældreplejen vil understøtte blandt andet livskvalitet, selvbestemmelse og kvalitet i arbejdet med de ældre.³²⁹

Den tidligere Venstre-regering og de tre øvrige partier bag finansloven 2016 (Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og Konservativt Folkeparti) indgik i juni aftale om at prioritere 1,2 mia. kr. for perioden 2016-2019 til at gennemføre en national handleplan til støtte for ældre medicinske patienter. Første led skal akut sætte ind mod overbelægning på hospitalerne, så færre patienter risikerer at skulle ligge på gangene. Andet led skal give

bedre indsats før og efter indlæggelsen og styrke sammenhængen til hjemmesygepleje, genoptræning, almen praksis mv.³³⁰

For den efterfølgende finanslov og fire år frem, dvs. for perioden 2017-2020, er der afsat 2 mia. kr. til ældreområdet. Heraf skal 380 mio. kr. årligt, i alt godt 1,5 mia. kr., gå til en klippekortsordning, hvor de ældre på plejehjem kan råde over ca. en halv times ekstra hjælp pr. uge, som de selv kan bestemme, hvordan de vil bruge. Herudover er der øremærket 450 mio. kr. til at renovere, etablere og genetablere køkkener på landets plejehjem.³³¹

Staten, KL, Danske Regioner og Praktiserende Lægers Organisation har indgået en aftale om at tilbyde beboere på plejecentre at blive tilmeldt en læge, der er fast knyttet til de enkelte plejecentre. Midlerne er hentet fra satspuljeaftalen fra 2015, med 100 mio. kr. for perioden 2016-2019. Aftalen skal nu udmøntes lokalt.³³²

Der anslås at være knap 90.000 mennesker med en demenssygdom i Danmark,³³³ og demensområdet har været et af regeringens store fokusområder i 2016. Regeringen og satspuljepartierne har afsat 470 mio. kr. over fire år til brug for initiativer i en ny national handlingsplan for demens og 50 mio. kr. til at gøre eksisterende plejeboliger mere demensvenlige.

Aftalen mellem næsten alle Folketingets partier om den nationale demenshandlingsplan frem mod 2025 blev indgået i december

2016.³³⁴ Aftalen prioriterer de 470 mio. kr. til konkrete initiativer under følgende fokusområder:

1. Tidlig opsporing og kvalitet i udredning og behandling.
2. Bedre kvalitet i pleje, omsorg og rehabilitering.
3. Støtte til mennesker med demens og pårørende.
4. Demensvenlige boliger og samfund.
5. Øget videns- og kompetenceniveau.

Sundhedsstyrelsen har udgivet et fagligt oplæg til den nationale handlingsplan 2025: 'Livet med demens – styrket kvalitet i indsatsen'.³³⁵

Nedbringelse af forbruget af antipsykotisk medicin hos mennesker med demens er et helt centralt element i oplægget til den nationale handlingsplan. Ifølge handlingsplanen skal forbruget mindskes med 50 procent frem mod år 2025.³³⁶ Regeringen og satspuljepartierne aftalte i december 2016 at iværksætte initiativer til en monitorering af forbruget af antipsykotisk medicin.³³⁷

Sundhedsstyrelsen har desuden startet et projekt, der skal løbe til udgangen af 2018, hvor en ny model for pleje af beboere med en demenssygdom skal afprøves. Modellen skal øge beboernes livskvalitet.³³⁸

Børne- og Socialministeriet arbejder med en revision af ministeriets vejledning til kommunerne om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for

voksne. I den forbindelse er der fokus på, at vejledningen bliver mere klar og nemmere for sagsbehandlerne og personalet i boformerne at bruge.³³⁹

Socialstyrelsen har den 19. december 2016 udsendt nye og enklere skemaer til registrering og indberetning af magtanvendelse på voksenområdet. Skemaerne erstatter indberetningskemaer, som var vanskelige at anvende i praksis. De nye skemaer skal blandt andet medvirke til at forebygge magtanvendelse.³⁴⁰

Instituttet har i 2016 udarbejdet en rapport om sygdomsbehandling af varigt inhabile patienter med en somatisk sygdom. Der er ikke i dag hjemmel til at behandle varigt inhabile patienter, som modsætter sig behandling. Det indebærer, at nogle ikke modtager nødvendig sygdomsbehandling eller bliver behandlet i strid med lovgivningen. Rapporten 'Behandling med tvang? Somatisk sygdom hos behandlingsafvisende inhabile' ser på praksis og kommer med anbefalinger til, hvordan Danmark kan fremme menneskerettighederne for den omhandlede gruppe patienter.³⁴¹

Staten, regionerne og kommunerne udsendte den nye fællesoffentlige digitaliseringsstrategi for 2016-20. Heri er formuleret tre overordnede mål: Digitaliseringen skal give borgerne bedre service, øget vækst, og samtidig skal tryk og tillid mellem borger og den offentlige sektor sikres. I sammenhæng med det sidste mål understreger strategien, at Danmark skal være "et samfund, hvor alle kan deltage – både de

digitalt parate og dem, der ikke kan eller har mulighed for at bruge de digitale løsninger".³⁴²

Der er fortsat en større del af borgere over 65 år, der ikke har adgang til internet i hjemmet, sammenlignet med befolkningen som helhed. Hvor 93 procent af borgere mellem 16 og 89 år har adgang til internet i hjemmet, er tallet kun 79 procent for mennesker mellem 65 og 89. Det er ganske vist 20 procent højere end for fem år siden, så det går hurtigt fremad med digitaliseringen, også hos ældre borgere. Men Danmarks Statistik fastslår, at der fortsat er ca. 215.000 personer mellem 65 og 89 år, der ikke har mulighed for at anvende internet.³⁴³

MENNESKERETLIGE FORBEDRINGER

- Folketinget har vedtaget, at kommunerne skal udarbejde en 'værdighedspolitik' for ældreplejen, som bygger på principper, der er i god overensstemmelse med internationale anbefalinger, blandt andet fra Europarådet.
- Der er i både Folketinget, regeringen og relevante ministerier og styrelser et stort fokus på at gøre Danmark til et mere demensvenligt samfund, og der er afsat betydelige midler til det arbejde.
- Den fællesoffentlige digitaliseringsstrategi 2016-2020 skal arbejde for, at borgere kan give digital fuldmagt til en anden betroet part, hvis de ikke selv kan betjene sig digitalt.

NYE UDFORDRINGER

- Der er fokus på at revidere Socialministeriets vejledning til kommunerne om magt-anvendelse og andre indgreb i selv-bestemmelsesretten over for voksne, mens der ikke er sat fokus på at undersøge, om servicelovens mere grundlæggende regler om magtanvendelse er egnede til at sikre blandt andet mennesker med demens' menneskerettigheder.
- Den fællesoffentlige digitaliseringsstrategi betyder obligatorisk digital selvbetjening for alle borgere på en lang række områder. Fritagelse skal som hovedregel søges enkeltvis for hvert område, der er omfattet af den digitale kontakt, og det er fortsat myndighederne, der bestemmer, hvem der kan blive fritaget.

DANSKE FORHOLD ER I 2016 BLEVET VURDERET AF INTERNATIONALE ORGANER

- I januar 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedsråd ved Den Universelle Periodiske Bedømmelse (UPR). Her blev Danmark blandt andet anbefalet at tilslutte sig Protokol nr. 12 til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention om et generelt forbud mod diskrimination. Regeringen afviste denne anbefaling med henvisning til, at et sådant generelt forbud ville forrykke magten fra Folketinget til domstolene.³⁴⁴
- I juni 2016 blev Danmark eksamineret af FN's Menneskerettighedskomiteé, der overvåger staternes implementering af FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder. Komiteén anbefalede blandt andet, at Danmark styrker sin antidiskriminationslovgivning til at omfatte alle områder af livet.³⁴⁵

ANBEFALINGER

Institut for Menneskerettigheder anbefaler, at regeringen:

- tager initiativ til at ændre serviceloven, så det sikres, at plejepersonalet ikke bliver bragt i situationer, hvor de skal vælge mellem på den ene side at undlade at give demente og andre med betydelig og varigt nedsat funktionsevne den nødvendige omsorg eller på den anden side at yde omsorg på et uhjemlet grundlag.
- sikrer, at anvendelsen af servicelovens regler om omsorgspligt, alarmsystemer mv. og mulighed for tilbageholdelse på plejehjem er tilstrækkelige til at sikre retten til personlig sikkerhed og sundhed for personer med demens.
- ændrer sundhedsloven, så det bliver muligt at imødekomme afgørende behandlingsbehov hos varigt inhabile patienter, uanset at de modsætter sig behandlingen.
- giver mulighed for en generel fritagelse for digital kommunikation til svage ældre.

NOTER

- 1 Regeringen, 'Regeringsgrundlaget Marienborgaftalen 2016 For et friere, rigere og mere trygt Danmark': http://stm.dk/_a_1619.html.
- 2 Beslutningsforslag nr. 18 af 25. oktober 2016, 'Forslag til folketingsbeslutning om den europæiske menneskerettighedskonvention' (Folketinget 2016-17): http://www.ft.dk/Rl/pdf/samling/20161/beslutningsforslag/B18/20161_B18_som_fremsat.pdf.
- 3 Højesterets dom af 6. december 2016, Sag 15/2014: <http://www.hoejesteret.dk/hoejesteret/nyheder/Afgorelser/Pages/OmforholdetmellemlEU-retogdanskretienfunktionaersag.aspx>.
- 4 Se Institut for Menneskerettigheder: <http://menneskeret.dk/monitorering/internationale-rapporter/upr/danmark-eksamen-2015-16>.
- 5 'Preliminary findings of Country Visit to Denmark by Heiner Bielefeldt Special Rapporteur on freedom of religion or belief' af 22. marts 2016: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=18500&LangID=E>.
- 6 FN's Menneskerettighedskomité, 'Concluding observations on the sixth periodic report of Denmark', CCPR/C/DNK/CO/6, tilgængelig på: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/180/52/PDF/G1618052.pdf?OpenElement>.
- 7 'UNHCR Global Trends 2015', juni 2016.
- 8 Tal tilgængelige på EUROSTAT.
- 9 Tal hentet fra Udlændinge- og Integrationsministeriets hjemmeside, www.uibm.dk.
- 10 EU-Kommissionen, pressemeddelelse, 'EU and Turkey agree European response to refugee crisis', 19. marts 2016.
- 11 EU-Kommissionen, COM(2016) 270 final, 2016/0133(COD), 'Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om fastsættelse af kriterier og procedurer til afgørelse af, hvilken medlemsstat der er ansvarlig for behandlingen af en ansøgning om international beskyttelse, der er indgivet af en tredjelandstatsborger eller en statsløs i en af medlemsstaterne (omarbejdning)', 4. maj 2016.
- 12 Eksempelvis ECRE, 'ECRE Comments to the Commission Proposal for a Dublin IV Regulation COM(2016) 270', oktober 2016.
- 13 Eksempelvis 'Aftale mellem regeringen, Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og Det

- Konservative Folkeparti: Finansloven for 2017', 18. november 2016.
- 14 Se eksempelvis Berlingske, 'Regeringen stopper for modtagelsen af kvoteflygtninge', 11. september 2016, tilgængelig på: <http://www.b.dk/nationalt/regeringen-stopper-for-modtagelsen-af-kvoteflygtninge>.
- 15 Lovforslag nr. 108 af 15. december 2016 om ændring af udlændingeloven (Overførsel af opgaver fra Udlændinge- og Integrationsministeriet til Flygtningenævnet og Udlændingenævnet m.v.).
- 16 Eksempelvis Institut for Menneskerettigheder, Høringssvar over forslag til lov om ændring af udlændingeloven (Overførsel af opgaver fra Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet til Flygtningenævnet og Udlændingenævnet m.v.), 23. november 2016, og Dansk Flygtningehjælp, Høring over udkast til forslag til lov om ændring af udlændingeloven (Overførsel af opgaver fra Udlændinge-, Integrations-, og Boligministeriet til Flygtningenævnet og Udlændingenævnet m.v.), 23. november 2016.
- 17 Social- og Indenrigsministeriet, 'Analyse af servicelovens anvendelsesområde i forhold til udlændinge med processuelt eller ikke lovligt opholdsgrundlag', 29. juni 2016, 'Meddelelse om servicelovens anvendelsesområde i forhold til asylansøgere og udlændinge uden lovligt ophold', 1. juli 2016 samt Udkast til vejledning 3 til serviceloven – Vejledning om særlig støtte til børn og unge og deres familier, sendt i høring den 14. oktober 2016.
- 18 Udlændinge-, Integrations-, og Boligministeriet, Pressemeddelelse, 'Inger Støjberg stopper indkvartering af barnebrude på asylcentre', 10. februar 2016.
- 19 Eksempelvis, Institut for Menneskerettigheder, nyhed, 'Unge asylpar bør ikke adskilles automatisk', 30. marts 2016, og 'Notat vedr. adskillelse af unge par på asylcentre', 22. marts 2016.
- 20 Udlændinge-, Integrations- og Boligudvalget 2016-16, UUI Alm. del endeligt svar på spørgsmål 1007, 16. november 2016, Udlændingestyrelsen), 'Retningslinjer for indkvartering af mindreårige asylansøgere, som har indgået ægteskab eller er samlevende med en person, som opholder sig i Danmark', 1. juli 2016, og Udlændinge-, og Integrationsministeriet, 'Notat om fortolkningen af Danmarks internationale forpligtelser i sager om Udlændingestyrelsens indkvartering af mindreårige ægtefæller og samleverer på asylcentre', 12. december 2016.
- 21 Folketingets Ombudsmand, nyhed, 'Ombudsmanden rejser spørgsmål om adskillelse af asylpar', 12. maj 2016.
- 22 Folketingets Ombudsmand, nyheder, 'Ombudsmanden alvorligt bekymret for udlændinge i Vridsløselille', 15. marts 2016, og 'Udlændinge i Vridsløselille har fået markant bedre forhold', 20. september 2016.
- 23 Eksempelvis Udlændingestyrelsen, nyhed, 'Børnecenter Tullebølle lukkes', 26. oktober 2016, og Folketinget, Åbent samråd i Udlændinge- og Integrationsudvalget

- om forholdene på børneasylcentrene i Danmark, 1. december 2016.
- 24 Eksempelvis Udlændinge- og Integrationsudvalget 2016-17, UUI, Alm. del endeligt svar på spørgsmål 101, 16. december 2016.
- 25 FN's Menneskerettighedsråd, Working Group on the Universal Periodic Review, 'Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Denmark', 25. januar 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7.
- 26 FN's Menneskerettighedskomité, 'Concluding observations on the sixth periodic report of Denmark', CCPR/C/DNK/CO/6, pkt. 35-36, tilgængelig på: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/180/52/PDF/G1618052.pdf?OpenElement>.
- 27 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Fundamental Rights Report 2016, Asylum and migration into the EU in 2015', maj 2016.
- 28 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, www.fra.europe.eu, Regular overviews of migration-related fundamental rights concerns.
- 29 Rapporten kan findes på http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=DNK&Lang=EN.
- 30 Instituttets supplerende rapport kan ses på <http://menneskeret.dk/udgivelser/parallel-report-to-the-un-committee-on-the-rights-of-the-child>.
- 31 Lov nr. 133 af 16. februar 2016 om ændring af forældreansvarsloven og lov om social service (Forældremyndighed, når den ene forælder har forvoldt den anden forælders død, overførsel af forældremyndighed til samlevende par m.v.)
- 32 Lov nr. 296 22. marts 2016 om ændring af lov om aktiv socialpolitik, lov om individuel boligstøtte, integrationsloven og forskellige andre love.
- 33 Arbejderbevægelsens Erhvervsråd: 'Stigende ulighed. Kontanthjælpsloftet sætter tryk på fattigdomsudviklingen'. November 2016, s. 1-5.
- 34 Helene Oldrup, Mogens Nygaard Christoffersen, Ida Lykke Kristiansen og Stine Vernstrøm Østergaard: 'Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016'. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2016.
- 35 Børneindblik nr. 7. november 2016. Analysenotat fra Børnerådet. Kan ses på http://www.boerneraadet.dk/media/191746/BRD_Boerneindblik_Nr716_Vold_i_hjemmet_FINAL.pdf.
- 36 Helene Oldrup, Mogens Nygaard Christoffersen, Ida Lykke Kristiansen og Stine Vernstrøm Østergaard: 'Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016'. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2016, s. 67 og s. 76, og Børneindblik nr. 7. november 2016. Analysenotat fra Børnerådet, s. 5 og s. 8.
- 37 Ankestyrelsens anbringelsesstatistik, kan ses på <https://ast.dk/publikationer/ankestyrelsens-anbringelsesstatistik-2015>.
- 38 Rigsrevisionens beretning med statsrevisorernes bemærkninger kan ses på <http://www.rigsrevisionen.dk/media/2104317/sr2115.pdf>.

- 39 Statsrevisorernes beretning kan ses på http://www.ft.dk/Statsrevisorerne/Nyheder/2016/08/~/_/media/Stats-revisorerne/2016/Beretning%2021%202015%20anbragte%20boern.pdf.ashx.
- 40 Redegørelsen kan ses på <http://www.rigsrevisionen.dk/media/2104381/21-2015-sim.pdf>.
- 41 Notatet kan ses på <http://www.rigsrevisionen.dk/media/2104402/309-16.pdf>.
- 42 Ombudsmandens udtalelse kan ses på http://www.ombudsmanden.dk/find/nyheder/alle/anbragte_boern_mangler_handleplaner/.
- 43 Lov nr. 619 af 8. juni 2016 om voksenansvar over for anbragte børn og unge, bekendtgørelse nr. 1707 af 20. december 2016 om voksenansvar over for anbragte børn og unge og vejledning nr. 10370 af 21. december 2016 om voksenansvar over for anbragte børn og unge. Kan findes på <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=181626>.
- 44 Registrerings- og indberetningsskemaerne er tilgængelige her <http://socialstyrelsen.dk/tvaergaende-omrader/magtanvendelse-born-og-unge-1/registrering-og-indberetning>.
- 45 Begrebet anvendes i rapporten for sager, der vedrører personer under den kriminelle lavalder. Begrebet bruges ikke af politiet.
- 46 Justitsministeriets Forskningskontor, 'Udviklingen i børne- og ungdomskriminalitet 2006-2015', april 2016.
- 47 Justitsministeriet Forskningskontor, 'Kriminalitet og alder, Udviklingen i strafferetlige afgørelser 2006-2015', september 2016.
- 48 Regeringen, 'Regeringsgrundlaget Marienborgaftalen 2016 For et friere, rigere og mere trygt Danmark', tilgængelig på www.stm.dk/multimedia/Regeringsgrundlag2016.pdf.
- 49 Regeringen, 'Lovgivning, Folketingsåret 2016/17', oktober 2016, side 18.
- 50 Finansministeriet, nyhed, 'Aftale om satspuljen for 2016', tilgængelig på: <https://www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2015/11/aftale-om-satspuljen-for-2016>.
- 51 Lov nr. 167 af 27. februar 2016, som trådte i kraft den 1. april 2016.
- 52 Se blandt andet Justitsministeriet, 'Færre unge bliver kriminelle', 29. april 2016, tilgængelig på: <http://www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2016/faerre-unge-bliver-kriminelle>.
- 53 Ankestyrelsen: 'Praksisundersøgelse om flytning og hjemgivelse af anbragte børn og unge'. 2011. Ankestyrelsen: 'Praksisundersøgelse om anbragte børn og unge, der flytter fra en plejefamilie til et andet anbringelsessted'. 2014. Ankestyrelsen: 'Evaluering af Overgrebspakken'. 2015. Folketingets Ombudsmand: Nyhed, 'Anbragte børn mangler handleplaner', 23. november 2016, http://www.ombudsmanden.dk/find/nyheder/alle/anbragte_boern_mangler_handleplaner/.

- 54 FN's Menneskerettighedskomité, 'Concluding observations on the sixth periodic report of Denmark', CCPR/C/DNK/CO/6, tilgængelig på: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/180/52/PDF/G1618052.pdf?OpenElement>.
- 55 Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Special Rapporteur on the right to privacy, tilgængelig på: www.ohchr.org/EN/Issues/Privacy/SR/Pages/SRPrivacyIndex.aspx.
- 56 'Report of the Special Rapporteur on the right to privacy, Joseph A. Cannataci', A/HRC/31/64, 8. marts 2016.
- 57 Institut for Menneskerettigheder, 'FN-rapportør opfordrer til mere debat om big data', 16. juni 2016, tilgængelig på: <http://menneskeret.dk/nyheder/fn-rapportoer-opfordrer-mere-debat-big-data>.
- 58 EU-Domstolens dom af 6. oktober 2015 I sag C-362/14, Maximilian Schrems mod Data Protection Commissioner.
- 59 EU-Kommissionen, 'The EU-U.S. Privacy Shield', 12 July 2016, tilgængelig på: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/international-transfers/eu-us-privacy-shield/index_en.htm.
- 60 EU-Domstolens sag T-670/16, Digital Rights Ireland mod Kommissionen.
- 61 EPIC, 'Shrems v. Data Protection Commissioner'.
- 62 EU-Kommissionen, 'Reform of EU data protection rules', sidst opdateret 24. november 2016, tilgængelig på: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/reform/index_en.htm.
- 63 Justitsministeriet, 'Justitsministeriets arbejde med EU's generelle databeskyttelsesforordning', 23. juni 2016, tilgængelig på: www.datatilsynet.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/Notat/JM_s_arbejde_med_databeskyttelsesforordningen.pdf.
- 64 Folketingsbeslutning af 25. oktober 2016 om Danmarks tilslutning på mellemfolkeligt grundlag til EU's direktiv om databeskyttelse på retshåndhævelsesområdet.
- 65 Det varslede forslag er blandt andet beskrevet i Advokatsamfundet, 'Appel til Justitsministeren: Udsæt revision af sessionslogningsregler', 11. februar 2016, tilgængelig på: www.advokatsamfundet.dk/Service/Nyheder/2016/Justitsminister%20sessionslogging.aspx.
- 66 DR, 'Justitsministeren sparker forslag om internetovervågning til hjørne', 17. marts 2016, tilgængelig på: www.dr.dk/nyheder/politik/justitsministeren-sparker-forslag-om-internetovervaagning-til-hjoerne.
- 67 Lov nr. 640 af 8. juni 2016 om ændring af lov om ændring straffeloven, retsplejeloven, lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet, våbenloven, udleveringsloven samt lov om udlevering af lovertrædere til Finland, Island, Norge og Sverige (Ændring af revisionsbestemmelse).
- 68 Retsudvalget, 'Retsudvalget 2015-16, REU Alm. Del, Bilag 400', tilgængelig på: www.ft.dk/samling/20151/almdel/reu/bilag/400/1659984.pdf.

- 69 EU-Domstolens dom af 21. december 2016 i de forenede sager C-203/15 og C-698/15, Tele2 Sverige og Watson.
- 70 'Regeringsgrundlag Marienborgaftalen 2016 For et friere, rigere og mere trygt Danmark', tilgængelig på: <http://stm.dk/multimedia/Regeringsgrundlag2016.pdf>.
- 71 Sundheds- og Ældreudvalget, 'Sundheds- og Ældreudvalget 2016-17. SUU Alm. Del endeligt svar på spørgsmål 271', tilgængelig på: www.ft.dk/samling/20161/almdel/suu/spm/271/svar/1368861/1702447.pdf.
- 72 Møde i Justitsministeriet den 18. november 2016.
- 73 Bekendtgørelse nr. 1776 af 16. december 2015 om politiets anvendelse af nummerpladegenkendelse (ANPG).
- 74 Retsudvalget, 'Retsudvalget 2015-16. REU Alm. Del Bilag 103', tilgængelig på: www.ft.dk/samling/20151/almdel/reu/bilag/103/1582682.pdf.
- 75 Datatilsynet, 'Anbefalet brev afleveret til forkert modtager', journalnummer: 2015-321-0307, 15. juli 2016, tilgængelig på: www.datatilsynet.dk/afgoerelser/afgoerelsen/artikel/anbefalet-brev-afleveret-til-en-forkert-modtager/.
- 76 Lovforslag L 71 som vedtaget den 19. december 2016 til lov om ændring af lov om Politiets Efterretningstjeneste (PET) (Ændring af PET's opgaver i forhold til den alvorligste kriminalitet og PET's forpligtelse til sletning af oplysninger), tilgængelig på: www.ft.dk/Rlpdf/samling/20161/lovforslag/L71/20161_L71_som_vedtaget.pdf.
- 77 Retsudvalget, 'Retsudvalget 2016-17 L 71 Bilag 1', tilgængelig på: www.ft.dk/samling/20161/lovforslag/L71/bilag/1/1685341.pdf.
- 78 Lov nr. 1881 af 29. december 2015 om ændring af lov om Politiets Efterretningstjeneste (PET) og toldloven (Politiets Efterretningstjenestes adgang til oplysninger om flypassagerer i terrørsager m.v. og SKAT's håndtering af oplysninger om flypassagerer i forbindelse med toldkontrol m.v.).
- 79 Bekendtgørelse nr. 1455 af 1. december 2016 om ændring af bekendtgørelse om Politiets Efterretningstjenestes behandling af oplysninger om fysiske og juridiske personer m.v.
- 80 Senest i forbindelse med vedtagelsen af bekendtgørelsen, se Institut for Menneskerettigheder, 'Høring over udkast til bekendtgørelse om ændring af bekendtgørelse om Politiets Efterretningstjenestes behandling af oplysninger om fysiske og juridiske personer m.v.', tilgængelig på: http://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/11_november_16/hoerings svar_til_hoering_over_udkast_til_bekendtgørelse_om_ændring_af_bekendtgørelse_om_politiets_efterretningstjenestes_behandling_af_oplysninger_om_fysiske_og_juridiske_personer_m.v.pdf.
- 81 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Fundamental Rights Report 2016', maj 2016, tilgængelig på: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-fundamental-rights-report-2016-2_en.pdf.

- 82 Integrationsbarometer.dk – Mål 5 Ligebehandling: http://integrationsbarometer.dk/integrationsbarometer_maal?origin=im&goal=5&kommunenr=0.
- 83 Integrationsbarometer.dk – Mål 2 Uddannelse (Indikator 2.2): <http://integrationsbarometer.dk/graph-view?origin=im&goal=2&kommunenr=0>.
- 84 Danmarks Statistik, 'Indvandrere i Danmark 2016', <http://www.dst.dk/da/Statistik/Publikationer/VisPub?cid=20704>.
- 85 Malte Rokkjær Dahl og Niels Søgård Krog, 'Foretrækker arbejdsgivere Anna frem for Amira? Et felteksperimentelt studie af etnisk diskrimination på det danske arbejdsmarked', 2016.
- 86 Institut for Menneskerettigheder, 'Lige adgang til praktikpladser', 2016: <http://menneskeret.dk/udgivelser/lige-adgang-praktikpladser>.
- 87 Ankestyrelsen, 'Omfanget af forskelsbehandling af nydanskere', 2015, tilgængelig på: <https://ast.dk/filer/ankestyrelsen-generelt/antidiskriminationsenheden/rapport-om-etnisk-diskrimination-pa-boligmarkedet.pdf>.
- 88 Integrationsbarometer.dk – Mål 5 Ligebehandling: http://integrationsbarometer.dk/integrationsbarometer_maal?origin=im&goal=5&kommunenr=0.
- 89 Se blandt andet Jyllands-Posten, 'Politiet er magtesløst over for romalejre i gaderne', 5. august 2016, tilgængelig på: <http://jyllands-posten.dk/indland/ECE8898483/politiet-er-magtesloest-over-for-romalejre-i-gaderne/> og den daværende justitsministers svar på Folketingsspørgsmål, Folketinget 2015-16, S 1331 endeligt svar.
- 90 Information, 'Kritik af Venstres retsordfører for roma-udtalelser', 30. december 2016, tilgængelig på: <https://www.information.dk/indland/2016/12/kritik-venstres-retsordfoerer-roma-udtalelser>.
- 91 Journalisten, 'Københavns Politi: Vi skulle ikke have nævnt deres etnicitet', 16. november 2016, tilgængelig på: <http://journalisten.dk/koebenhavns-politi-vi-skulle-ikke-have-naevnt-deres-etnicitet>.
- 92 Folketinget 2016-17, endeligt svar på spørgsmål S 210.
- 93 Lov nr. 623 af 8. juni 2016 om integrationsuddannelse (IGU).
- 94 Se Udlændinge- og integrationsministeriet om 'Integrationsgrunduddannelsen': <http://uim.dk/arbejdsomrader/Integration/integrationsgrunduddannelsen>.
- 95 DR.dk, 'Regeringen indgår trepartsaftale om bedre integration af flygtninge', 17. marts 2016: <https://www.dr.dk/nyheder/politik/regeringen-indgaar-trepartsaftale-om-bede-integration-af-flygtninge>.
- 96 Udlændinge- og Integrationsministeriet, 'National handlingsplan til forebyggelsen af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol': <http://uim.dk/filer/nyheder-2016/national-handlingsplan-forebyggelse-af-aeresrelaterede-konflikter-og-negativ-social-kontrol.pdf>.
- 97 L 111 Forslag til lov om ændring af lov om aktiv socialpolitik, integrationsloven og forskellige andre love, vedtaget af Folketinget ved 3. behandling den 17. marts 2016.

- 98 Boligministeriet, Pressemeldelse om vedtagelse af kontanthjælpsloft: <http://bm.dk/da/Aktuelt/Pressemeldelser/Arkiv/2016/03/Folketinget%20har%20vedtaget%20kontanthjaelpsloft.aspx>.
- 99 SFI, '300-timers-reglen, Betydningen af 300-timers-reglen for gifte kontanthjælpsmodtagere', 2008: <http://www.sfi.dk/publikationer/300-timers-reglen-5093/>.
- 100 Institut for Menneskerettigheder, 'Obligatorisk sundhedstjek beskytter flygtninge', 5. maj 2016: <http://menneskeret.dk/nyheder/debat-obligatorisk-sundhedstjek-beskytter-flygtninge>.
- 101 Institut for Menneskerettigheder om FN Eksamen: <http://menneskeret.dk/fn-eksamen>.
- 102 FN's Menneskerettighedskomité, 'Concluding observations on the sixth periodic report of Denmark', CCPR/C/DNK/CO/6, pkt. 33-34, tilgængelig på: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/180/52/PDF/G1618052.pdf?OpenElement>.
- 103 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Second European Union Minorities and Discrimination Survey (EU-MEDIS II) Roma – Selected findings', november 2016, tilgængelig på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>.
- 104 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Antisemitism – Overview of data available in the European Union 2005-2015', december 2016, tilgængelig på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/antisemitism-overview-data-available-european-union-2005-2015>.
- 105 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Incitement in media content and political discourse in Member States of the European Union', november 2016, tilgængelig på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/incitement-media-content-and-political-discourse-member-states-european-union>.
- 106 'Regeringsgrundlag, Marienborgaftalen 2016, For et friere, rigere og mere trygt Danmark', 27. november 2016.
- 107 Udlændingestyrelsen, nyhed, www.nyidanmark.dk, 'Ændrede servicemål', 2. februar 2016.
- 108 EU-Domstolen, Sag C-561/14, Genc, 12. april 2016.
- 109 Lov nr. 664 af 8. juni 2016 om ændring af udlændingeloven (Ophævelse af 2-årsfristen i sager om familiesammenføring med børn).
- 110 Lovforslag nr. 94 af 30. november 2016 til lov om ændring af lov om ægteskabsindgåelse og opløsning, udlændingeloven og værgemålsloven (Afskaffelse af muligheden for dispensation fra alderskrav ved indgåelse af ægteskab, anerkendelse af udenlandske ægteskaber og forhøjelse af gebyret for prøvelse af ægteskabsbetingelserne).
- 111 Eksempelvis Børnerådet, 'Høring over udkast til lov om ægteskabsindgåelse

- og opløsning, udlændingeloven og værgemålsloven (afskaffelse af dispensation fra alderskrav ved indgåelse af ægteskab m.v.)', 3. oktober 2016.
- 112 Lov nr. L 102 af 3. februar 2016 om ændring af udlændingeloven (Udskydelse af retten til familiesammenføring for personer med midlertidig beskyttelsesstatus, skærpelse af reglerne om tidsubegrænset opholdstilladelse, skærpelse af reglerne om inddragelse af flygtninges opholdstilladelse m.v.).
- 113 For eksempel UNHCR, 'UNHCR Observations on the proposed amendments to the Danish Aliens Legislation L 87: lov om ændring af udlændingeloven (udskydelse af retten til familiesammenføring for personer med midlertidig beskyttelsesstatus, skærpelse af reglerne om tidsubegrænset opholdstilladelse, skærpelse af reglerne om inddragelse af flygtninges opholdstilladelse m.v.)', 6. januar 2016, og Institut for Menneskerettigheder, 'Høring over lovforslag nr. L 87 af 10. december 2015 af udlændingeloven (udskydelse af retten til familiesammenføring for personer med midlertidig beskyttelsesstatus, skærpelse af reglerne om tidsubegrænset opholdstilladelse, skærpelse af reglerne om inddragelse af flygtninges opholdstilladelse m.v.)', 6. januar 2016, dok.nr. 15/00408-2.
- 114 Udlændinge-, Integrations-, og Boligministeriet, pressemeddelelse, 'Inger Støjberg stopper indkvartering af barnebrude på asylcentre', 10. februar 2016.
- 115 Eksempelvis Institut for Menneskerettigheder, nyhed, 'Unge asylpar bør ikke adskilles automatisk', 30. marts 2016, og 'Notat vedr. adskillelse af unge par på asylcentre', 22. marts 2016.
- 116 Udlændinge-, Integrations- og Boligudvalget 2016-16, UUI Alm. del endeligt svar på spørgsmål 1007, 16. november 2016, Udlændingestyrelsen), 'Retningslinjer for indkvartering af mindreårige asylansøgere, som har indgået ægteskab eller er samlevende med en person, som opholder sig i Danmark', 1. juli 2016, og Udlændinge-, og Integrationsministeriet, 'Notat om fortolkningen af Danmarks internationale forpligtelser i sager om Udlændingestyrelsens indkvartering af mindreårige ægtefæller og samlevende på asylcentre', 12. december 2016.
- 117 Folketingets Ombudsmand, nyhed, 'Ombudsmanden rejser spørgsmål om adskillelse af asylpar', 12. maj 2016.
- 118 Folketingets Ombudsmand, 'Udkast til redegørelse, Adskilt indkvartering af mindreårige gifte eller samlevende asylansøgere': <http://www.ombudsmanden.dk/find/nyheder/alle/adskillelseafmindereaarige/ombudsmandensudkasttilredegørelse/>.
- 119 EMD, Biao mod Danmark, dom af 24. maj 2016, app. nr. 38590/10.
- 120 Udlændingestyrelsen, nyhed, 'Ændringer i tilknytningskravet i sager om ægtefællesammenføring', 28. juni 2016.
- 121 Institut for Menneskerettigheder, 'Om behandlingen af konkrete sager om ægtefællesammenføring efter EMD-storkammerets dom i Biao-sagen', 6. juli 2016.

- 122 Eksempelvis Institut for Menneskerettigheder, 'Høring over udkast til forslag til lov om ændring af udlændingeloven (ophævelse af 26-årsreglen i ægtefællesammenføringsager)', 11. november 2016, og Danes Worldwide, Svar til Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet vedrørende høring over lov om ændring af udlændingeloven, lovbek. 412 af 09.05.2016, 10. november 2016.
- 123 FN's Menneskerettighedsråd, Working Group on the Universal Periodic Review, 'Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Denmark', 25. januar 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7.
- 124 EU-Domstolen, Sag C-561/14, Genc, 12. april 2016.
- 125 EMD, Biao mod Danmark, dom af 24. maj 2016, app. nr. 38590/10.
- 126 FN's Menneskerettighedskomité, 'Concluding observations on the sixth periodic report of Denmark', para. 35-36, 15 August 2016.
- 127 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Fundamental Rights Report 2016, Asylum and migration into the EU in 2015', maj 2016.
- 128 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, www.fra.europa.eu, Regular overviews of migration-related fundamental rights concerns.
- 129 Justitia, 'Boligens ukrænkelighed – Offentlige myndigheders adgang til privat ejendom uden retskendelse udvides fortsat', februar 2016, : http://justitia-int.org/wp-content/uploads/2016/02/Analyse_Offentlige-myndigheders-adgang-til-privat-egendom-uden-retskendelse-udvides-fortsat_29feb16.pdf.
- 130 Se Justitsministeriets årlige redegørelse om forvaltningens anvendelse af tvangsindgreb for 2016. <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/reu/bilag/247/1617538.pdf>.
- 131 Kasper Ullerup Back, Christian Bergqvist og Michael Gøtze, 'Når myndigheder kommer på besøg', Advokaten nr. 10, december 2016, s. 38ff.
- 132 Ibid.
- 133 Version2, 'Kommunalt it-system til at fange svindlere bruger flere penge end det kradser ind', 9. august 2016: <https://www.version2.dk/artikel/kommunal-digital-indsats-mod-socialt-bedrageri-mangler-gevinstrealisering-890926>.
- 134 Ankestyrelsens 'Redegørelse om behandling af klagesager fra Udbetaling Danmark 2015': <https://ast.dk/publikationer/redegorelse-om-behandling-af-klagesager-fra-udbetaling-danmark-2015>.
- 135 Rigsrevisionens notat om beretning om etablering af Udbetaling Danmark, maj 2016. <http://www.rigsrevisionen.dk/media/2104270/305-16.pdf>, s. 8.
- 136 Ankestyrelsens 'Redegørelse om behandling af klagesager fra Udbetaling Danmark 2015': <https://ast.dk/publikationer/redegorelse-om-behandling-af-klagesager-fra-udbetaling-danmark-2015>.
- 137 Ombudsmanden, nyhed, 'Kommuner må efterbetale kontanthjælp som følge

- af formelle fejl', 4. juli 2016: http://www.ombudsmanden.dk/find/nyheder/alle/efterbetaling_af_kontanthjaelp/.
- 138 Aftale om Retssikkerhedspakke II af 3. maj 2016: http://www.skm.dk/media/1350080/Aftaletekst_retssikkerhedspakke-2.pdf.
- 139 Lovforslaget LF 28/2016-17 er vedtaget den 15. december 2016: <http://www.ft.dk/samling/20161/lovforslag/L28/index.htm>.
- 140 Se nærmere Institut for Menneskerettigheder, Status 2015-16, delrapport om 'Forvaltningens kontrol'.
- 141 TV 2, 'Flertal vil fange sociale bedragerere i lufthavne', 17. august 2016: <http://nyheder.tv2.dk/politik/2016-08-17-flertal-vil-fange-sociale-bedragerere-i-lufthavne>.
- 142 Retsudvalget 2015-16, REU Alm. del endeligt svar på spørgsmål 943, tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/reu/spm/943/svar/1354681/1682106.pdf>.
- 143 Kriminalforsorgen, 'Brugerundersøgelsen 2015 – Holdninger og vurderinger blandt indsatte forældre i fængsler og arresthuse – Samlet rapport', januar 2016.
- 144 Lov nr. 168 af 27. februar 2016.
- 145 Lov nr. 169 af 27. februar 2016.
- 146 Instituttets hørings svar af henholdsvis 30. november og 2. december 2015, tilgængelige på: <https://menneskeret.dk/monitorering/hoeringsvar>.
- 147 Lov nr. 641 af 8. juni 2016.
- 148 Instituttets hørings svar af 26. april 2016, tilgængeligt på: <https://menneskeret.dk/monitorering/hoeringsvar>.
- 149 Anklagemyndigheden, 'Færre mistænkte bliver varetægtsfængslet', 25. november 2016. Tilgængelig på: www.anklagemyndigheden.dk/nyheder/Sider/faerre-mistaenkte-bliver-varetaegtsfaengslet.aspx.
- 150 Justitsministeriets Forskningskontor, 'Statistik om isolationsfængsling', juni 2016. Tilgængelig på: www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningsrapporter/2016/isolationsrapport_2015.pdf.
- 151 Kriminalforsorgen, 'Statistik 2015'.
- 152 Justitsministeriets Forskningskontor, 'Nye foranstaltningsdomme i 2015', december 2015, tilgængelig på: http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningsrapporter/2016/foranstaltningsdomme_2015.pdf.
- 153 Retsudvalget 2015-16, L 80 endeligt svar på spørgsmål 3, tilgængeligt på: <http://www.ft.dk/samling/20151/lovforslag/l80/spm/3/svar/1294711/1592245.pdf>.
- 154 Kriminalforsorgen, 'Statistik 2015'.
- 155 Tal for 2016 er oplyst telefonisk af Kriminalforsorgen. Se nærmere om problemstillingerne ved overbelægning i fængslerne Institut for Menneskerettigheder, Statusrapport 2014-15, delrapport 'Frihedsberøvelse', kapitel 5.2, tilgængelig på: <http://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelser/status/2014-15/delrapporter/frihedsberoevelse.pdf>.

- 156 Kriminalforsorgen, 'Statistik 2015'.
- 157 Kriminalforsorgen, 'Statistik 2015'.
- 158 FN's Menneskerettighedsråd, Working Group on the Universal Periodic Review, 'Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Denmark', 25. januar 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7.
- 159 FN's Menneskerettighedskomité, 'Concluding observations on the sixth periodic report of Denmark', CCPR/C/DNK/CO/6, pkt. 35-36, tilgængelig på: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/180/52/PDF/G1618052.pdf?OpenElement>.
- 160 FN's Torturkomité, 'Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic report of Denmark', februar 2016.
- 161 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Criminal detention and alternatives: fundamental rights aspects in EU cross-border transfers', november 2016, tilgængelig på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/criminal-detention-and-alternatives-fundamental-rights-aspects-eu-cross-border>.
- 162 Malene Damgaard, Tinne Steffensen og Steen Bengtsson, 'Hverdagsliv og levevilkår for mennesker med funktionsnedsættelse', SFI 13: 26 (30 procent). Marie Møller Keldsen, Helle Sophie Houberg og Jan Høgelund, 'Handicap og beskæftigelse', SFI 13: 01 (17,6 procent).
- 163 Redegørelsen findes på: http://sim.dk/media/8874/socialpolitisk_redeg_velse_2016__social-_og_inde nrigsministeriet.pdf, besøgt den 21. december 2016.
- 164 'SFI: Hverdagsliv og levevilkår for mennesker med funktionsnedsættelse. En analyse af sammenhængen mellem hverdagsliv, samliv, udsathed, og type og grad af funktionsnedsættelse'. 2013. Udgivelsen findes på: <http://www.sfi.dk/publikationer/hverdagsliv-og-levevilkaar-for-mennesker-med-funktionsnedsaettelse-3549/>.
- 165 Dette forhold blev kritiseret i forbindelse med FN's Universal Periodic Review eksamination af Danmark i Geneve i januar 2016, se FN's Menneskerettighedsråd, 'Draft Report of the Working Group on the Universal Periodic Review. Denmark', (A/HRC/WG.6/24/L.7), af 25. januar 2016, punkt. 5.26, 5.64, 5.5.66 og 5.76.
- 166 Børne- og Socialministeriet, 'Minister vil forbyde diskrimination på grund af handicap', 9. februar 2017, tilgængelige på: <http://socialministeriet.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2017/feb/minister-vil-forbyde-diskrimination-paa-grund-af-handicap/>.
- 167 Sundheds- og Ældreministeriet, 'Arbejdsgruppens afrapportering: Indsatser til forebyggelse af vold på botilbud – 8 indsatsområder', august 2016, tilgængelig på: http://www.sum.dk/Aktuelt/Nyheder/Psykiatri/2016/September/~/_/media/Filer%20-%20Publikationer_i_pdf/2016/Afrap-arbejdsgrp-8-indsatsomraader/Arbejdsgruppens-afrapportering_botilbud.ashx.

- 168 Se blandt andet Institut for Menneskerettigheder: <http://menneskeret.dk/nyheder/staten-sagsoeges-manglende-stemmeret>.
- 169 For en generel diskussion af retssikkerheden i kommunerne se blandt andet http://www.altinget.dk/social/artikel/eksperter-retssikkerhed-paa-socialomraadet-i-frit-fald?ref=newsletter&refid=19398&SNSubscribed=true&utm_source=Nyhedsbrev&utm_medium=email&utm_campaign=social; social- og indenrigsministerens svar på spørgsmål om forslag til forbedringer af regler og praksis, der kan føre til, at kommunerne yder den hjælp til handicappede, de har krav på – tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/sou/spm/72/svar/1286309/index.htm>; social- og indenrigsministerens svar på spørgsmål om, hvilke initiativer ministeren vil tage for at sikre, at de mange kommuner, der i dag overtræder forvaltningslovens § 7, stk. 1, fremover overholder disse regler – tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/sou/spm/73/svar/1286314/index.htm>; social- og indenrigsministerens svar på spørgsmål om, hvilke initiativer ministeren vil tage for at sikre, at de mange kommuner, der i dag overtræder deres pligt til at hjælpe borgere med sjældne handicap med at søge om ekstra hjælp – tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/sou/spm/74/svar/1286311/index.htm>.
- 170 Ankestyrelsens årsrapport for sagsbehandlingen 2015. Udgivet i 2016. Findes på <https://ast.dk/publikationer/ankestyrelsens-arsopgorelse-for-sagsbehandlingen-2015>.
- 171 Lov nr. 381 af 27. april 2016 om ændring af lov om valg af danske medlemmer til Europa-Parlamentet og lov om kommunale og regionale valg (Valgret til personer under værgemål med fratagelse af den retlige handleevne).
- 172 Lovforslag nr. L 9 Folketinget 2016-17. Fremsat den 5. oktober 2016 af social- og indenrigsministeren (Karen Ellemann).
- 173 Sundhedsdatastyrelsen, Tabel med årlige indikatorer, baseline og milepæl – tilgængelig på <http://esundhed.dk/sundhedsaktivitet/tip/Sider/tip03.aspx>.
- 174 Digitaliseringsstyrelsen, 'Et stærkere og mere trygt digitalt samfund. Den fællesoffentlige digitaliseringsstrategi 2016-2020'. Maj 2016. Rapporten er tilgængelig på <https://www.fm.dk/publikationer/2016/et-staerkere-og-mere-trygt-digitalt-samfund>.
- 175 Børne- og Socialministeriet, 'Minister vil forbyde diskrimination på grund af handicap', 9. februar 2017, tilgængelige på: <http://socialministeriet.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2017/feb/minister-vil-forbyde-diskrimination-paa-grund-af-handicap/>.
- 176 Sundhedsstyrelsen, 'Monitorering af tvang i psykiatrien'. Juli 2015 – juni 2016, tilgængelig på: <https://www.sst.dk/da/udgivelser/2016/monitorering-af-tvang-i-psykiatrien-juli-2015-juni-2016>.

- 177 Sundhedsdatastyrelsen, Tabel med årlige indikatorer, baseline og milepæl – tilgængelig på: <http://esundhed.dk/sundhedsaktivitet/tip/Sider/tip03.aspx>. Se også Sundhedsstyrelsen, Monitorering af tvang i psykiatrien – opgørelse for perioden 1. januar – 31. december 2015 (2016) – tilgængelig på: http://sundhedsstyrelsen.dk/da/nyheder/2016/~_/media/060750678D064629A6C53DEE15634E1C.ashx.
- 178 L 113 Forslag til lov om ændring af lov om aktiv socialpolitik, lov om individuel boligstøtte, integrationsloven og forskellige andre love.
- 179 'Delaftale om udmøntning af satspuljen for 2017-2020: Handlingsplan til forebyggelse af vold på botilbud', findes på http://sum.dk/Aktuelt/Nyheder/Psykiatri/2016/Oktober/~_/media/Filer%20-%20dokumenter/2016/Aftale-om-forebyggelse-af-vold-paa-botilbud/Aftaletekst-om-handlingsplan-for-forebyggelse-af-vold-paa-botilbud-15102016.ashx.
- 180 World Economic Forums 'Gender Index 2016': <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2016>.
- 181 Magisterbladet, 'Danmark halter bagefter nordiske naboer i ligestilling', 2016, <http://magisterbladet.dk/news/2016/oktober/danmarkhalterbagefternordiskenaboeriligestilling>.
- 182 Berlingske, 'DR får kritik for »ulækker« Pernille Blume-video', 2016, <http://www.b.dk/nationalt/dr-faar-kritik-for-ulækker-ernille-blume-video>.
- 183 Politiken, 'Thorning: Køn fylder for meget i dansk politik', 2016, <http://politiken.dk/indland/politik/article5607120.ece>
- 184 DR, 'Ung, nøgen og udstillet', 2016, <https://www.dr.dk/presse/ung-noegen-og-udstillet>
- 185 Folketinget 2015-16, Åbent samråd om offentliggørelse af krænkende billeder, 11. oktober 2016, http://www.ft.dk/Folketinget/udvalg_delegationer_kommissioner/Udvalg/Retsudvalget/Nyheder/2016/09/Abent%20samrad%20om%20kraenkende%20billeder.aspx.
- 186 DR.dk, 'Unge deler nøgenbilleder som aldrig før': <http://www.dr.dk/nyheder/indland/unge-deler-noegenbilleder-som-aldrig-foer>.
- 187 Politiken, 'Politiet giver op i sager om hævnporno', 2016, <http://politiken.dk/indland/article5621378.ece>.
- 188 'Special Eurobarometer 449', Survey requested by the European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers and co-ordinated by the Directorate-General for Communication, tilgængelig på: <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2115>.
- 189 Undervisningsministeriet, nyhed, 'Ligestillingsminister mødes med de faglige organisationer om fædres orlov', 17. august 2016, http://www.uvm.dk/Aktuelt/~_/UVM-DK/Content/News/Ligestilling/2016/160817-Ligestillingsminister-moedes-med-de-faglige-organisationer-om-faedres-orlov.

- 190 Berlingske Business, 'Kampagne skal få flere mænd til at tage forældreorlov', 2016, <http://www.business.dk/karriere/kampagne-skal-faa-flere-maend-til-at-tage-foraeldreorlov>.
- 191 Lov nr. 635 af 8. juni 2016 om ændring af straffeloven (Skærpelse af straffen for voldtægt og for samleje med et barn under 15 år ved udnyttelse af fysisk eller psykisk overlegenhed).
- 192 Undervisningsministeriet, nyhed, 'Danske forældre savner flere mandlige pædagoger i daginstitutionerne', 8. november 2016, <http://www.uvm.dk/Aktuelt/~UVM-DK/Content/News/Udd/Dagtilbud/2016/Nov/161108-Danske-foraeldre-savner-flere-mandlige-paedagoger-i-daginstitutionerne>.
- 193 Folketinget 2015-16, Sundheds- og Ældreudvalget, Beretning over Forslag til folketingsbeslutning om fjernelse af transseksualisme fra sygdomsliste, Beslutningsforslag B7, 26. maj 2016, tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/beslutningsforslag/b7/bilag/10/1641104/index.htm>.
- 194 Folketinget 2015-16, Sundheds- og Ældreudvalget, Opfølgning på svar på spørgsmål 13 vedrørende beslutningsforslag B 7 om diagnosekoder for transseksualitet, 21. december 2016.
- 195 SFI, 'Et kønsopdelt arbejdsmarked', 2016, <http://www.sfi.dk/publikationer/et-koensopdelt-arbejdsmarked-11749/>.
- 196 DR.dk, 'Politiet har ikke tid til at efterforske ulovlig deling af nøgenbilleder', 2016, <https://www.dr.dk/nyheder/indland/politiet-har-ikke-tid-til-efterforske-ulovlig-deling-af-noegenbilleder>. Se også Folketinget 2015-16, 'Åbent samråd om offentliggørelse af krænkende billeder', 11. oktober 2016, http://www.ft.dk/Folketinget/udvalg_delegationer_kommissioner/Udvalg/Retsudvalget/Nyheder/2016/09/Abent%20samrad%20om%20kraenkende%20billeder.aspx.
- 197 World Economic Forums 'Gender Index 2016': <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2016>.
- 198 Institut for Menneskerettigheder, 'Brug af peberspray i danske fængsler og arresthuse', 2014.
- 199 Institut for Menneskerettigheder, 'Brug af peberspray i danske fængsler og arresthuse', 2014, s. 40, og delrapporten 'Magtanvendelse' fra instituttets Statusrapport 2015-16, s. 17.
- 200 Kriminalforsorgen, 'Statistik 2015', september 2016: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Årlige-statistikberetninger-7541.aspx>.
- 201 Lovforslaget som fremsat er tilgængeligt her: <http://www.ft.dk/samling/20161/lovforslag/l105/index.htm>.
- 202 Rigspolitiet, 'Politiets brug af magtmidler 2015', november 2016: <https://www.politi.dk/NR/rdonlyres/98885045-2549-4946-9588-FED419C8777F/0/Magtmidler2015.pdf>. For yderligere om politiets brug af peberspray se Institut for Menneskerettigheder, 'Brug af peberspray i dansk politi', 2015.

- 203 Justitia, 'Politiets indgreb i ytrings- og forsamlingsfriheden', 29. januar 2016, <http://justitia-int.org/ny-analyse-politiets-indgreb-i-ytrings-og-forsamlingsfriheden/>.
- 204 Retsudvalget 2015-16, REU Alm.del, endeligt svar på spørgsmål 240: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/reu/spm/240/svar/1303949/1606917/index.htm>.
- 205 Retsudvalget 2015-16, REU Alm.del, endeligt svar på spørgsmål 505: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/REU/spm/505/index.htm>.
- 206 Retsudvalget 2016-17, REU Alm.del, endeligt svar på spørgsmål 18: <http://www.ft.dk/samling/20161/almdel/reu/spm/18/svar/1355157/1682911/index.htm> og Retsudvalget 2016-17, REU Alm.del, endeligt svar på spørgsmål 74 <http://www.ft.dk/samling/20161/almdel/reu/spm/74/svar/1364667/1696455/index.htm>.
- 207 Se Rigsadvokaten, 'Statistik over indgreb i meddelelseshemmeligheden og ransagninger i 2015': <http://www.anklagemyndigheden.dk/nyheder/Documents/statistik-over-indgreb-i-meddelelseshemmeligheden-og-ransagninger-i-2015.pdf>.
- 208 Ibid.
- 209 Tibetkommissionen, 'Forhør': <http://tibetkommissionen.dk/node/31>.
- 210 Tibetkommissionen, 'Kommissorium': <http://tibetkommissionen.dk/node/29>.
- 211 Den Uafhængige Politiklagemyndighed, 'Indkomne sager': <http://www.politiklagemyndigheden.dk/udgivelser-og-tal/indkomne-sager>.
- 212 Den Uafhængige Politiklagemyndighed, 'Årsberetning 2015': http://www.politiklagemyndigheden.dk/media/15820/a_rsberetning_2015_netversion.pdf.
- 213 Lov nr. 1722 af 27. december 2016 om ændring af lov om forbud mod besøgende i bestemte lokaler og lov om politiets virksomhed (Initiativer mod handel med hash m.v. og politiets anvendelse af peberspray).
- 214 Anklagemyndigheden, nyhed, 'Nu skal GPS-overvågning fremgå af politirapporten', 6. oktober 2016: <http://www.anklagemyndigheden.dk/nyheder/Sider/nu-skal-gps-observation-fremgaa-af-politirapporten.aspx>.
- 215 Kriminalforsorgen, 'Statistik 2015', september 2016: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Årlige-statistikberetninger-7541.aspx>.
- 216 Se blandt andet instituttets høringssvar af 28. september 2016: http://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/09_september_16/hoeringssvar_til_udkast_til_lovforslag_om_aendring_af_lov_om_forbud_mod_besoegende_i_bestemte_lokaler.pdf.
- 217 Rigspolitiet, Nationalt Forebyggelsescenter (NFC), 'Hadforbrydelser i 2015. Rigspolitiets årsrapport vedrørende hadforbrydelser', juni 2016, side 11-13. Tilgængelig på: https://www.politi.dk/NR/rdonlyres/C452577B-1EFE-4C73-8207-62B05E3E783E/0/Årsrapport_hadforbrydelser_2015.pdf.

- 218 Kirkeministeriet, 'Aftale mellem regeringen og Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti om initiativer rettet mod religiøse forkyndere, som søger at undergrave danske love og værdier og understøtte parallelle retsopfattelser', 31. maj 2016. Tilgængelig på <http://www.km.dk/fileadmin/share/kursus/Aftalepapir.pdf>.
- 219 Tilrettet kommissorium for et lovforberedende udvalg om en sammenhængende lovregulering af forholdene for andre trossamfund end folkekirken (Trossamfundsudvalget). Afsnit 2. Tilgængeligt på http://www.km.dk/fileadmin/share/kursus/Kommissorium_for_Trossamfundsudvalget.doc.
- 220 Lov nr. 1570 af 15. december 2015 om ændring af lov om Ligebehandlingsnævnet (Indførelse af krav om retlig interesse, formandsafgørelser samt mulighed for, at Institut for Menneskerettigheder – Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution kan indbringe visse sager for Ligebehandlingsnævnet m.v).
- 221 Lovforslag som vedtaget tilgængelig på: http://www.ft.dk/Rlpdf/samling/20161/lovforslag/L30/20161_L30_som_vedtaget.pdf.
- 222 Forslag som vedtaget tilgængelig på: http://www.ft.dk/Rlpdf/samling/20161/lovforslag/L18/20161_L18_som_vedtaget.pdf.
- 223 Lovforslag som vedtaget tilgængelig på: [lovforslag/L13/20161_L13_som_vedtaget.pdf](http://www.ft.dk/Rlpdf/samling/20161/lovforslag/L13/20161_L13_som_vedtaget.pdf).
- 224 Lovforslag som vedtaget tilgængelig på: http://www.ft.dk/Rlpdf/samling/20161/lovforslag/L48/20161_L48_som_vedtaget.pdf.
- 225 Lovforslag som fremsat tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20161/lovforslag/L50/index.htm>.
- 226 Institut for Menneskerettigheders høringssvar til de enkelte lovforslag i lovpakken er tilgængelige på: <http://menneskeret.dk/monitorering/hoeringssvar>.
- 227 FN's Menneskerettighedsråd, Working Group on the Universal Periodic Review, 'Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Denmark', 25. januar 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7.
- 228 Preliminary findings of Country Visit to Denmark by Heiner Bielefeldt Special Rapporteur on freedom of religion or belief. Tilgængelig på <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=18500&LangID=E>.
- 229 Report of the Special Rapporteur on freedom of religion and belief on his mission to Denmark. Human Rights Council Thirty-fourth session, 27 February – 24 March 2017, Agenda item 3. Tilgængelig på http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/34/50/Add.1.
- 230 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Antisemitism – Overview of data available in the European

- Union 2005-2015', december 2016, tilgængelig på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/antisemitism-overview-data-available-european-union-2005-2015>.
- 231 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Incitement in media content and political discourse in Member States of the European Union', november 2016, tilgængelig på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/incitement-media-content-and-political-discourse-member-states-european-union>.
- 232 FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder (særligt artikel 14), Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (særligt artiklerne 6, 7 og 13), Det Afrikanske Charter om Menneskers og Folks Rettigheder (særligt artiklerne 3, 7 og 26) og Den Amerikanske Konvention om Menneskerettigheder (særligt artiklerne 8, 9 og 25).
- 233 I EMRK og ICCPR anvendes udtrykket "anklage", der i dansk sammenhæng i straffesager vil omfatte i hvert fald sigtelse og tiltale, jf. Peer Lorenzen, Jonas Christoffersen, Nina Holst-Christensen, Peter Vedel Kessing, Sten Schaumburg-Müller og Jens Vedsted-Hansen, 'Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer', 3. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2011, s. 549, og Manfred Nowak, 'U.N. Covenant on Civil and Political Rights', 2. udgave, N.P. Engel, 2005, s. 318.
- 234 Rapporten er tilgængelig her: <http://justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Pressemeddelelser/pdf/2015/ESS%2520rapport%25202015%2520%25282%2529.pdf>.
- 235 Danmarks Domstole, nyhed, 'Hvordan fastholder domstolene danskernes tillid?', 1. september 2016: <http://www.domstol.dk/om/Nyheder/oevrigenyheder/Pages/Hvordanfastholderdomstolene-danskernestillid.aspx>.
- 236 Danmarks Domstole, Årsrapport 2015. Tilgængelig på: https://www.domstol.dk/om/publikationer/Publikationer/aarsrapport_2015_pdfa.pdf.
- 237 Domstolsstyrelsen, 'Statistik for straffesager – 1. halvår 2016': <http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/Documents/Straffesager/2016/Byretter%20-%20Straffesager%20-%20modtagne%20og%20afsluttede%20alm.%20straffesager%20-%201%20hlv%202016.pdf>.
- 238 Domstolsstyrelsen, 'Statistik for civile sager – 1. halvår 2016': <http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/Documents/Civile%20sager/2016/Byretter%20-%20Civile%20sager%20-%20modtagne%20og%20afsluttede%20sager%20-%201%20hlv%202016.pdf>.
- 239 Domstolsstyrelsen, 'Danmarks domstole - Årsrapport 2015', tilgængelig på: www.domstol.dk/om/publikationer/Publikationer/aarsrapport_2015_pdfa.pdf.
- 240 Justitsministeriets orientering til Folketingets Retsudvalg om sagsbehandlingstiderne i volds- og voldtægts-

- sager samt sager om ulovlig besiddelse af våben på offentlig tilgængeligt sted i 2015, Retsudvalget 2015-16, REU Alm. del, Bilag 221. Tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/reu/bilag/221/1610331.pdf>.
- 241 Justitsministeriets orientering til Folketingets Retsudvalg om sagsbehandlingstiderne i volds- og voldtægtssager samt sager om ulovlig besiddelse af våben på offentlig tilgængeligt sted i 2015, Retsudvalget 2015-16, REU Alm.del, Bilag 221. Tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/reu/bilag/221/1610331.pdf>.
- 242 Lov nr. 203 af 28. februar 2017 om ændring af retsplejeloven, lov om fuldbyrdelse af straf m.v. og lov om elektroniske kommunikationsnet og -tjenester (Udeblivelsesdomme, forkyndelse og anvendelse af digital kommunikation i straffesager m.v.).
- 243 Retsudvalget, REU Alm. del 2016-17, bilag 124.
- 244 Rapporten er tilgængelig på link: <http://www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2016/lægdommere-skal-afspejle-befolkningen>.
- 245 Lov nr. 167 af 27. februar 2016 om ændring af retsplejeloven (Videoafhøring af børn og unge i straffesager).
- 246 Justitsministeriet, nyhed, 'Nyt udspil fra justitsministeren: "Retfærdighed for ofre"', 18. december 2016. Tilgængelig på: www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2016/nyt-udspil-fra-justitsministeren-retfaerdighed-ofre.
- 247 Ibid.
- 248 Instituttets høringssvar af 11. november 2016, tilgængelig på: <https://menneskeret.dk/monitorering/hoeringssvar>.
- 249 EMD, Jensen mod Danmark, dom af 13. december 2016, app.no.: 8693/11, præmis 39.
- 250 Danmarks Domstole, nyhed, 'Danmarks Domstole blandt de hurtigste i Europa', 6. oktober 2016, tilgængelig på: <http://www.domstol.dk/om/Nyheder/oevrigenyheder/Pages/DanmarksDomstoleblandtdehurtigsteiEuropa.aspx> samt Europarådet, European Commission for the Efficiency of Justice, 'European judicial systems -Efficiency and quality of justice, CEPEJ STUDIES No. 23: <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2016/publication/CEPEJ%20Study%202023%20report%20EN%20web.pdf>.
- 251 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information', 2016, tilgængelig på: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-right-to-information-translation_en.pdf.
- 252 Se for en nærmere beskrivelse af problemstillingen, Institut for Menneskerettigheder, Statusrapport 2015-16, delrapporten 'Retten til bolig'.
- 253 SFI, 'Hjemløshed i Danmark 2015 – National kortlægning', 15:35, 2015, s. 9-11.

- 254 SFI, 'Hjemløshed i Danmark 2015 – National kortlægning', 15:35, 2015, s. 95-102.
- 255 Regeringen (den tidligere Venstre-regering), 'Et stærkere Danmark – styr på flygtningesituationen', 30. august 2016, tilgængelig på: <http://uim.dk/filer/nyheder-2016/udlaendingeudspil-44-initiativer.pdf>.
- 256 Institut for Menneskerettigheder, 'Høring over udkast til bekendtgørelse om ændring af ordensbekendtgørelsen', 19. december 2016, tilgængelig på: <http://menneskeret.dk/hoeringssvar/bekendtgørelse-aendring-ordensbekendtgørelsen>.
- 257 Aftale mellem regeringen (Venstre), Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti, Liberal Alliance, Alternativet, Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti om revision af servicelovens voksenbestemmelser, 4. november 2016, tilgængelig på: <http://sim.dk/media/18169/endelig-aftale-om-revision-af-servicelovens-voksenbestemmelser.pdf>.
- 258 Regeringen, 'Regeringsgrundlaget Marienborgaftalen 2016 For et friere, rigere og mere trygt Danmark', 2016, s. 65, tilgængelig på: http://statsministeriet.dk/publikationer/For_et%20friere,_rigere_og_mere_trygt_Danmark/Regeringsgrundlag2016.pdf.
- 259 Domstolsstyrelsen, 'Statistik for fogedsager, Huslejesager – udsættelsessager for privat bolig i perioden 2010-2015', tilgængelig på: <https://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/Documents/Fogedsager/2015/Hel%C3%A5r/Fogedsager%202010-2015%20-%20Byretterne%20-%20uds%C3%A6ttelsessager%20af%20privat%20bolig.pdf>.
- 260 Regeringen og Kommunernes Landsforening, 'Bedre rammer for at modtage og integrere flygtninge', 18. marts 2016, aftalen tilgængelig på: http://sim.dk/media/1044976/aftaletekst_bedre_rammer_for_at_modtage_og_integrere_flygtninge__2_.pdf.
- 261 Ankestyrelsens principafgørelser 2-16 og 40-16 tilgængelige på henholdsvis: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=177640> og <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=183555>.
- 262 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 'Hjemløshed i Danmark 2015 – National kortlægning', 15:35.
- 263 Rigsrevisionen, 'Notat til Statsrevisorerne om beretning om indsatsen over for hjemløse', januar 2016.
- 264 Se blandt andet Lov nr. 1705 af 21. december 2015 om ændring af integrationsloven og lov om planlægning (Midlertidig indkvartering af flygtninge) og Lov nr. 665 af 8. juni 2016 om ændring af integrationsloven og forskellige andre love (Bedre rammer for at modtage og integrere flygtninge og styrket virksomhedsrettet integrationsprogram m.v.).
- 265 Lov nr. 296 af 22. marts 2016 om ændring af lov om aktiv socialpolitik, lov om

- individuel boligstøtte, integrationsloven og forskellige andre love (Kontanthjælpsloft, 225-timersregel, ferie til uddannelses- og kontanthjælpsmodtagere m.v.).
- 266 Lov nr. 300 af 22. marts 2016 om ændring af lov om aktiv socialpolitik, integrationsloven og forskellige andre love (Udvidelse af personkredsen for modtagelse af integrationsydelse m.v.).
- 267 Folketinget 2015-16, L 113, bilag 1, tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/lovforslag/l113/bilag/1/1595318.pdf>.
- 268 Cirkulæreskrivelse nr. 10873 af 13. oktober 2015 trådte i kraft den 15. oktober 2015 og gælder i princippet for alle ansøgninger om naturalisation uanset tidspunktet for ansøgningens indgivelse.
- 269 Lov nr. 102 af 3. februar 2016.
- 270 Se finanslovsaftalen s. 14, tilgængelig på <https://www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2016/11/aftale-om-finanslov-2017-et-trygt-danmark-med-bedre-velfaerd>.
- 271 Lov nr. 534 af 29. april 2015.
- 272 Indfødsretsprøven af 2015 kunne etableres med vedtagelsen af Lov nr. 1873 af 29. december 2015 om indfødsretsprøven af 2015.
- 273 Orienteringen om resultaterne tilgængelig her <http://uibm.dk/nyheder/2016-07/resultat-af-indfodsretsprove>.
- 274 Resultatet er tilgængeligt på <http://uim.dk/nyheder/2016/2016-12/resultat-af-indfodsretsproven>.
- 275 Lovforslag L 12 Folketinget 2016-17, forslag til Lov om ændring af lov om dansk indfødsret.
- 276 Se Lov nr. 1562 af 13. december 2016.
- 277 EMD, Biao v. Denmark, dom af 24. maj 2016, app.no.: 38590/10.
- 278 EMD, Nazari mod Danmark, afgørelse af 13. oktober 2016, app.no. 64372/11.
- 279 Se eksempelvis UN Human Rights Education and Training: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/HREducationTrainingIndex.aspx> og Council of Europe Charter on Human Rights Education and Education for Democratic Citizenship: <http://www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>.
- 280 Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling, 'Masterplan for en styrket pædagogisk læreplan', 2016.
- 281 Danske Handicaporganisationers inklusionsundersøgelse, april 2016. Kan findes på <http://www.handicap.dk/nyheder/nyhedsarkiv/elever-med-handicap-foeler-sig-udenfor/>. Se endvidere Undervisningsministeriets Statusredegørelse for folkeskolens udvikling 2015/2016. Kan findes på <https://www.uvm.dk/Service/Publikationer>, besøgt den 9. december 2016.
- 282 Lov nr. 614 af 8. juni 2016 om kommunale særlige tilbud om grundskoleundervisning til visse udenlandske børn og unge.

- 283 Folketingets Ombudsmand, nyhed, 'Folkeskoler glemmer eleveres rettigheder i alvorlige sager', 2016, tilgængelig på: http://www.ombudsmanden.dk/find/nyheder/alle/folkeskoler_glemmer_elevers_rettigheder/ og 'Folketingets Ombudsmands beretning 2015', 'Når skolen skal klare paragrafferne', s. 42-47, tilgængelig på: http://beretning2015.ombudsmanden.dk/do_download/.
- 284 Lov nr. 1716 af 27. december 2016 om de gymnasiale uddannelser.
- 285 Lov nr. 1716 af 27. december 2016 om de gymnasiale uddannelser. <http://www.ft.dk/samling/20161/lovforslag/l58/tidsplan.htm>.
- 286 Forslag til Lov om ændring af lov om eleveres og studerendes undervisningsmiljø og lov om folkeskolen (Krav om antimobbestrategi, handlingsplan ved problemer med det psykiske undervisningsmiljø, oprettelse af klageinstans, tilsyn, genindførelse af kommunalbestyrelsens behandling af skolelederens beslutninger mv.).
- 287 Forslag til Lov om ændring af lov om eleveres og studerendes undervisningsmiljø og lov om folkeskolen (Krav om antimobbestrategi, handlingsplan ved problemer med det psykiske undervisningsmiljø, oprettelse af klageinstans, tilsyn, genindførelse af kommunalbestyrelsens behandling af skolelederens beslutninger mv.).
- 288 Lov nr. 614 af 8. juni 2016 om kommunale særlige tilbud om grundskoleundervisning til visse udenlandske børn og unge.
- 289 Bekendtgørelse nr. 1053 af 29. juni 2016 om folkeskolens undervisning i dansk som andetsprog.
- 290 Justitsministeriets Økonomikontor, 'Faktaark: Fremtidssikring af politiuddannelsen', tilgængelig på: <http://justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Pressemeddelelser/pdf/2014/Faktaark%20om%20ny%20politiuddannelse.pdf>.
- 291 Læs om politikadetuuddannelsen her: https://www.politi.dk/da/ompolitiet/jobpolitiet/bliv_polikadet/.
- 292 FN's Menneskerettighedsråd, Working Group on the Universal Periodic Review, 'Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Denmark', 25. januar 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7.
- 293 FN's Menneskerettighedsråd, Working Group on the Universal Periodic Review, 'Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Denmark', 25. januar 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7.
- 294 Secondary schools inkluderer både lower secondary svarende til udskoling og higher secondary svarende til gymnasiale ungdomsuddannelser <http://eng.uvm.dk/Education/Upper-Secondary-Education/Four-Upper-Secondary-Education-Programmes-in-Denmark>.
- 295 FN's Menneskerettighedsråd, Working Group on the Universal Periodic Review,

- 'Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Denmark', 25. januar 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7.
- 296 K. Helland Strandby, C. Decara og L. Emilie Dam, Undervisning i Menneskerettigheder på Socialrådgiveruddannelsen (2016) og Undervisning i Menneskerettigheder på Pædagoguddannelsen (2016). C. Decara og L. Timm 'Menneskerettigheder på Skoleskemaet' 2013.
- 297 Dommen er trykt i Ugeskift for Retsvæsen, U2016.2883 H.
- 298 EMD, Salem mod Danmark, dom af 1. december 2016, app.no.: 77036/11.
- 299 EMD, Salem mod Danmark, dom af 1. december 2016, app.no.: 77036/11.
- 300 Se mere om de forskellige estimater og referencer i instituttets rapport 'Uregistrerede migranternes sundhedsrettigheder', s. 19, tilgængelig på: http://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelser/ligebehandling_2016/migranter_2016.pdf.
- 301 Folketingets Sundheds- og Ældreudvalg 2015-16, SUU Alm. del, endeligt svar på spørgsmål 722.
- 302 Se blandt andet Jyllands-Posten, 'Politiet er magtesløst over for romalejre i gaderne', 5. august 2016, tilgængelig på: <http://jyllands-posten.dk/indland/ECE8898483/politiet-er-magtesloest-over-for-romalejre-i-gaderne/> og Ekstra Bladet, 'Magtesløst politi: Kan intet stille op over for romalejre', 6. august 2016, tilgængelig på: <http://ekstrabladet.dk/112/magtesloest-politi-kan-intet-stille-op-over-for-romalejre/6225885>.
- 303 Se instituttets hørings svar af 19. december 2016, tilgængelig på: <http://menneskeret.dk/hoeringssvar/bekendtgoerelse-aendring-ordensbekendtgoerelsen>.
- 304 Information, 'Kritik af Venstres retsordfører for roma-udtalelser', 30. december 2016, tilgængelig på: <https://www.information.dk/indland/2016/12/kritik-venstres-retsordfoerer-roma-udtalelser>.
- 305 FRA, 'Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union', marts 2016, tilgængelig på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/severe-labour-exploitation-workers-moving-within-or-european-union-summary>.
- 306 Regeringen, 'Regeringsgrundlaget Marienborgaftalen 2016 For et friere, rigere og mere trygt Danmark', 27. november 2016, s. 46.
- 307 Manualen kan ses her: <http://www2.forsvaret.dk/nyheder/intops/Documents/Milit%C3%A6rmanualen%20version%201.2%20af%20SEPT%202016.pdf>.
- 308 Kommissariatet for udredningen kan ses her: <http://www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2016/uvildig-udredning-af-dansk-militaert-engagement>.
- 309 L 18 Forslag til lov om ændring af straffeloven. (Kriminalisering af udtrykkelig billigelse af visse strafbare handlinger som led i religiøs oplæring), vedtaget den 13. december 2016: http://www.ft.dk/Rlpdf/samling/20161/lovforslag/L18/20161_L18_som_vedtaget.pdf.

- 310 Se Institut for Menneskerettigheders høringsvar af 11. juli 2016, hvori instituttet har en række bemærkninger og anbefalinger til lovforslaget: http://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/08_august_16/hoeringssvar_til_udkast_til_lovforslag_om_aendring_af_straffeL_.pdf.
- 311 L 48 Forslag til lov om ændring af udlændingeloven (Indførelse af en offentlig sanktionsliste over udenlandske religiøse forkyndere m.fl., som kan udelukkes fra at indrejse), vedtaget den 19. december 2016: http://www.ft.dk/Rl/pdf/samling/20161/lovforslag/L48/2016L48_som_vedtaget.pdf.
- 312 Se Institut for Menneskerettigheders høringsvar af 1. november 2016, hvori instituttet har en række bemærkninger og anbefalinger til lovforslaget: http://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/11_november_16/H%C3%B8ringssvar%20over%20udkast%20til%20forslag%20til%20lov%20om%20%C3%A6ndring%20af%20udl%C3%A6ndingeloven%20%28Indf%C3%B8relse%20af%20en%20offentlig%20sanktionsliste%20over%20udenlandske%20religi%C3%B8se%20forkynder%20m.fl..pdf.
- 313 Regeringen, 'Regeringsgrundlaget Marienborgaftalen 2016 For et friere, rigere og mere trygt Danmark', side 81: http://stm.dk/_a_1619.html.
- 314 Ombudsmanden, nyhed, 'Ministerbetjeningsregel har ført til væsentlige indskrænkninger i retten til aktindsigt', 6. oktober 2016: http://www.ombudsmanden.dk/find/nyheder/alle/ministerbetjeningsregel_har_fort_til_indskraenkninger/.
- 315 Den Uafhængige Politiklagemyndighed, nyhed, 'Politiklagemyndigheden sigter to politiledere i Tibet-sagen', tilgængelig på: <http://www.politiklagemyndigheden.dk/nyheder/pressemeddelelser-nyheder/2016/10/politiklagemyndigheden-sigter-to-politiledere-i-tibet-sagen>.
- 316 <http://tibetkommissionen.dk/node/31>.
- 317 Ombudsmanden udtalelse af 28. juni 2016: http://www.ombudsmanden.dk/find/udtalelser/beretningssager/alle_bsager/2016-31/pdf1.
- 318 Ombudsmandens udtalelse af 31. august 2016: <http://www.ombudsmanden.dk/find/nyheder/alle/gymnasielaerer/>.
- 319 Sagen har været behandlet af Østre Landsrets 22. afdeling under sagsnummer S-892-16: <https://www.domstol.dk/oestrelandsret/nyheder/domsresumeer/Pages/Frifindendedomiensagomracisme.aspx>.
- 320 Betænkning nr. 1553 om offentligt ansattes yringsfrihed og whistleblowerordninger, tilgængelig på: <http://justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Pressemeddelelser/pdf/2015/Betaenkning%20om%20off%20an%20ytrin%20whistleblower.pdf>.
- 321 Justitsministeriet, Vejledning om offentligt ansattes yringsfrihed, oktober 2016:

- http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Pressemeddelelser/pdf/2016/vejledning_om_offentligt_ansattes_ytringsfrihed.pdf.
- 322 Justitsministeriet, nyhed, 'Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed', 31. oktober 2016: <http://www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2016/vejledning-om-offentligt-ansattes-ytringsfrihed>.
- 323 Regeringen, 'Regeringsgrundlaget Marienborgaftalen 2016 For et friere, rigere og mere trygt Danmark', s. 52: http://stm.dk/_a_1619.html.
- 324 Forsvarsministeriets brev af 13. september 2016 til Ombudsmanden: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/REU/bilag/422/1663617/index.htm>.
- 325 Justitia, 'Politiets indgreb i ytrings- og forsamlingsfriheden', 29. januar 2016: <http://justitia-int.org/ny-analyse-politiets-indgreb-i-ytrings-og-forsamlingsfriheden/>.
- 326 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Incitement in media content and political discourse in Member States of the European Union', november 2016: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-media-and-incitement-0_en.pdf.
- 327 EU's Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 'Violence, threats and pressures against journalists and other media actors in the European Union', november 2016: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-threats-and-pressures-journalists_en.pdf.
- 328 Europarådet, 'Recommendation CM/Rec(2014)2 of the Committee of Ministers to member States on the promotion of the human rights of older persons', tilgængelig på: http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/cmrec20142_en.pdf.
- 329 Lov nr. 171 af 27. februar 2016 om værdighedspolitikker for ældreplejen.
- 330 Sundheds- og Ældreministeriet, 'Styrket indsats for den ældre medicinske patient – National handlingsplan 2016', tilgængelig på: http://www.sum.dk/~media/Filer%20-%20Publikationer_i_pdf/2016/Styrket-indsats-for-den-aeldre-medicinske-patient/National_Handlingsplan.ashx.
- 331 Sundheds- og Ældreministeriet, pressemeddelelse, 'Ny finanslovsaftale: 1,5 mia. kr. til sundheds- og ældreområdet i 2017, 18. november 2016, tilgængelig på: <http://www.sum.dk/Aktuelt/Nyheder/Sundhedspolitik/2016/November/Ny-finanslovaftale-1-5-mia-kr-til-sundheds-og-aeldreomraadet-i-2017.aspx>.
- 332 KL.dk, 'Aftale om fast tilknyttede læger på plejecentre på plads', 30. maj 2016, tilgængelig på: <http://www.kl.dk/Sundhed/Aftale-om-fast-tilknyttede-lager-pa-plejecentre-pa-plads-id204919/>.
- 333 Se Nationalt Videnscenter for Demens: <http://www.videnscenterfordemens.dk/statistik/forekomst-af-demens-i-danmark/>.
- 334 Se aftale om handleplan på: http://www.sum.dk/Aktuelt/Nyheder/Aeldre/2016/December/~media/Filer%20-%20Publikationer_i_pdf/2016/Aftale-demenshandlingsplan-2025/Aftaletekst-national-demenshandlingsplan-2025.ashx.

- 335 Sundhedsstyrelsen, 'Livet med demens - styrket kvalitet i indsatsen – fagligt oplæg til den nationale demenshandlingsplan 2016', tilgængelig på: <http://www.welfaretech.dk/media/4735/2016-06-27-livet-med-demens-fagligt-oplaeg-til-den-nationale-demenshandlingsplan-2025.pdf>.
- 336 Sundheds- og Ældreudvalget 2016-17, SUU Alm.del endeligt svar på spørgsmål, tilgængelig på: [228http://www.ft.dk/samling/20161/almdel/suu/spm/228/svar/1371415/1706910.pdf](http://www.ft.dk/samling/20161/almdel/suu/spm/228/svar/1371415/1706910.pdf).
- 337 Sundheds- og Ældreudvalget 2016-17, SUU Alm.del endeligt svar på spørgsmål 254, tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20161/almdel/suu/spm/254/svar/1371395/1706846.pdf>.
- 338 Se om modellen Sundhedsstyrelsen, nyhed, 'Ny model skal styrke plejen af beboere med demens', 30. marts 2016, tilgængelig på: <https://www.sst.dk/da/nyheder/2016/ny-model-skal-styrke-plejen-af-beboere-med-demens> og Sundhedsstyrelsen, nyhed, 'Fem kommuner skal afprøve ny målrettet pleje af beboere med demens', 22. august 2016, tilgængelig på: <https://www.sst.dk/da/nyheder/2016/fem-kommuner-skal-afproeve-ny-maalrettet-pleje-af-beboere-med-demens>.
- 339 Sundheds- og Ældreudvalget 2015-16, SUU Alm.del endeligt svar på spørgsmål 135, tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/suu/spm/135/svar/1289262/1584470/index.htm>.
- 340 Indberetningsskemaerne er tilgængelige på http://socialstyrelsen.dk/nyheder/2016/nye-og-enklere-skemaer-til-indberetning-af-magtanvendelse?utm_source=Socialstyrelsens+nyhedsbrev&utm_campaign=f486265691-EMAIL_CAMPAIGN_2016_12_19&utm_medium=email&utm_term=0_5133c565adf486265691-45074593.
- 341 Se rapporten på <http://menneskeret.dk/udgivelser/behandling-tvang>.
- 342 Regeringen, KL, Danske Regioner: 'Et stærkere og mere trygt digitalt samfund. Den fællesoffentlige digitaliseringsstrategi 2016-2020'. Maj 2016, s. 14. Kan hentes på: <https://www.fm.dk/publikationer/2016/et-staerkere-og-mere-trygt-digitalt-samfund>.
- 343 Danmarks Statistik: 'It-anvendelsen i befolkningen'. 2016, s. 60.
- 344 Anbefalingerne og Danmarks svar på dem kan ses på <http://um.dk/da/nyheder-fra-udenrigsministeriet/NewsDisplayPage/?newsID=85EC5323-68EF-477F-AAD1-0BDFCFD530A1>.
- 345 FN's Menneskerettighedskomité, 'Concluding observations on the sixth periodic report of Denmark'. CCPR/C/DNK/CO/6. Adopted by the committee at its 117th session (20 June – 15 July 2016), pkt. 14.

